

Φ. ΓΟΥΝΤΓΟΥΩΡΘ - Ε. ΧΑΡΒΕΥ - Ν. ΟΥΩΛΤΕΡ

ΤΙ ΕΙΝΑΙ Ο ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ

Μετάφραση: Τόλης Ζυγομαλάς

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

ΤΙΤΛΟΣ: Τι είναι ο Αναρχισμός
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Γούντγουορθ - Χάρβου - Ουώλτερ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Τόλης Ζυγομαλάς
ΕΚΔΟΣΕΙΣ: ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ
Ζ. Πηγής 17, Αθήνα
τηλ. 3639980 - 3602040
ΧΡΟΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ: Σεπτέμβρης 1985

© 1985 για την ελληνική μετάφραση εκδόσεις "ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ"

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η φιλοσοφία του αναρχισμού δέν είναι κάτι που έχει επανοηθεί ή καθοριστεί από έναν σωτήρα Θεό ή φιλόσοφο· ούτε οι διαφωνίες για τόν αναρχισμό μπορούν να λυθούν με αναφορές σε κατάλληλα εδάφια τών έργων του σωτήρα φιλόσοφου. Βέβαια, είναι αλήθεια ότι διαθέτει κα αυτός τούς φιλοσόφους του τών οποίων τὰ γραπτά – πάνω στις βασικές γραμμές του Σοσιαλισμού ή τής ατομικότητας ή τής αναγκαιότητας τής επανάστασης – για μιά ακόμα φορά βλέπουν τό φώς τής δημοσιότητας. Αλλά οι καλύτεροι απ' αυτούς όπως ο Κροπότιν διακήρυσσαν πάντα ότι άν είχαν "συνεισφέρει σε κάποιο βαθμό στο έργο τής απελευθέρωσης τής εκμεταλλευόμενης ανθρωπότητας αυτό οφείλεται στο ότι οι ιδέες μας υπήρξαν λίγο-πολύ η έκφραση τών ιδεών που γεννιούνται μέσα στους ίδιους τούς κόλπους τών λαϊκών μαζών".

Τό παρόν βιβλίο δέ φιλοδοξεί να έχει τήν πληρότητα ενός θεωρητικού έργου ούτε να προσφέρει τίς απαντήσεις σε όλα τὰ ερωτήματα που γεννούνται. Ο μόνος κι αποκλειστικός του στόχος είναι να προσφέρει στον αμήτο αναγνώστη μερικές βασικές γνώσεις γύρω απ' τόν αναρχισμό, προσφέροντάς του ταυτόχρονα τό ερέθισμα για να προχωρήσει σε μιά παραπέρα μελέτη. Αν και δέ συμφωνούμε απόλυτα με όλες τίς απόψεις τών συγγραφέων, και παρόλο που είμαστε γενικά αντίθετοι με τίς υπερακλουστεύσεις, πιστεύουμε ότι τό βιβλίο αποτελεί μιά μικρή συμβολή στο ξεκαθάρισμα τής ιδεολογικής σύγχυσης που επί σειρά ετών μαστίζει τόν ελληνικό αναρχικό "χώρο", συντελώντας – μαζί με άλλους λόγους – στην τελμάτωση και τήν καλινδρόμησή του.

Οι εκδόσεις

ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΑΡΧΙΣΜΟ*

Νίκολας Ουώλτερ

Τί πιστεύουν οι αναρχικοί

Οι πρώτοι αναρχικοί ήταν άνθρωποι που πήραν μέρος στην Αγγλική και Γαλλική Επανάσταση του 17ου και 18ου αιώνα και που τους δόθηκε αυτό το όνομα σαν προσβολή, για να υποδηλώσει ότι ήθελαν την αναρχία με την έννοια του χάους και της σύγχυσης. Όμως, περίπου απ' τη δεκαετία του 1840, οι αναρχικοί ήταν άνθρωποι που δεχόντουσαν αυτό το όνομα, σαν τίτλο, για να δείξουν ότι ήθελαν την αναρχία, με την έννοια της απουσίας κυβέρνησης. Η ελληνική λέξη αναρχία, όπως και η Αγγλική "anarchy", έχει και τις δύο έννοιες: αυτοί που δεν είναι αναρχικοί τις θεωρούν ότι είναι το ίδιο πράγμα, όμως οι αναρχικοί επιμένουν στο διαχωρισμό τους. Γιά περισσότερο από ένα αιώνα, οι αναρχικοί είναι αυτοί που πιστεύουν όχι μόνο ότι η απουσία κυβέρνησης δεν σημαίνει αναγκαστικά χάος και σύγχυση, αλλά και ότι μία κοινωνία χωρίς κυβέρνηση θά είναι, στην πραγματικότητα, πολύ καλύτερη από την κοινωνία που ζούμε σήμερα.

Ο αναρχισμός είναι η πολιτική έκφραση της ψυχολογικής αντίδρασης ενάντια στην εξουσία, που εμφανίζεται σε όλες τις ανθρώπινες ομάδες. Όλοι γνωρίζουν τους εκ φύσεως αναρχικούς, που δεν πιστεύουν ή δεν κάνουν κάτι μόνο και μόνο επειδή τυχαίνει να τους το πει κάποιος άλλος. Σ' ολόκληρη την ιστορία η έμπρακτη τάση προς την αναρχία είναι φανερή σε άτομα και ομάδες που εξεγείρονται ενάντια σε κείνους που τους εξουσιάζουν. Η θεωρητική ιδέα της αναρχίας είναι επίσης πολύ παλιά. Έτσι, η περιγραφή μιάς παρωχημένης χρυσής εποχής χωρίς κυβέρνηση, μπορεί να βρεθεί στη σκέψη της αρχαίας Κίνας και Ινδίας, της Αιγύπτου και της Μεσοποταμίας, της Ελλάδας και της Ρώμης, και παρόμοια, η επιθυμία για μία μελλοντική ουτοπία χωρίς κυβέρνηση μπορεί να βρεθεί στη σκέψη αμέτρητων θρησκευτικών και πολιτικών συγγραφέων και κοινοτήτων. Αλλά η εφαρμογή της αναρχίας στην τωρινή κατάσταση είναι πιο πρόσφατη, και δεν είναι παρά μόνο στο αναρχικό κίνημα του περασμένου αιώνα, που βρίσκουμε την απαίτηση για μία κοινωνία χωρίς κυβέρνηση, εδώ και τώρα.

Κι άλλες ομάδες, και τις αριστερές και της δεξιάς, θέλουν θεωρητικά να απαλλαγούν από την κυβέρνηση. Είτε όταν η αγορά είναι τόσο ελεύθερη που δεν χρειάζεται πια επίβλεψη είτε όταν οι άνθρωποι είναι τόσο ίσοι που δεν χρειάζονται πια καταστολή αλλά τα μέτρα που παίρνουν φαίνεται να

* Το κείμενο αυτό πρωτοδημοσιεύτηκε στο 100ό τεύχος του Βρετανικού περιοδικού *Anarchy*, τον Ιούνιο του 1969 και αμέσως αναδημοσιεύτηκε σαν ξεχωριστό φυλλάδιο* έχει μεταφραστεί σε αρκετές γλώσσες και μία ελαφρά αναθεωρημένη έκδοση δημοσιεύτηκε τον Ιούνιο του 1977. Το φυλλάδιο διατίθεται από τις εκδόσεις *Freedom Press*, 84 B Whitechapel High Street, London E1, England.

κάνουν τήν κυβέρνηση όλο και πιό ισχυρή. Είναι οι αναρχικοί, και μόνο οι αναρχικοί, που θέλουν νά απαλλαγούν από τήν κυβέρνηση στήν πράξη. Αυτό δέν σημαίνει ότι οι αναρχικοί πιστεύουν πως όλοι οι άνθρωποι είναι από τή φύση τους καλοί, ή ίδιοι ή τελειοποίησιμοι ή κάτι τέτοιες ρομαντικές αηδίες. Απλώς, σημαίνει ότι οι αναρχικοί θεωρούν σχεδόν όλους τούς ανθρώπους κοινωνικούς, παρόμοιους και ικανούς νά ζήσουν τή ζωή τους.

Πολλοί λένε ότι η κυβέρνηση είναι αναγκαία γιατί μερικοί άνθρωποι δέν μπορούν νά φροντίσουν τόν εαυτό τους, αλλά οι αναρχικοί λένε ότι η κυβέρνηση είναι επιζήμια γιατί σέ κανένα δέν μπορείς νά εμπιστευτείς τή φροντίδα κανενός. Άν όλοι οι άνθρωποι είναι τόσο κακοί ώστε νά είναι αναγκαίο νά εξουσιάζονται από άλλους, οι αναρχικοί ρωτάνε, πώς γίνεται μερικοί άνθρωποι νά είναι τόσο καλοί ώστε νά μπορούν νά εξουσιάζουν τούς άλλους; Η εξουσία έχει τήν τάση νά διαφθείρει και η απόλυτη εξουσία διαφθείρει ολοκληρωτικά. Συγχρόνως, ο πλούτος τής γής είναι προϊόν τής εργασίας τής ανθρωπότητας σάν σύνολο κι όλοι οι άνθρωποι έχουν ίσο δικαίωμα νά συμμετέχουν στή συνέχιση τής εργασίας και στήν απολαυή τού προϊόντος. Ο αναρχισμός είναι ένας ιδεώδης τύπος που απαιτεί ταυτόχρονα απόλυτη ελευθερία και απόλυτη ισότητα.

Φιλελευθερισμός και σοσιαλισμός.

Ο αναρχισμός μπορεί νά θεωρηθεί σάν εξέλιξη είτε τού φιλελευθερισμού είτε τού σοσιαλισμού, είτε και τών δυό μαζί. Όπως και οι φιλελεύθεροι, οι αναρχικοί θέλουν τήν ελευθερία, όπως και οι σοσιαλιστές, οι αναρχικοί θέλουν τήν ισότητα. Αλλά δέν μάς ικανοποιεί μόνο ο φιλελευθερισμός ή μόνο ο σοσιαλισμός. Ελευθερία χωρίς ισότητα σημαίνει ότι οι φτωχοί και οι αδύνατοι είναι λιγότερο ελεύθεροι από τούς πλούσιους και τούς ισχυρούς και ισότητα χωρίς ελευθερία σημαίνει ότι είμαστε όλοι σκλάβοι. Η ελευθερία και η ισότητα δέν είναι ασυμβίβαστες, αλλά συμπληρωματικές, στή θέση τής παλιάς πώλησης τής ελευθερίας ενάντια στήν ισότητα, σύμφωνα μέ τήν οποία μάς λένε ότι περισσότερη ελευθερία σημαίνει λιγότερη ισότητα και ότι περισσότερη ισότητα σημαίνει λιγότερη ελευθερία, οι αναρχικοί τονίζουν ότι στήν ουσία δέν μπορείς νά έχεις τή μιά χωρίς τήν άλλη. Η ελευθερία δέν είναι γνήσια όταν μερικοί άνθρωποι είναι πολύ φτωχοί ή πολύ ανίσχυροι γιά νά τήν απολαύσουν, και η ισότητα δέν είναι γνήσια όταν μερικοί εξουσιάζονται από άλλους. Η αποφασιστική συνεισφορά τών αναρχικών στήν πολιτική θεωρία είναι αυτή η συνειδητοποίηση, ότι ελευθερία και ισότητα είναι, τελικά, τό ίδιο πράγμα.

Ο αναρχισμός επίσης παρεκκλίνει και από τόν φιλελευθερισμό κι από τό σοσιαλισμό, έχοντας μιά διαφορετική άποψη γιά τήν πρόοδο. Οι φιλελεύθεροι βλέπουν τήν Ιστορία σάν μιά γραμμική εξέλιξη από τή βαρβαρότητα, τήν πρόληψη, τή μισαλλοδοξία και τήν τυραννία πρός τόν πολιτισμό, τό διαφωτισμό, τήν ανοχή και τή χειραφέτηση. Υπάρχουν κάμψεις κι ανακάμψεις, αλλά η αληθινή πρόοδος τού ανθρώπινου γένους είναι από ένα κακό παρελθόν πρός ένα καλό μέλλον. Οι σοσιαλιστές βλέπουν τήν Ιστορία σάν μιά διαλεκτική εξέλιξη από τή βαρβαρότητα, διαμέσου τού δεσποτισμού, τού

φεουδαλισμού και τού καπιταλισμού, στό θρίαμβο τού προλεταριάτου και τήν εξαφάνιση τού ταξικού συστήματος. Υπάρχουν επαναστάσεις και αντεπαναστάσεις, αλλά η αληθινή πρόοδος τού ανθρώπινου γένους είναι από ένα κακό παρελθόν προς ένα καλό μέλλον.

Οι αναρχικοί βλέπουν τήν πρόοδο εντελώς διαφορετικά στην πραγματικότητα, συχνά, δέν βλέπουν καμιά πρόοδο. Βλέπουμε τήν Ιστορία όχι σάν μιά γραμμική ή διαλεκτική εξέλιξη προς μιά κατεύθυνση, αλλά σάν μιά δυσδική πορεία. Η ιστορία ολόκληρης τής ανθρώπινης κοινωνίας είναι η ιστορία τής πάλης εξουσιαστών και εξουσιαζόμενων, μεταξύ εχόντων και μη-εχόντων, μεταξύ ανθρώπων που θέλουν νά εξουσιάζουν και αυτών που θέλουν νά ελευθερώσουν τόν εαυτό τους και τούς συνανθρώπους τους· οι αρχές τής εξουσίας και τής ελευθερίας, τής κυβέρνησης και τής εξέγερσης, τού κράτους και τής κοινωνίας, βρίσκονται σέ μόνιμη αντίθεση. Αυτή η μάχη ποτέ δέν έχει αποφασιστική έκβαση· η κίνηση τής ανθρωπότητας είναι πότε προς τή μιά κατεύθυνση και πότε προς τήν άλλη. Η άνοδος ενός νέου καθεστώτος ή η πτώση ενός παλιού δέν είναι μιά μυστηριώδης διακοπή στην εξέλιξη ή ένα ακόμα πιό μυστηριώδες μέρος τής εξέλιξης, αλλά είναι αυτό ακριβώς που φαίνεται. Τά ιστορικά γεγονότα είναι καλόδεχτα μόνο στό βαθμό που μεγαλώνουν τήν ελευθερία και τήν ισότητα για όλους τούς ανθρώπους· δέν υπάρχει κανένας κρυφός λόγος για νά αποκαλούμε ένα κακό πράγμα καλό επειδή είναι αναπόφευκτο. Δέν μπορούμε νά κάνουμε σπουδαίες προβλέψεις για τό μέλλον, και δέν μπορούμε νάμαστε σίγουροι ότι ο κόσμος θά βαδίσει προς τό καλύτερο. Η μόνη μας ελπίδα είναι ότι, όσο η γνώση κι η συνείδηση αυξάνουν, τόσο οι άνθρωποι θά συνειδητοποιούν ότι μπορούν νά φροντίσουν τόν εαυτό τους χωρίς νά χρειάζονται τήν εξουσία.

Ωστόσο, ο αναρχισμός προέρχεται όντως κι απ' τό φιλελευθερισμό και τό σοσιαλισμό, και ιστορικά και ιδεολογικά. Ο φιλελευθερισμός και ο σοσιαλισμός εμφανίστηκαν πριν από τόν αναρχισμό, και ο αναρχισμός ξεπήδησε από τή μεταξύ τους αντίθεση· οι περισσότεροι αναρχικοί, ακόμα και σήμερα ξεκινάνε είτε σάν φιλελεύθεροι είτε σάν σοσιαλιστές, ή και τά δυό μαζί. Τό πνεύμα τής εξέγερσης σπάνια είναι πλήρως ανεπτυγμένο, και συνήθως ενισχύεται διαμέσου τού αναρχισμού. Μē κάποια έννοια, οι αναρχικοί παραμένουν πάντοτε φιλελεύθεροι και σοσιαλιστές, και όποτε απορρίπτουν ό,τι είναι καλό και στά δυό, προδίδουν τόν ίδιο τόν αναρχισμό. Από τή μιά μεριά εξαρτιόμαστε από τήν ελευθερία τού λόγου, τής συνάθροισης, τών κινήσεων, τής συμπεριφοράς, και ιδιαίτερα από τήν ελευθερία τού νά διαφέρουμε· απ' τήν άλλη εξαρτιόμαστε από τήν ισότητα στα υπάρχοντά μας, τήν ανθρώπινη αλληλεγγύη και ιδιαίτερα από τόν καταμερισμό τής εξουσίας. Είμαστε φιλελεύθεροι, αλλά και κάτι παραπάνω, και σοσιαλιστές, αλλά και κάτι παραπάνω.

Όμως, ο αναρχισμός δέν είναι απλώς ένα μείγμα φιλελευθερισμού και σοσιαλισμού· αυτό είναι σοσιαλδημοκρατία ή καπιταλισμός κοινωνικής πρόνοιας, τό σύστημα που επικρατεί σ' αυτή τή χώρα*. Ό,τι κι αν σφείλουμε και όσο κοντά κι άν είμαστε στους φιλελεύθερους και τούς σοσιαλιστές,

* Στην Αγγλία (Σ.τ.Μ.).

διαφέρουμε ριζικά απ' αυτούς – και από τους σοσιαλδημοκράτες – στο ότι απορρίπτουμε τὸ θεσμό τῆς κυβέρνησης. Καί οι φιλελεύθεροι καί οι σοσιαλιστές εξαρτώνται ἀπὸ τὴν κυβέρνηση – οι φιλελεύθεροι δῆθεν γιὰ νὰ διατηρήσουν τὴν ελευθερία, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἰσότητα, οι σοσιαλιστές δῆθεν γιὰ νὰ διατηρήσουν τὴν ἰσότητα, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ελευθερία. Ἀκόμα καί οι πιὸ ακραιφνεῖς φιλελεύθεροι καί σοσιαλιστές δὲν μποροῦν νὰ κάνουν χωρὶς κυβέρνηση, τὴν ἀσκηση ἐξουσίας ἀπὸ μερικοὺς ἀνθρώπους πᾶνω σὲ ἄλλους. Ἡ οὐσία τοῦ αναρχισμοῦ, ἐκεῖνο χωρὶς τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι ἀναρχισμός, εἶναι ἡ ἀρνηση τῆς ἐξουσίας οἰκουδὴποτε πᾶνω σ' ὁποιοδὴποτε.

Δημοκρατία καὶ ἀντιπροσώπηση.

Πολλοὶ ἄνθρωποι ἀντιτίθενται στὶς ἀντιδημοκρατικὲς κυβερνήσεις, ἀλλὰ οἱ ἀναρχικοὶ διαφέρουν ἀπ' αυτούς στοὺς ἀντιτίθενται καὶ στὶς δημοκρατικὲς κυβερνήσεις. Μερικοὶ ἀντιτίθενται καὶ στὶς δημοκρατικὲς κυβερνήσεις, ἀλλὰ οἱ ἀναρχικοὶ διαφέρουν ἀπ' αυτούς γιατί τὸ κάνουν ὄχι ἐπειδὴ φοβούνται ἢ μισοῦν τὴν ἐξουσία τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ γιατί πιστεύουν ὅτι ἡ δημοκρατία δὲν εἶναι ἡ ἐξουσία τοῦ λαοῦ – ὅτι ἡ δημοκρατία εἶναι, στὴν πραγματικότητα, μιά λογικὴ ἀντίφαση, μιά φυσικὴ ἀδυνατότητα. Ἡ πραγματικὴ δημοκρατία εἶναι δυνατὴ μόνο σὲ μιά μικρὴ κοινότητα, ὅπου ὅλοι μποροῦν νὰ συμμετέχουν σὲ κάθε ἀπόφαση, καὶ τότε εἶναι περιττὴ. Αὐτὸ που ὀνομάζουν δημοκρατία καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι κυβέρνηση τοῦ λαοῦ ἀπ' τὸν ἴδιο τὸ λαὸ εἶναι στὴν πραγματικότητα ἡ διακυβέρνηση τοῦ λαοῦ ἀπὸ ἐκλεγμένους ἐξουσιαστές καὶ θάταν καλύτερα νὰ ὀνομάζεται "ὀλιγαρχία συναίνεσης".

Ἡ κυβέρνηση ἐξουσιαστών, τοὺς ὁποῖους ἔχουμε εμεῖς ἐκλέξει, εἶναι διαφορετικὴ, καὶ γενικὰ καλύτερη, ἀπὸ τὴν κυβέρνηση ἐξουσιαστών που ἔχουν ἐκλεγεί μόνοι τους, ἀλλὰ ἀκόμα κι ἔτσι, δὲν παύει νὰ εἶναι κυβέρνηση ἀνθρώπων ἀπὸ ἄλλους. Ἀκόμα καὶ ἡ πιὸ δημοκρατικὴ κυβερνητικὴ βασιζέται σὲ κάποιον που ἀναγκάζει κάποιον ἄλλο νὰ κάνει κάτι ἢ ἐμποδίζει κάποιον ἄλλο νὰ κάνει κάτι. Ἀκόμα κι ὅταν μὲς κυβερνᾶνε ἀντιπρόσωποι μας, ἀκόμα καὶ τότε ἐξουσιαζόμεστε καὶ ἀπ' τὴ στιγμή που ἀρχίζουν νὰ μᾶς κυβερνᾶνε ἐνάντια στὴ θέλησή μας, παύουν νὰ εἶναι ἀντιπρόσωποι μας. Οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι συμφωνοῦν σήμερα στοὺς ὅτι δὲν ἔχουμε καμιὰ ὑποχρέωση ἀπέναντι σὲ μιά κυβέρνηση στὴν ὁποία δὲν μᾶς δίνεται ὁ λόγος· οἱ ἀναρχικοὶ προχωρᾶνε ἀκόμα παραπέρα καὶ ἐπιμένουν ὅτι δὲν ἔχουμε καμιὰ ὑποχρέωση ἀκόμα κι ἀπέναντι σὲ μιά κυβέρνηση που ἔχουμε εμεῖς οἱ ἴδιοι ἐκλέξει. Μπορεῖ νὰ τὴν ὑπακούμε ἢ γιατί συμφωνοῦμε μαζί της, ἢ γιατί εἴμαστε πολὺ ἀνίσχυροι γιὰ νὰ τὴν ἀψηφήσουμε, ἀλλὰ δὲν ἔχουμε καμιὰ ὑποχρέωση νὰ τὴν ὑπακούμε ὅταν διαφωνοῦμε μαζί της καὶ εἴμαστε ἀρκετὰ δυνατοὶ νὰ τὸ κάνουμε. Οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι συμφωνοῦν σήμερα ὅτι, προτοῦ βγεῖ κάποια ἀπόφαση πρέπει νὰ ζητεῖται ἡ γνώμη αὐτῶν που τὴς ἀφορᾷ οἰκουδὴποτε ἀλλαγὴ· οἱ ἀναρχικοὶ προχωρᾶνε ἀκόμα παραπέρα καὶ ἐπιμένουν ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ ἄνθρωποι θάπρεπε νὰ παίρουν τὶς ἀποφάσεις καὶ νὰ προχωροῦν στὴν ἐφαρμογὴ τους.

Ἔτσι οἱ ἀναρχικοὶ ἀπορρίπτουν τὴν ἰδέα ἐνὸς κοινωνικοῦ συμβόλαιου

καί τήν ιδέα τής αντιπροσώπευσης. Στήν ουσία, χωρίς αμφιβολία, τά περισσότερα πράγματα θά γίνονται πάντοτε από λίγους ανθρώπους — από εκείνους που ενδιαφέρονται γιά ένα πρόβλημα καί είναι ικανοί νά τό λύσουν — αλλά δέν υπάρχει καμιά ανάγκη νά επιλέγονται ή νά εκλέγονται. Οποσδήποτε μέ κάποιο τρόπο θά ξεχωρίζουν καί είναι καλύτερα νά γίνεται αυτό μέ φυσικό τρόπο. Τό ζήτημα είναι ότι οι ηγέτες καί οι εμπειρογνώμονες δέν είναι ανάγκη νά είναι εξουσιαστές, ότι η ηγεσία καί οι ιδιαίτερες ικανότητες δέν συνδέονται αναγκαστικά μέ τήν εξουσία. Κι όταν η αντιπροσώπευση είναι βολική, αυτό είναι όλο κι όλο: ο μόνος αληθινός αντιπρόσωπος είναι ο απεσταλμένος ή ο εκπρόσωπος που έχει εξουσιοδοτηθεί απ' αυτούς που τόν υτέλνουν καί που μπορεί ν' ανακληθεί απ' αυτούς σέ κάθε στιγμή. Από τή μιά μεριά, ο εξουσιαστής που ισχυρίζεται ότι είναι αντιπρόσωπος είναι χειρότερος από αυτόν που είναι ολοφάνερα ένας σφετεριστής, γιατί είναι πολύ πιά δύσκολο νά αντιμετωπίσεις τήν εξουσία όταν είναι κρυμμένη πίσω από ωραία λόγια καί αφηρημένα επιχειρήματα. Τό γεγονός ότι μπορούμε, κάθε τόσο, νά ψηφίζουμε γιά νά διαλέξουμε τούς εξουσιαστές μας δέν σημαίνει ότι είμαστε υποχρεωμένοι νά τούς υπακούμε τόν υπόλοιπο χρόνο. 'Αν τό κάνουμε, είναι γιά πρακτικούς λόγους, κι όχι γιά ηθικούς. Οι αναρχικοί είναι αντίθετοι μέ τήν κυβέρνηση, όπως κι άν είναι δομημένη.

Κράτος καί Τάξη

Οι αναρχικοί, έχουν παραδοσιακά συγκεντρώσει τήν αντίθεσή τους απέναντι στην εξουσία πάνω στό κράτος — δηλ. τό θεσμό που διεκδικεί τό μονοπώλιο τής εξουσίας σέ μιά συγκεκριμένη περιοχή. Αυτό συμβοίνει γιατί τό κράτος είναι τό ανώτατο παράδειγμα εξουσίας σέ μιά κοινωνία καί επίσης η πηγή που επιβεβαιώνει τή χρήση εξουσίας μέσα στά όριά του. Επιπλέον, οι αναρχικοί, έχουν παραδοσιακά αντιταχθεί σέ κάθε είδος κράτους — όχι μόνο στην ολοφάνερη τυραννία ενός βασιλιά, δικτάτορα ή καταπιεστή, αλλά επίσης καί σέ τέτοιες παραλλαγές όπως η πεφωτισμένη δεσποτεία, η προοδευτική μοναρχία, η φεουδαλική ή εμπορική ολιγαρχία, η κοινοβουλευτική δημοκρατία, ο σοβιετικός κομμουνισμός, κλπ. Πολλοί αναρχικοί υποστήριξαν ότι όλα τά κράτη είναι τά ίδια, κι ότι δέν μπορείς νά διαλέξεις κανένα ανάμεσά τους.

Αυτή είναι ωστόσο μιά υπεραπλούστευση. Όλα τά κράτη είναι σίγουρα εξουσιαστικά, αλλά μερικά είναι, σίγουρα, πιά εξουσιαστικά από άλλα, καί κάθε φυσιολογικός άνθρωπος θά προτιμούσε νά ζει κάτω από ένα λιγότερο παρά κάτω από ένα περισσότερο εξουσιαστικό κράτος. Γιά νά δώσουμε ένα απλό παράδειγμα, αυτή η διακήρυξη τού αναρχισμού δέν θά μπορούσε νά δημοσιευτεί στά περισσότερα κράτη τού παρελθόντος, καί ακόμα καί τώρα δέν μπορεί νά δημοσιευτεί στά περισσότερα κράτη τής δεξιάς καί τής αριστεράς, καί στην Ανατολή καί στή Δύση' θά προτιμούσα, λοιπόν, νά ζώ εκεί όπου μπορεί νά δημοσιευτεί, καί τό ίδιο καί οι περισσότεροι αναγνώστες μου.

Είναι λίγοι πιά οι αναρχικοί που υιοθετούν ακόμα μιά τόσο απλοϊκή στάση απέναντι σ' ένα αφηρημένο πράγμα που λέγεται "κράτος", καί οι αναρχικοί συγκεντρώνουν τίς επιθέσεις τους ενάντια στην κεντρική κυβέρνηση

καί τούς θεσμούς που απορρέουν απ' αυτή, όχι μόνο επειδή είναι μέρος τού κράτους αλλά και γιατί είναι τὰ πιό ακραία παραδείγματα χρήσης εξουσίας στήν κοινωνία. Αντιπαράθετομε τὸ κράτος στήν κοινωνία, ἀλλὰ δὲν τὸ βλέπουμε πιά σάν ἀσχετο μὲ τὴν κοινωνία, σάν μιὰ τεχνητὴ ἐξέλιξη ἂντίθετα, τὸ βλέπουμε σάν μέρος τῆς κοινωνίας, σάν μιὰ φυσικὴ ἐξέλιξη. Ἡ ἐξουσία εἶναι μιὰ φυσιολογικὴ μορφή συμπεριφοράς, ὅπως καὶ ἡ επιθετικότητὰ ἀλλὰ εἶναι μιὰ μορφή συμπεριφοράς που πρέπει νὰ ἐλεγχθεῖ καὶ νὰ ξεπεραστεῖ. Ὡστόσο, αὐτὸ δὲν πρόκειται νὰ γίναι μὲ τὸ νὰ προσπαθοῦμε νὰ βρούμε τρόπον νὰ τὴ θεσμοποιήσουμε, ἀλλὰ μόνο μὲ τὸ νὰ βρούμε τράπους νὰ κάνομε χωρὶς αὐτὴν.

Οἱ αναρχικοὶ εἶναι ἀντίθετοι μὲ τούς φανερά κατασταλτικοὺς θεσμούς τῆς κυβέρνησης — αξιωματοῦχοι, νόμοι, αστυνομία, φυλακὲς, στρατοί, κλπ. — ὅπως ἐπίσης καὶ μὲ κείνους που εἶναι φαινομενικά ευεργετικοὶ — ἐπιχορηγοῦμενα σωματεία καὶ τοπικὰ συμβούλια, ἐθνικοποιημένες βιομηχανίες καὶ νομικὰ πρόσωπα δημοσίου δικαίου, τράπεζες καὶ ασφαλιστικὲς ἐταιρίες, σχολεῖα καὶ πανεπιστήμια, τύπος καὶ ραδιοτηλεοπτικὰ μέσα, κλπ. Ὁ καθένας μπορεῖ νὰ δεῖ ὅτι οἱ πρῶτοι στηρίζονται ὄχι στὴ συναίνεση ἀλλὰ στὸν ἐξαναγκασμὸ καὶ, τελικὰ, στὴ βία ὅι αναρχικοὶ ἐπιμένουν ὅτι καὶ οἱ δεῦτεροι ἔχουν τὸ ἴδιο σιδερένιο χέρι, ἔστω κι ἂν φορᾶνε βελούδινο γάντι.

Ὅμως, οἱ θεσμοὶ που απορρέουν ἄμεσα ἢ ἔμμεσα ἀπὸ τὸ κράτος δὲν μποροῦν νὰ γίνουιν κατανοητοὶ ἂν θεωρηθοῦν ὁλοτέλα κακοί. Μποροῦν νὰ ἔχουν καὶ τὴν καλὴ τους πλευρά. Ἔτσι ἔχουν μιὰ χρήσιμη ἀρνητικὴ λειτουργία ὅταν ἀντιμάχονται τὴ χρήση τῆς ἐξουσίας ἀπὸ ἄλλους θεσμοὺς, ὅπως οἱ σκληροὶ γονεῖς, οἱ ἀπληστοὶ γαιοκτῆμονες, τὰ κτηνώδη αφεντικὰ, οἱ βίαιοι εγκληματίες ὅι ἔχουν καὶ μιὰ χρήσιμη θετικὴ λειτουργία ὅταν ενθαρρύνουν ἐπιθυμητὲς κοινωνικὲς δραστηριότητες, ὅπως δημόσια ἔργα, βοήθεια σὲ περιπτώσεις καταστροφῶν, συστήματα ἐπικοινωνιῶν καὶ μεταφορῶν, τέχνη καὶ κουλτούρα, ἰατρικὲς υπηρεσίες, συνταξιοδοτικὰ προγράμματα, βοήθεια στοὺς φτωχοὺς, ἐκπαίδευση, ραδιοτηλεοπτικὰ προγράμματα. Ἔτσι, ἔχουμε τὸ φιλελεύθερο κράτος καὶ τὸ κράτος πρόνοιας, τὸ κράτος που δουλεύει γιὰ τὴν ἐλευθερία καὶ τὸ κράτος που δουλεύει γιὰ τὴν ἰσότητα.

Ἡ πρώτη αναρχικὴ ἀπάντηση σ' αὐτὸ εἶναι ὅτι ἔχουμε ἐπίσης τὸ καταπιεστικὸ κράτος — ὅτι ἡ κύρια λειτουργία τοῦ κράτους εἶναι νὰ κρατᾶει ὑποταγμένο τὸ λαὸ, νὰ περιορίζει τὴν ἐλευθερία — καὶ ὅτι ὅλες οἱ ευεργετικὲς λειτουργίες τοῦ κράτους μποροῦν νὰ ἀσκηθοῦν κι ἔχουν συχνὰ ἀσκηθεῖ ἀπὸ ἐθελοντικὲς ἐνώσεις. Ἐδῶ τὸ κράτος θυμίζει τὴ μεσαιωνικὴ ἐκκλησία. Στὸ Μεσαίωνα, ἡ ἐκκλησία ἀναμιγνυόταν σ' ὅλες τίς ἀπαραίτητες κοινωνικὲς δραστηριότητες, κι ἦταν δύσκολο νὰ πιστέψει κανεὶς ὅτι αὐτὲς οἱ δραστηριότητες ἦταν δυνατόν νὰ γίνουιν χωρὶς αὐτὴν. Μόνο ἡ ἐκκλησία μποροῦσε νὰ βαπτίζει, νὰ παντρεύει καὶ νὰ θάβει τοὺς ἀνθρώπους, κι αὐτοὶ ἔπρεπε νὰ μάθουν ὅτι, στήν πραγματικότητα, δὲν εἶχε κάτω ἀπὸ τὸν ἐλεγχὸ τῆς τῆ γέννηση, τὸν ἔρωτα καὶ τὸ θάνατο. Κάθε δημόσια πράξη χρειαζόταν τὴν ἐπίσημη εὐλογία τῆς ἐκκλησίας — πολλὲς τῆ χρειαζόταν ἀκόμα καὶ τώρα. Καὶ οἱ ἀνθρώποι ἔπρεπε νὰ τὸ μάθουν ὅτι ἡ πράξη ἦταν τὸ ἴδιο αποτελεσματικὴ καὶ χωρὶς τὴν εὐλογία τῆς. Ἡ ἐκκλησία ἀναμιγνυόταν καὶ συχνὰ εἶχε ὑπὸ τὸν ἐλεγχὸ τῆς ἐκείνης τίς πλευρὲς τῆς δημόσιας ζωῆς που σήμερα κυριαρχοῦνται ἀπὸ τὸ κράτος. Οἱ ἀνθρώποι ἔχουν πιά συνειδητοποιή-

σει ότι η συμμετοχή της εκκλησίας είναι περιττή κι επιπλέον βλαβερή' αυτό που τώρα χρειάζεται να μάθουν είναι ότι και η κυριαρχία του κράτους είναι το ίδιο ολέθρια και περιττή. Έχουμε ανάγκη το κράτος όσο καιρό εμείς νομίζουμε ότι το έχουμε ανάγκη, κι όλα μπορούν να γίνουν το ίδιο καλά ή και ακόμα καλύτερα χωρίς την ευλογία της εξουσίας.

Η δεύτερη αναρχική απάντηση είναι ότι η πραγματική αποστολή του κράτους είναι να διατηρεί την υπάρχουσα ανισότητα. Οι αναρχικοί δε συμφωνούν με τους μαρξιστές ότι η βασική μονάδα της κοινωνίας είναι η τάξη, αλλά οι περισσότεροι συμφωνούν ότι το κράτος είναι η πολιτική έκφραση της οικονομικής δομής, ότι είναι ο εκπρόσωπος αυτών που κατέχουν ή ελέγχουν τον πλούτο της κοινότητας και ο καταπιεστής αυτών που δουλεύουν για να δημιουργηθεί αυτός ο πλούτος. Το κράτος δεν μπορεί να ανακαταείμει τον πλούτο δίκαια γιατί είναι ο κυριότερος παράγοντας του άπισου καταμερισμού. Οι αναρχικοί συμφωνούν με τους μαρξιστές ότι το τωρινό σύστημα πρέπει να καταστραφεί, αλλά δεν συμφωνούν ότι το μελλοντικό σύστημα μπορεί να εγκαθιδρυθεί από ένα κράτος που θα βρίσκεται σε διαφορετικά χέρια' το κράτος είναι η αιτία όπως και το αποτέλεσμα του ταξικού συστήματος και μία αταξική κοινωνία που εγκαθιδρύεται από ένα κράτος γρήγορα θα ξαναγίνει ταξική. Το κράτος δεν πρόκειται να εξασθενήσει σιγά-σιγά' πρέπει να εξαφανιστεί θεληματικά απ' το λαό, που θα πάρει την εξουσία από τους εξουσιαστές και τον πλούτο από τους πλούσιους' αυτές οι δυο ενέργειες συνδέονται μεταξύ τους και η μία δίχως την άλλη θάναί πάντοτε μάταιη. Η αναρχία, με την πιο αληθινή της έννοια, σημαίνει μία κοινωνία χωρίς εξουσιαστές ή πλούσιους.

Οργάνωση και γραφειοκρατία

Αυτό δεν σημαίνει ότι οι αναρχικοί απορρίπτουν την οργάνωση, αν και, εδώ έχουμε μία από τις ισχυρότερες πρακκαταλήψεις ενάντια στον αναρχισμό. Οι άνθρωποι μπορούν να δεχτούν πως αναρχία μπορεί να μη σημαίνει μόνο χάος και σύγχυση, και πως οι αναρχικοί θέλουν όχι αταξία, αλλά τάξη χωρίς κυβέρνηση, όμως είναι σίγουροι πως αναρχία σημαίνει τάξη που ξεπηδάει αυθόρμητα και πως οι αναρχικοί δεν θέλουν την οργάνωση. Αυτό είναι αντι-στροφή της αλήθειας. Οι αναρχικοί, στην πραγματικότητα, θέλουν πολύ περισσότερη οργάνωση, αν και οργάνωση χωρίς εξουσία. Η προκατάληψη για τον αναρχισμό πηγάζει από μία προκατάληψη για την οργάνωση' οι άνθρωποι δεν μπορούν να καταλάβουν ότι η οργάνωση δεν στηρίζεται στην εξουσία, ότι στην πραγματικότητα λειτουργεί καλύτερα χωρίς εξουσία.

Μία στιγμή μόνο, να σκεφτούμε, φτάνει για να δείξει ότι όταν ο εξαναγκασμός αντικατασταθεί απ' τη συναίνεση, αναγκαστικά θα υπάρχει περισσότερος διάλογος και σχεδιασμός κι όχι λιγότερος. Όλοι εκείνοι τους οποίους αφορά μία απόφαση, θα μπορούν να συμμετέχουν στην εφαρμογή της, και κανείς δεν θα μπορεί να αφήνει τη δουλειά σε μισθωτούς υπάλληλους ή εκλεγμένους αντιπροσώπους. Χωρίς κανόνες για να συμφωνηθεί και προηγούμενα για να ακολουθεί, κάθε απόφαση θα πρέπει να είναι καινούρια. Χωρίς εξουσιαστές για να τους υπακούουν και αρχηγούς για να τους

ακολουθούν, όλοι (ή όλες) θά μπορούν νά παίρνουν τίς δικές τους αποφάσεις. Γιά νά συνεχιστεί όλη αυτή η ιστορία η πολλαπλότητα και η πολυπλοκότητα τών δεσμών μεταξύ τών ανθρώπων θά αυξηθεί, δέν θά μειωθεί. Μιά τέτοια οργάνωση μπορεί νά είναι ακατάστατη και μή αποτελεσματική, αλλά θά ανταποκρίνεται περισσότερο στις ανάγκες και τά αισθήματα τών ανθρώπων που τήν αποτελούν. Άν κάτι δέν μπορεί νά γίνει δίχως τό παλιό είδος οργάνωσης, χωρίς εξουσία και εξαναγκασμό, ίσως τότε νά μήν αξίζει καθόλου νά γίνει και καλύτερα νά μείνει όπως έχει.

Αυτό που οι αναρχικοί όντως απορρίπτουν είναι η θεσμοποίηση τής οργάνωσης, η εδραίωση μιάς ειδικής ομάδας ανθρώπων που έργο της είναι νά οργανώνω τους άλλους. Η αναρχική οργάνωση θά είναι ρευστή και ανοιχτή απ' τή στιγμή που η οργάνωση σκληραίνει και γίνεται κλειστή, πέφτει στά χέρια μιάς γραφειοκρατίας, γίνεται όργανο μιάς συγκεκριμένης τάξης, και εκφράζει ξανά τήν εξουσία αντί τό συντονισμό τής κοινωνίας. Κάθε ομάδα τείνει πρός τήν ολιγαρχία, τήν εξουσία τών λίγων, και κάθε οργάνωση τείνει πρός τή γραφειοκρατία, τήν εξουσία τών επαγγελματιών, κι οι αναρχικοί, θά πρέπει πάντοτε νά αγωνίζονται ενάντια σ' αυτές τίς τάσεις, τόσο στό μέλλον όσο και στό παρόν, και μεταξύ τους όπως και μεταξύ τών άλλων.

Ιδιοκτησία

Όυτε τήν ιδιοκτησία απορρίπτουμε εμείς οι αναρχικοί, άν και έχουμε μιά ιδιότυπη άποψη γι' αυτήν. Μέ κάποια έννοια, η ιδιοκτησία είναι κλοπή – δηλαδή, η αποκλειστική οικειοποίηση ο,τιδήποτε από οποιονδήποτε είναι στέρση γιά όλους τους άλλους. Αυτό δέν σημαίνει ότι είμαστε όλοι κομμουνιστές' αυτό που θέλει νά πει είναι ότι οποιοδήποτε ιδιαίτερο δικαίωμα ενός άτομου γιά ένα οποιοδήποτε συγκεκριμένο πράγμα δέν εξαρτάται από τό άν τό έχει φτιάξει ή τό έχει βρεί ή τό έχει αγοράσει ή τού τό έχουν δώσει ή τό χρησιμοποιεί ή τό θέλει ή έχει νόμιμο δικαίωμα πάνω του, αλλά από τό άν τό έχει ανάγκη – και γιά νά ακριβολογούμε, άν τό έχει ανάγκη περισσότερο από κάποιον άλλον. Δέν είναι θέμα αφηρημένης δικαιοσύνης ή φυσικού νόμου, αλλά ανθρώπινης αλληλεγγύης και, ολοφάνερα, κοινής λογικής. Άν έχω ένα καρβέλι ψωμί κι εσύ πεινός, τότε είναι δικό σου, κι όχι δικό μου. Άν έχω ένα πανωφόρι κι εσύ κρυώνεις, τότε ανήκει σέ σένα. Άν έχω ένα σπίτι κι εσύ δέν έχεις κανένα, έχεις τό δικαίωμα νά χρησιμοποιήσεις τουλάχιστον ένα από τά δωμάτιά μου. Αλλά μέ κάποια άλλη έννοια, η ιδιοκτησία είναι ελευθερία – δηλαδή η ιδιωτική απολαυή κινητής περιουσίας σέ επαρκή ποσότητα είναι μιά ουσιαστική προϋπόθεση ευζωίας γιά τό άτομο.

Οι αναρχικοί είναι υπέρ τής προσωπικής ιδιοκτησίας που δέν μπορεί νά χρησιμοποιηθεί από ένα άτομο γιά τήν εκμετάλλευση άλλου – όλα εκείνα τά προσωπικά υπάρχοντα που τά μαζεύουμε από μικρά παιδιά και που γίνονται μέρος τής ζωής μας. Εκείνο μέ τό οποίο είμαστε αντίθετοι είναι η δημόσια ιδιοκτησία που δε χρησιμεύει σέ τίποτα και που μπορεί νά χρησιμοποιηθεί μόνο γιά τήν εκμετάλλευση ανθρώπων – γή και κτίρια, όργανα παραγωγής και διανομής, πρώτες ύλες και βιομηχανικά είδη, χρήματα και

κεφάλαιο. Τό ζήτημα είναι ότι ένας άνθρωπος μπορεί νά ειπωθεί πως έχει δικαίωμα σ' αυτά που παράγει μέ τή δική του εργασία, αλλά όχι καί σ' αυτά που παίρνει απ' τήν εργασία τών άλλων' έχει δικαίωμα σ' αυτά που χρειάζεται καί χρησιμοποιεί αλλά όχι καί σ' αυτά που δέ χρειάζεται καί δέν μπορεί νά χρησιμοποιήσει. Από τή στιγμή που ένας άνθρωπος έχει περισσότερα από αρκετά, τότε ή αυτά πάνε χαμένα ή εμποδίζεται κάποιος άλλος απ' τό νά έχει όσα χρειάζεται.

Αυτό σημαίνει ότι οι πλούσιοι δέν έχουν κανένα δικαίωμα στήν ιδιοκτησία τους, γιατί είναι πλούσιοι όχι επειδή δουλεύουν πολύ, αλλά γιατί ένα σωρό άνθρωποι δουλεύουν γι' αυτούς' καί οι φτωχοί έχουν δικαίωμα στήν ιδιοκτησία τών πλούσιων γιατί είναι φτωχοί όχι επειδή δουλεύουν λίγο, αλλά επειδή δουλεύουν γιά άλλους. Πραγματικά, οι φτωχοί σχεδόν πάντοτε δουλεύουν περισσότερες ώρες, σέ πιό βαρετές δουλειές καί μέ χειρότερες συνθήκες απ' ότι οι πλούσιοι. Κανείς ποτέ δέν έγινε ή παρέμεινε πλούσιος μέ τή δική του εργασία, παρά μόνο μέ τό νά εκμεταλλεύεται τήν εργασία τών άλλων. Ένας άνθρωπος μπορεί νά έχει ένα σπίτι κι ένα κομμάτι γής, τά εργαλεία γιά τή δουλειά του καί καλή υγεία όσο ζει, καί μπορεί νά δουλεύει όσο σκληρότερα κι όσο πιό πολύ καιρό μπορεί — θά παράγει αρκετά γιά τήν οικογένειά του, αλλά καί κάτι παραπάνω' όμως, ακόμα καί τότε, δέν θά είναι, ουσιαστικά, αυτόρκτης, γιατί θά εξαρτάται από άλλους γιά νά τού προμηθεύσουν ορισμένα υλικά καί γιά νά πάρουν σέ αντάλλαγμα ένα μέρος απ' τήν παραγωγή του.

Η δημόσια περιουσία δέν είναι μόνο θέμα ιδιοκτησίας, αλλά καί ελέγχου. Δέν χρειάζεται νά έχεις περιουσία γιά νά μπορείς νά εκμεταλλεύεσαι τούς άλλους. Οι πλούσιοι έχουν, πάντοτε, χρησιμοποιήσει άλλους ανθρώπους γιά νά διαχειρίζονται τήν ιδιοκτησία τους, καί τώρα, που ανώνυμες εταιρίες καί κρατικές επιχειρήσεις αντικαθιστούν τούς ατομικούς ιδιοκτήτες, οι διευθυντές γίνονται οι κύριοι εκμεταλλευτές τής εργασίας άλλων ανθρώπων. Καί στίς ανεπτυγμένες καί στίς καθυστερημένες χώρες, καί στά καπιταλιστικά καί στά κομμουνιστικά κράτη, μία μικρή μειοψηφία τού πληθυσμού κατέχει ακόμα ή μέ κάποιο άλλο τρόπο ελέγχει, τό μεγαλύτερο μέρος τής δημόσιας περιουσίας.

Παρόλο που δίνεται τέτοια εντύπωση, τό πρόβλημα δέν είναι ούτε οικονομικό ούτε νομικό. Αυτό που έχει σημασία δέν είναι η κατανομή τού χρήματος ή τό σύστημα κατοχής τής γής ή η οργάνωση τής φορολογίας ή η μέθοδος φορολογίας ή ο νόμος περί κληρονομίας, αλλά τό βασικό γεγονός ότι μερικοί άνθρωποι δουλεύουν γιά άλλους όπως καί ότι μερικοί άνθρωποι υπακούουν σέ άλλους. Αν αρνιόμασταν νά δουλέψουμε γιά τούς πλούσιους καί τούς ισχυρούς, η ιδιοκτησία θά εξαφανιζόταν — όπως καί αν αρνιόμασταν νά υπακούσουμε τούς εξουσιαστές θά εξαφανιζόταν καί η εξουσία. Γιά τούς αναρχικούς, η ιδιοκτησία βασίζεται στήν εξουσία, καί όχι αντίθετα. Τό θέμα δέν είναι πώς οι αγρότες βάζουν φαί στό στόμα τού γαιοκτήμονα ή πώς οι εργάτες βάζουν λεφτά στήν τσέπη τών αφεντικών, αλλά γιατί τό κάνουν καί αυτό είναι ένα θέμα πολιτικό.

Μερικοί προσπαθούν νά λύσουν τό πρόβλημα τής ιδιοκτησίας αλλάζοντας τό νόμο ή τήν κυβέρνηση, είτε μέ μεταρρυθμίσεις είτε μέ επανάσταση. Οι αναρχικοί δέν έχουν εμπιστοσύνη σέ τέτοιες λύσεις, αλλά καί δέν συμφω-

νούν όλοι για τό ποιά είναι η καλύτερη λύση. Μερικοί αναρχικοί θέλουν τη διανομή όλων μεταξύ όλων, ώστε νά έχουμε όλοι ένα ίσο μερίδιο στόν πλούτο τού κόσμου κι ένα φιλελεύθερο εμπορικό σύστημα μέ ελεύθερες πιστώσεις για νά εμποδιστεί η υπέρμετρη συσσώρευση. Αλλά οι περισσότεροι αναρχικοί δέν εμπιστεύονται ούτε αυτή τή λύση, και θέλουν τήν απαλλοτρίωση όλης τής δημόσιας περιουσίας από κεινους που έχουν παροπάνω απ' όσα χρειάζονται, έτσι ώστε όλοι νά έχουμε ίσο μερίδιο στόν πλούτο τού κόσμου, και ο έλεγχος νά είναι στά χέρια όλης τής κοινότητας. Αλλά, τουλάχιστον, όλοι συμφωνούν ότι μαζί μέ τό τωρινό σύστημα εξουσίας πρέπει νά καταστραφεί και τό τωρινό σύστημα ιδιοκτησίας.

Θεός και εκκλησία

Οι αναρχικοί ήταν πάντοτε αντικληρικαλιστές και επίσης άθεοι. Οι πρώτοι αναρχικοί ήταν αντίθετοι μέ τήν εκκλησία όσο και μέ τό κράτος, και οι περισσότεροι απ' αυτούς ήταν αντίθετοι και μέ τήν ίδια τή θρησκεία. Τό σύνθημα, "Όυτε θεός ούτε αφέντης", έχει, συχνά, χρησιμοποιηθεί για νά συνοψίσει τό αναρχικό μήνυμα. Πολλοί άνθρωποι, ακόμα και τώρα, κάνουν τό πρώτο βήμα πρός τόν αναρχισμό μέ τό νά εγκαταλείπουν τήν πίστη τους και νά γίνουν ρασιοναλιστές ή ουμανιστές' η απόρριψη τής θείας εξουσίας ενθαρρύνει τήν απόρριψη και τής ανθρώπινης εξουσίας. Σχεδόν όλοι οι αναρχικοί, σήμερα, είναι, άθεοι, ή τουλάχιστον αγνωστικιστές.

Ωστόσο, έχουν υπάρξει και θρησκευτικοί αναρχικοί, άν και, συνήθως, βρίσκονταν έξω από τό κύριο ρεύμα τού αναρχικού κινήματος. Ολοφάνερα παραδείγματα είναι τά αιρετικά δόγματα που υιοθέτησαν μερικές αναρχικές ιδέες πριν από τόν 19ο αιώνα και ομάδες θρησκευτικών ειρηνιστών στήν Ευρώπη και τή Βόρειο Αμερική, τόν 19ο και 20ό αιώνα, ιδιαίτερα ο Τολστοί και οι υπαδοί του στις αρχές τού 20ού αιώνα και τό κίνημα τών Καθολικών Εργατών στις Ηνωμένες Πολιτείες από τή δεκαετία τού 1930.

Τό γενικό αναρχικό μίσος για τή θρησκεία έχει υποχωρήσει καθώς έχει εξασθενήσει η δύναμη τής εκκλησίας και οι περισσότεροι αναρχικοί, σήμερα, τό θεωρούν προσωπικό ζήτημα. Θά ήταν αντίθετοι μέ μία βίαιη αποθάρρυνση τής θρησκείας, αλλά θά ήταν επίσης αντίθετοι και μέ μία βίαιη αναβίωση τής θρησκείας. Ο καθένας θά είναι ελεύθερος νά πιστεύει και νά κάνει ό,τι θέλα, στό βαθμό που αυτά αφορούν μόνο εκείνον' αλλά δέν θά επιτρέπεται πιά στήν εκκλησία νά έχει δύναμη.

Στό μεταξύ, η ιστορία τής θρησκείας είναι ένα μοντέλο για τήν ιστορία τής εξουσίας. Κάποτε θεωρούνταν αδύνατο νά υπάρξει κοινωνία χωρίς θεό' τώρα πιά ο θεός έχει πεθάνει. Τό θεωρούν ακόμα αδύνατο νά υπάρξει κοινωνία χωρίς κράτος' τώρα θά πρέπει νά καταστρέψουμε τό κράτος.

Πόλεμος και βία

Οι αναρχικοί ήταν πάντοτε αντίθετοι μέ τόν πόλεμο, αλλά δέν ήταν όλοι αντίθετοι μέ τή βία. Είναι αντιμilitarιστές αλλά όχι αναγκαστικά και ειρηνι-

στές. Γιά τούς αναρχικούς, ο πόλεμος είναι τό ανώτατο παράδειγμα εξουσίας έξω από μία κοινωνία και συγχρόνως μία τεράστια ισχυροποίηση τής εξουσίας μέσα στην κοινωνία. Η οργανωμένη βία και καταστροφή τού πολέμου είναι μία τρομακτικά μεγεθυμένη έκφραση τής οργανωμένης βίας και καταστροφής τού κράτους, και ο πόλεμος είναι η υγεία τού κράτους. Τό αναρχικό κίνημα έχει μία ισχυρή παράδοση αντίστασης στον πόλεμο και τις προετοιμασίες γιά πόλεμο. Λίγοι αναρχικοί έχουν υποστηρίξει κάποιους πολέμους, αλλά έχουν πάντοτε θεωρηθεί λιποτάκτες από τούς συντρόφους τους, κι αυτή η ολοκληρωτική αντίθεση στους εθνικούς πολέμους είναι ένας από τούς μεγαλύτερους ενοποιητικούς παράγοντες μεταξύ των αναρχικών.

Οι αναρχικοί, όμως, έχουν κάνει διαχωρισμό ανάμεσα σέ εθνικούς πολέμους μεταξύ κρατών και σέ εμφύλιους πολέμους μεταξύ τάξεων. Τό επαναστατικό αναρχικό κίνημα από τά τέλη τού 19ου αιώνα κήρυσσε τή βίαιη εξέγερση γιά τήν καταστροφή τού κράτους και οι αναρχικοί έχουν πάρει ενεργό μέρος σέ πολλές ένοπλες εξεγέρσεις και εμφύλιους πολέμους, ιδιαίτερα στη Ρωσία και τήν Ισπανία. Άν και συμμετείχαν σέ τέτοιες συγκρούσεις, όμως, δέν έτρεφαν καμιά αυταπάτη ότι αυτές οι ίδιες θά έφερναν τήν επανάσταση. Η βία μπορεί νά είναι αναγκαία γιά τήν καταστροφή τού παλιού συστήματος, αλλά είναι άχρηστη και ουσιαστικά επικίνδυνη γιά τήν οικοδόμηση ενός νέου συστήματος. Ένας λαϊκός στρατός μπορεί νά νικήσει μιά άρχουσα τάξη και νά καταστρέψει μιά κυβέρνηση, αλλά δέν μπορεί νά βοηθήσει τούς ανθρώπους νά δημιουργήσουν μιά νέα κοινωνία, και δέν έχει καμιά αξία να κερδίζει τόν πόλεμο όταν δέν μπορείς νά κερδίσεις τήν ειρήνη.

Πολλοί αναρχικοί έχουν, στην πραγματικότητα, αμφιβολίες γιά τό άν η βία παίζει κάποιο χρήσιμο ρόλο. Όπως και τό κράτος, δέν είναι μιά ουδέτερη δύναμη που τά αποτελέσματά της εξαρτώνται από τό ποιός τή χρησιμοποιεί και δέν είναι αναγκαστικά σίγουρο ότι θά δώσει τις σωστές λύσεις μόνο και μόνο επειδή βρίσκεται στά σωστά χέρια. Φυσικά, η βία τού καταπιεσμένου δέν είναι τό ίδιο μέ τή βία τού καταπιεστή, αλλά ακόμα κι όταν είναι ο καλύτερος τρόπος γιά νά ξεφύγει κανείς από μιά αφόρητη κατάσταση, δέν είναι παρά δεύτερος στη σειρά. Αυτό είναι ένα από τά πιο δυσάρεστα χαρακτηριστικά τής σημερινής κοινωνίας και παραμένει δυσάρεστο όσο καλός κι άν είναι ο σκοπός τής επιπλέον, τείνει νά καταστρέψει τό σκοπό της ακόμα και σέ καταστάσεις όπου φαίνεται απαραίτητη — όπως στην επανάσταση. Η ιστορική εμπειρία διδάσκει ότι η βία δέν μπορεί ν' αποτελέσει εγγύηση των επαναστάσεων αντίθετα, όσο περισσότερη βία, τόσο λιγότερη επανάσταση υπάρχει.

Όλα αυτά μπορεί νά φαίνονται παράλογα σ' εκείνους που δέν είναι αναρχικοί. Μιά από τις παλιότερες και πιο επίμονες προκαταλήψεις εναντίον τού αναρχισμού είναι τό ότι οι αναρχικοί, πάνω απ' όλα, είναι άνθρωποι τής βίας. Τό στερεότυπο τού αναρχικού μέ μιά βόμβα κάτω απ' τό παλτό, έχει ηλικία 80 χρόνων, αλλά είναι ακόμα γερά εδραιωμένο. Πολλοί αναρχικοί ήταν πραγματικά υπέρ τής βίας, μερικοί υπέρ τής δολοφονίας δημοσίων προσωπικοτήτων και ένας μικρός αριθμός υπέρ και τής τρομοκρατίας τού πληθυσμού ακόμα γιά τήν καταστροφή τού τωρινού συστήματος. Υπάρχει μιά σκοτεινή πλευρά στον αναρχισμό και θάταν ανώφελο νά τό αρνηθούμε. Αλλά, είναι μιά μόνο απ' τις πλευρές τού αναρχισμού, και μάλιστα, πολύ μι-

κρή. Οι περισσότεροι αναρχικοί ήταν πάντα αντίθετοι σε κάθε βία που δεν ήταν, στην πραγματικότητα, αναγκαία — η αναπόφευκτη βία εκδηλώνεται όταν οι άνθρωποι απαλλάσσονται απ' τους εξουσιαστές και εκμεταλλευτές τους.

Εκείνοι που κυρίως εξασκούν τη βία ήταν πάντα αυτοί που διατηρούν την εξουσία κι όχι αυτοί που τής επιτίθενται. Οι μεγαλύτεροι βομβιστές δεν ήταν οι τραγικοί άνθρωποι που οδηγήθηκαν στην απελπισία, στη νότια Ευρώπη, πάνω από μισό αιώνα νωρίτερα, αλλά οι στρατιωτικές μηχανές όλων των κρατών του κόσμου, σ' ολοκληρωτήν ιστορία. Κανείς αναρχικός δεν μπορεί να συγκριθεί με την ατομική βόμβα, κανένας Ραβασόλ ή Μποννό δεν μπορεί να σταθεί δίπλα στον Χίτλερ και τον Στάλιν. Μπορεί να ενθαρρύνουμε τους εργάτες να καταλάβουν τα εργοστάσια ή τους αγρότες να καταλάβουν τη γη, και μπορεί να σπάμε παράθυρα ή να φτιάχνουμε οδοφράγματα — όμως εμείς δεν έχουμε ούτε στρατιώτες, ούτε αεροπλάνα, ούτε αστυνομίες, ούτε φυλακές, ούτε στρατόπεδα συγκεντρώσεως, ούτε εκτελεστικά αποσπάσματα, ούτε θαλάμους αερίων, ούτε δήμευσις. Για τους αναρχικούς, η βία είναι το ακραίο παράδειγμα χρήσης τής εξουσίας από έναν άνθρωπο πάνω σ' έναν άλλον, η κορύφωση όλων όσων είμαστε αντίθετοι.

Μερικοί αναρχικοί ήταν ακόμα και ειρηνιστές, αν και αυτό δεν είναι τόσο συνηθισμένο. Πολλοί ειρηνιστές υπήρξαν (ή έγιναν) αναρχικοί — και οι αναρχικοί πάντα έτειναν προς τον πασιφισμό, όσο ο κόσμος έτεινε προς την καταστροφή. Μερικοί ελκυστήκαν ιδιαίτερα από το μαχητικό τύπο πασιφισμού που υποστήριζαν ο Τολστόι και ο Γκάντι και από τη χρήση τής μη-βίας σαν μεθόδου άμεσης δράσης και πολλοί αναρχικοί έχουν πάρει μέρος σε αντιπολεμικά κινήματα και μερικές φορές άσκησαν σημαντική επιρροή πάνω τους. Αλλά οι περισσότεροι αναρχικοί — ακόμα κι αυτοί που έχουν στενή σχέση — θεωρούν τον πασιφισμό πολύ υπερβολικό στην απόρριψή του κάθε βίας απ' όλους τους ανθρώπους και σ' όλες τις περιστάσεις, και πολύ στενοκέφαλο στην πίστη του ότι η εξαφάνιση και μόνο τής βίας θα φέρει ουσιαστική αλλαγή στην κοινωμία. Εκεί που οι ειρηνιστές θεωρούν την εξουσία σαν μια πιό αδύνατη έκφραση τής βίας, οι αναρχικοί θεωρούν τη βία σαν μια ισχυρότερη έκφραση τής εξουσίας. Τους απωθεί επίσης η μοραλιστική πλευρά του πασιφισμού, ο ασκητισμός και ο φαρισσαϊσμός, όπως και η τρυφερή άποψή τους για τον κόσμο. Επαναλαμβάνουμε, είναι αντιμιλιταριστές, όχι όμως αναγκαστικά και ειρηνιστές.

Τό άτομο και η κοινωμία

Η βασική μονάδα τής ανθρωπότητας είναι τό άτομο, τό ξεχωριστό ανθρώπινο πλάσμα. Όλα σχεδόν τά άτομα ζούν στην κοινωμία, αλλά η κοινωμία δεν είναι τίποτα περισσότερο από μια συγκέντρωση ατόμων, και μοναδικός της σκοπός είναι νά τους παρέχει μια ολοκληρωμένη ζωή. Οι αναρχικοί δεν πιστεύουν ότι οι άνθρωποι έχουν φυσικά δικαιώματα, όμως αυτό ισχύει για όλους — κανένας άνθρωπος δεν έχει τό δικαίωμα νά κάνει ο,τιδήποτε, αλλά ούτε και κανένας άλλος δεν έχει τό δικαίωμα νά τόν εμποδίσει νά τό κάνει. Δεν υπάρχουν ούτε κοινή θέληση ούτε κοινωνικά πρότυπα με τά οποία είμα-

στε υποχρεωμένοι να συμμορφωθούμε. Είμαστε ίσοι αλλά όχι και όμοιοι. Ο ανταγωνισμός και η αλληλοβοήθεια, η επιθετικότητα και η τρυφερότητα, η μισαλλοδοξία και η ανοχή, η βία και η ευγένεια, η εξουσία και η εξέγερση – όλα αυτά είναι φυσιολογικές μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς, αλλά ενώ μερικά βοηθάνε άλλα εμποδίζουν την ολοκλήρωση της ζωής των ανθρώπων. Οι αναρχικοί πιστεύουν ότι η καλύτερη εγγύηση είναι να διασφαλιστεί ίση ελευθερία για κάθε μέλος της κοινωνίας.

Έτσι, λοιπόν, δεν έχουμε καιρό για την ηθική με την παραδοσιακή έννοια, και δεν μας ενδιαφέρει τι κάνουν οι άνθρωποι στη δική τους ζωή. Άς αφήσουμε το κάθε άτομο να κάνει ό,τι ακριβώς θέλει, μέσα στα όρια των φυσικών του δυνατοτήτων, εφ' όσον αφήνει και τους άλλους να κάνουν ό,τι ακριβώς θέλουν. Πράγματα όπως τα ρούχα, η εμφάνιση, η ομιλία, οι τρόποι, οι συνναστροφές κλπ., είναι θέματα προσωπικής προτίμησης. Έτσι και το σέξ. Είμαστε υπέρ του ελεύθερου έρωτα, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι υποστηρίζουμε και τη γενική σεξουαλική αποχαλίνωση' σημαίνει ότι κάθε μορφή έρωτα είναι ελεύθερη εκτός από την πορνεία και το βιασμό, και πως οι άνθρωποι θα πρέπει να μπορούν να διαλέγουν μορφές σεξουαλικής συμπεριφοράς και σεξουαλικούς συντρόφους για τον εαυτό τους. Σέ άλλους μπορεί να ταιριάζουν οι υπερβολικές απολαύσεις και σέ άλλους η υπερβολική αγνότητα – αν και οι περισσότεροι αναρχικοί θεωρούν ότι ο κόσμος θάταν καλύτερος αν είχε λιγότερη φασαρία και περισσότερο γαμήσι. Το ίδιο ισχύει και με πράγματα όπως τα ναρκωτικά. Οι άνθρωποι μπορούν να τή βρίσκουν με αλκοόλη ή καφεΐνη, με κάνναβη ή αμφεταμίνες, με καπνό ή οπιούχα, και δεν έχουμε κανένα δικαίωμα να τους εμποδίσουμε, πόσο μάλλον να τους τιμωρούμε, αν και μπορούμε να πρασπαθήσουμε να τους βοηθήσουμε. Επίσης, άς αφήσουμε κάθε άτομο να θρησκεύεται όπως θέλει, εφ' όσον αφήνει και τους άλλους να θρησκεύονται όπως θέλουν, ή και να μη θρησκεύονται καθόλου. Δεν έχει και τόση σημασία το αν οι άνθρωποι θίγονται όσο το αν αδικούνται. Δεν χρειάζεται να μας ανησυχούν τόσο οι διαφορές στην πρσσωπική συμπεριφορά όσο η εξόφθαλμη αδικία της εξουσιαστικής κοινωνίας.

Οι αναρχικοί ήταν πάντα αντίθετοι με κάθε μορφή εθνικής, κοινωνικής, φυλετικής ή σεξουαλικής καταπίεσης, και πάντοτε έχουν υποστηρίξει κάθε κίνημα για εθνική, κοινωνική, φυλετική ή σεξουαλική χειραφέτηση. Αλλά τείνουν να διαφέρουν απ' τους συμμάχους τους, θεωρώντας όλες τις μορφές καταπίεσης σαν φύσει πολιτικές, και όλα τα θύματα της καταπίεσης ξεχωριστά, ανθρώπινα πλάσματα μάλλον, παρά μέλη μιάς εθνικότητας, τάξης, ράτσας ή φύλου.

Ο κυριότερος εχθρός του ελεύθερου ατόμου είναι η συντριπτική εξουσία του κράτους, όμως οι αναρχικοί είναι επίσης αντίθετοι και με κάθε άλλη μορφή εξουσίας που περιορίζει την ελευθερία – την οικογένεια, το σχολείο, τη δουλειά, τη γειτονιά – και με κάθε προσπάθεια υποταγής του ατόμου. Όμως, πριν εξετάσουμε πώς μπορεί να οργανωθεί η κοινωνία, για να δώσει τη μεγαλύτερη δυνατή ελευθερία στα μέλη της, είναι ανάγκη να περιγράψουμε τις διάφορες μορφές που έχει πάρει ο αναρχισμός, σύμφωνα με τις διάφορες απόψεις για τη σχέση του ατόμου με την κοινωνία.

Τι θέλουν οι αναρχικοί

Είναι δύσκολο να πούμε τι θέλουν οι αναρχικοί, όχι μόνο επειδή διαφέρουν τόσο πολύ, αλλά και γιατί διστάζουν να κάνουν λεπτομερή σχέδια για ένα μέλλον που ούτε μπορούν ούτε θέλουν να ελέγχουν. Στο κάτω-κάτω, οι αναρχικοί θέλουν μία κοινωνία χωρίς κυβέρνηση, και μία τέτοια κοινωνία ολοφάνερα θα ποικίλλει πάρα πολύ από καιρό σε καιρό και από τόπο σε τόπο. Όλη η ουσία της κοινωνίας που θέλουν οι αναρχικοί έγκειται στο ότι θα είναι όπως τη θέλουν τα μέλη της. Μολοντούτο, μπορούμε να πούμε τι θάθελαν να δούν οι περισσότεροι αναρχικοί σε μία ελεύθερη κοινωνία, αν και θα πρέπει πάντα να λαμβάνεται υπ' όψη ότι δεν υπάρχει επίσημη γραμμή, και επίσης κανένας τρόπος να συμβιβαστούν οι ακραίες τάσεις του ατομικισμού και του κομμουνισμού.

Τό ελεύθερο άτομο

Οι περισσότεροι αναρχικοί αρχίζουν με μία ελευθεριακή στάση απέναντι στην προσωπική ζωή και θέλουν μία πολύ ευρύτερη επιλογή για την προσωπική συμπεριφορά και τις κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των ατόμων. Αλλά αν το άτομο είναι το άτομο της κοινωνίας, η οικογένεια είναι το μόριο και η οικογενειακή ζωή θα συνεχιζόταν ακόμα κι αν εξαλειφόταν κάθε εξαναγκασμός που την ενισχύει. Μολοντούτο, αν και μπορεί η οικογένεια να είναι φυσική, δεν είναι πιά αναγκαία· η αποτελεσματική αντισύλληψη και ο ευφυής καταμερισμός της εργασίας έχουν απαλλάξει την ανθρωπότητα από τη στενή επιλογή του να κάνει παιδιά και τα παιδιά θα μπορούν να τα μεγαλώνουν είτε περισσότεροι ή λιγότεροι από τους γονείς. Οι άνθρωποι θα μπορούν να ζούν μόνοι και συγχρόνως να έχουν σεξουαλικούς συντρόφους και παιδιά, ή να ζούν σε κομμούνες χωρίς μόνιμες σχέσεις ή επίσημη γονεϊκή ιδιότητα.

Χωρίς αμφιβολία οι περισσότεροι άνθρωποι θα συνεχίσουν να εφαρμόζουν κάποια μορφή γάμου και τα περισσότερα παιδιά θα ανατρέφονται σε ένα οικογενειακό περιβάλλον, ό,τι κι αν γίνεται στην κοινωνία, αλλά θα μπορεί να υπάρχει μία μεγάλη ποικιλία προσωπικών σχέσεων μέσα σε κάθε κοινότητα. Βασική απαίτηση είναι ότι θα πρέπει οι γυναίκες να ελευθερωθούν από την καταπίεση των ανδρών και τα παιδιά απ' την καταπίεση των γονιών. Η άσκηση της εξουσίας στο μικρόκοσμο της οικογένειας δεν είναι καλύτερη απ' ότι στο μακρόκοσμο της κοινωνίας.

Οι προσωπικές σχέσεις έξω από την οικογένεια θα ρυθμίζονται όχι από αυθαίρετους νόμους ή τον οικονομικό ανταγωνισμό, αλλά από τη φυσική αλληλεγγύη του ανθρώπινου είδους. Σχεδόν όλοι γνωρίζουμε πώς να φερθούμε στους συνανθρώπους μας — όπως θα θέλαμε κι αυτοί να μάς φέρονται — και ο αυτοσεβασμός και η κοινή γνώμη είναι πολύ καλύτεροι οδηγοί για δράση απ' το φόβο ή τις ενοχές. Μερικοί αντίπαλοι του αναρχισμού έχουν υποστηρίξει ότι η ηθική καταπίεση της κοινωνίας θάναι πολύ χειρότερη από τη φυσική καταπίεση του κράτους, αλλά ένας μεγαλύτερος κίνδυνος είναι σίγουρα η ανεξέλεγκτη εξουσία της επιτροπής επαγρύπνησης (για την τήρηση της τάξης και των ηθών), του όχλου που λυντσάει, των ληστούμ-

μοριών και των γκάνγκστερς — υποτυπωδών μορφών του κράτους που βγαίνουν στην επιφάνεια όταν απουσιάζει, για κάποιο λόγο, η συστηματοποιημένη εξουσία του πραγματικού κράτους.

Αλλά, οι αναρχικοί διαφωνούν σε λίγα πράγματα σε σχέση με την προοπτική ζωή και το πρόβλημα δεν είναι τόσο μεγάλο εδώ. Έτσι κι αλλιώς, πάρα πολλοί άνθρωποι έχουν ήδη κάνει τις δικές τους καινούριες διευθετήσεις, χωρίς να περιμένουν την επανάσταση ή ο,τιδήποτε άλλο. Αυτό που πάνω απ' όλα χρειάζεται για την απελευθέρωση του ατόμου είναι η χειραφέτηση απ' τις παλιές προλήψεις και η επίτευξη ενός ορισμένου επιπέδου ζωής. Το πραγματικό πρόβλημα είναι η απελευθέρωση της κοινωνίας.

Η ελευθέρη κοινωνία

Η πρώτη ενέργεια μιάς ελεύθερης κοινωνίας θα είναι η εξάλειψη της εξουσίας και η απαλλοτρίωση της ιδιοκτησίας. Στη θέση μιάς κυβέρνησης με μόνιμους αντιπροσώπους που υπόκεινται σε περιοδική εκλογή, και με γραφειοκράτες καριέρας που, στην ουσία, δεν τους κουνάει τίποτα, οι αναρχικοί θέλουν συντονισμό από προσωρινούς αντιπροσώπους που να υπόκεινται σε άμεση ανάκληση, και από επαγγελματίες εμπειρογνώμονες που να είναι γνήσια υπόλογοι. Σ' ένα τέτοιο σύστημα, όλες εκείνες τις κοινωνικές δραστηριότητες που προϋποθέτουν οργάνωση θα τις χειρίζονται πιθανότατα οι ελεύθερες ενώσεις. Αυτές μπορεί να ονομάζονται συμβούλια ή συνεργατικές ή κολλεκτίβες ή κομμούνες ή επιτροπές ή ενώσεις ή συνδικάτα ή σοβιέτ ή ο,τιδήποτε άλλο — ο τίτλος τους δεν θάχει καμιά σημασία, το σημαντικό θά-ναι το έργο τους.

Θά υπάρχουν εργατικές ενώσεις από το εργαστήριο ή το μικρό αγρόκτημα μέχρι το μεγαλύτερο βιομηχανικό ή αγροτικό συγκρότημα, για να χειρίζονται την παραγωγή και τη μεταφορά των προϊόντων, να αποφασίζουν για τις συνθήκες της δουλειάς και για να διαχειρίζονται τα οικονομικά. Θά υπάρχουν περιφερειακές ενώσεις από τη γειτονιά ή το χωριό μέχρι τη μεγαλύτερη οικιστική μονάδα, για να ρυθμίζουν τη ζωή της κοινότητας — στέγαση, δρόμους, αποχέτευση, ανέσεις. Θά υπάρχουν ενώσεις για να χειρίζονται τις κοινωνικές πλευρές δραστηριοτήτων όπως οι επικοινωνίες, η κουλτούρα, η ψυχαγωγία, η έρευνα, η υγεία και η εκπαίδευση.

Ένα αποτέλεσμα του συντονισμού από την ελεύθερη ένωση παρά από τη διοίκηση κατεστημένων ιεραρχιών θά είναι μιά εκτεταμένη αποκέντρωση πάνω σε ομοσπονδιακές κατευθύνσεις. Αυτό μπορεί να μοιάζει με επιχείρημα κατά του αναρχισμού, αλλά εμείς θά λέγαμε ότι είναι υπέρ του. Ένα από τα πιο παράξενα πράγματα της σύγχρονης πολιτικής σκέψης είναι ότι για τους πολέμους ρίχνουν την ευθύνη στην ύπαρξη πολλών μικρών κρατών, όταν οι χειρότεροι πόλεμοι στην ιστορία έχουν προκληθεί από λίγα μεγάλα κράτη. Παρόμοια, οι κυβερνήσεις προσπαθούν πάντοτε να δημιουργήσουν όλο και μεγαλύτερες διοικητικές μονάδες όταν η παρατήρηση και η πείρα προτείνουν για καλύτερες τις μικρές. Η κατάρρευση των μεγάλων πολιτικών συστημάτων θά είναι ένα από τα μεγαλύτερα ευεργετήματα του αναρχισμού, και οι χώρες θά γίνουν ξανά πολιτισμικές οντότητες ενώ τα κράτη θά εξα-

φαναστών.

Η ένωση που θα ασχολείται με οποιοδήποτε είδος πλούτου ή ιδιοκτησίας θα έχει τήν αποφασιστική ευθύνη είτε για να εξασφαλίζει τή δίκαιη μοιρασιά ανάμεσα στους ενδιαφερόμενους ή αλλιώς για να τή κρατάει από κοινού και να εξασφαλίζει ότι η χρήση τους θα μοιράζεται δίκαια ανάμεσα στους ενδιαφερόμενους. Οι αναρχικοί δέν συμφωνούν για τό ποιό σύστημα είναι καλύτερο, και χωρίς αμφιβαλία, και τά μέλη μιάς ελεύθερης κοινωνίας θά διαφωνούν. Θά εξαρτάται από τούς ανθρώπους κάθε ένωσης ποιά μέθοδο προτιμούν να εφαρμόσουν. Μπορεί να υπάρχει ίση πληρωμή για όλους ή πληρωμή ανάλογα με τίς ανάγκες, ή και καθάλου πληρωμή. Μερικές ενώσεις μπορεί να χρησιμοποιούν χρήματα για όλες τίς συναλλαγές, άλλες μόνο για μεγάλες ή πολύπλοκες υποθέσεις, ενώ άλλες μπορεί να μήν τά χρησιμοποιούν καθάλου. Τά αγαθά θά μπορούν να αγοράζονται ή να νοικιάζονται ή να δίνονται με δελτίο ή δωρεάν. Άν ένα τέτοιο είδος θεωρίας μοιάζει παράλογο, μη-ρεαλιστικό ή ουτοπικό, θ' άξιζε μόνο να θυμηθούμε πόσα πράγματα ήδη τά έχουμε από κοινού, και πόσα μπορούν να χρησιμοποιηθούν χωρίς πληρωμή.

Στή Βρετανία, τό δημόσιο κατέχει μερικές βαριές βιομηχανίες, τίς αεροπορικές και σιδηροδρομικές συγκοινωνίες, πορθμεία και λεωφορεία, συστήματα μαζικής ενημέρωσης, τό νερό, τό γκάζι και τό ηλεκτρικό, άν και πληρώνουμε για να τά χρησιμοποιήσουμε' όμως οι δρόμοι, οι γέφυρες, τά ποτάμια, οι παραλίες, τά πάρκα, οι βιβλιοθήκες, οι παιδικές χαρές, οι τουαλέτες, τά σχολεία, τά πανεπιστήμια, τά νοσοκομεία και οι πρώτες βοήθειες, είναι ιδιοκτησία τού δημοσίου αλλά μπορούν να χρησιμοποιηθούν χωρίς πληρωμή. Η διαφορά μεταξύ τής ατομικής και τής δημόσιας ιδιοκτησίας, και μεταξύ αυτών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν με πληρωμή και αυτών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν δωρεάν, είναι εντελώς αυθαίρετη. Μπορεί να φαίνεται αυτονόητο ότι μπορούμε να χρησιμοποιούμε τούς δρόμους και τίς παραλίες χωρίς να πληρώνουμε, όμως δέν ήταν πάντοτε έτσι τά πράγματα, και η δωρεάν χρήση τών νοσοκομείων και τών πανεπιστημίων έχει εμφανιστεί μόνο τόν τελευταίο αιώνα. Επίσης, μπορεί να φαίνεται αυτονόητο ότι πρέπει να πληρώνουμε για τίς συγκοινωνίες και τά καύσιμα, όμως μπορεί και να μήν είναι πάντοτε έτσι, και δέν υπάρχει κανένας λόγος ώστε να μήν είναι δωρεάν.

Ένα αποτέλεσμα τής ίσης διáιρεσης ή ελεύθερης κατανομής τού πλούτου παρά τής συσώρευσης τής ιδιοκτησίας, θά είναι τό τέλος τού βασισμένου στήν ιδιοκτησία ταξικού συστήματος. Όμως οι αναρχικοί θέλουν και τό τέλος τού βασισμένου στήν εξουσία ταξικού συστήματος. Αυτό σημαίνει συνεχή επαγρύπνηση για να εμποδιστεί η ανάπτυξη γραφειοκρατίας σέ κάθε ένωση, και, πάνω απ' όλα, θά πρέπει να σημαίνει τήν αναδιοργάνωση τής εργασίας χωρίς καμιά διευθυντική τάξη.

Εργασία

Οι πρώτες ανάγκες τού ανθρώπου είναι η τροφή, η στέγη και ο ρουχισμός, που κάνουν τή ζωή βιώσιμη' οι δεύτερες είναι οι παραπέρα ανέσεις που κά-

νον τή ζωή άξια νά τή ζεις. Η πρώτηστη οικονομική δραστηριότητα κάθε ανθρώπινης ομάδας είναι η παραγωγή και η κατανομή των πραγμάτων που ικανοποιούν αυτές τις ανάγκες' και η πιο σημαντική πλευρά μιάς κοινωνίας — μετά τις προσωπικές σχέσεις στις οποίες στηρίζεται — είναι η οργάνωση τής αναγκαίας εργασίας. Οι αναρχικοί έχουν δύο χαρακτηριστικές ιδέες για τήν εργασία' η πρώτη είναι ότι οι περισσότερες δουλειές είναι βαρετές αλλά θά μπορούσαν νά οργανωθούν έτσι ώστε νά γίνουν υποφερτές ακόμα και ευχάριστες' και η δεύτερη, ότι όλη η εργασία θάπρεπε νά οργανώνεται από τούς ανθρώπους που ασχολούνται στήν πραγματικότητα μ' αυτήν.

Οι αναρχικοί συμφωνούν μέ τούς Μαρξιστές ότι η εργασία στή σημερινή κοινωνία αλλοτριώνει τόν εργάτη. Δέν είναι η ζωή του, αλλά αυτό που κάνει για νά μπορέσει νά ζήσει' η ζωή του είναι αυτό που κάνει έξω απ' τή δουλειά, κι όταν κάνει κάτι που τό απολαμβάνει δέν τό αποκαλεί δουλειά. Αυτό ισχύει παντού για τις περισσότερες δουλειές και για τούς περισσότερους ανθρώπους, και θά ισχύει πάντοτε για πάρα πολλές δουλειές και πάρα πολλούς ανθρώπους. Η κουραστική και μονότονη εργασία, που πρέπει νά γίνει για νά μεγαλώσουν τά φυτά και τά ζώα, για νά κινηθούν παραγωγικές διαδικασίες και συστήματα μεταφορών, για νά φτάσουν στους ανθρώπους αυτά που χρειάζονται και για νά δοθούν απ' αυτούς εκείνα που δέν χρειάζονται σέ αντάλλαγμα, δέν θά μπορούσε νά καταργηθεί χωρίς μιά δραστική πτώση τού βιοτικού επιπέδου, και η αυτοματοποίηση που μπορεί νά τήν κάνει λιγότερο κουραστική, τήν κάνει ακόμα πιο μονότονη. Αλλά οι αναρχικοί επιμένουν ότι η λύση δέν βρίσκεται στό νά συνηθίσουμε τούς ανθρώπους νά πιστεύουν πως η κατάσταση είναι ανασπόμφευκτη, αλλά στό νά αναδιοργανώσουμε τήν απαραίτητη εργασία έτσι ώστε, σέ πρώτη φάση, νά θεωρείται φυσιολογική για τόν καθένα που μπορεί νά παίρνει μέρος στήν εκτέλεσή της, και κανείς νά μήν καταναλώνει περισσότερο από μερικές ώρες τήν ημέρα γι' αυτήν, έτσι ώστε σέ δεύτερη φάση, νά είναι δυνατόν στόν καθένα νά εναλλάσσει διαφορετικά είδη βαρετής δουλειάς, που μ' αυτό τόν τρόπο θά γίνονται λιγότερο βαρετές, όσο περισσότερες είναι οι εναλλαγές. Δέν είναι απλώς και μόνο ζήτημα ίσου μεριδίου για όλους, αλλά και ίσης εργασίας για όλους.

Οι αναρχικοί συμφωνούν επίσης μέ τούς συνδικαλιστές στό ότι η δουλειά θάπρεπε νά ελέγχεται από τούς εργάτες. Αυτό δέν σημαίνει ότι η εργατική τάξη — ή οι εργατικές ενώσεις ή τό κόμμα τής εργατικής τάξης (δηλαδή, τό κόμμα που ισχυρίζεται ότι αντιπροσωπεύει τήν εργατική τάξη) — διαχειρίζεται τό οικονομικά και έχει απόλυτο έλεγχο πάνω στή δουλειά. Ούτε σημαίνει τό ίδιο πράγμα σέ μικρότερη κλίμακα, ότι δηλαδή τό προσωπικό ενός εργοστασίου μπορεί νά εκλέγει διευθυντές ή νά βλέπει τούς λογαριασμούς. Σημαίνει απλούστατα ότι οι άνθρωποι που κάνουν μιά ορισμένη δουλειά έχουν άμεσο και απόλυτο έλεγχο πάνω σ' αυτό που κάνουν, χωρίς καθόλου αφεντικά ή διευθυντές ή επιθεωρητές. Μερικοί είναι ίσως καλοί συντονιστές και μπορούν νά αφοσιώνονται στό συντονισμό, αλλά δέν είναι ανάγκη νά έχουν εξουσία πάνω στους ανθρώπους που κάνουν τήν πραγματική δουλειά. Άλλοι μπορεί νά είναι τεμπέληδες ή ανίκανοι, αλλά αυτοί υπάρχουν και τώρα. Τό ζήτημα είναι νάχει ο καθένας τό μεγαλύτερο δυνατό έλεγχο πάνω στή δουλειά που κάνει, όπως επίσης και στή ζωή του.

Αυτή η αρχή ισχύει για όλα τα είδη δουλειάς – στα χωράφια όπως και στα εργοστάσια, στις μεγάλες επιχειρήσεις όπως και στις μικρές, στις ανειδίκευτες όπως και στις ειδικευμένες εργασίες και στις βρώμικες δουλειές όπως και στα ελεύθερα επαγγέλματα – κι αυτό δεν είναι απλώς μία χρησιμη χειρονομία για να γίνουν οι εργάτες ευτυχημένοι αλλά μία θεμελιώδης αρχή για κάθε είδος ελεύθερης οικονομίας. Μία αυτονομία αντίρρηση είναι ότι ο απόλυτος εργατικός έλεγχος θα οδηγούσε σε υπέρμετρο ανταγωνισμό μεταξύ διαφορετικών χώρων δουλειάς και στην παραγωγή ανεπιθύμητων πραγμάτων' μία αυτονόητη απάντηση είναι ότι και η απόλυτη έλλειψη εργατικού ελέγχου οδηγεί στο ίδιο ακριβώς αποτέλεσμα. Αυτό που χρειάζεται είναι έξυπνος σχεδιασμός και παράλα όσα φαίνεται να νομίζουν οι περισσότεροι άνθρωποι, αυτό εξαρτάται όχι απ' τον μεγαλύτερο έλεγχο από πάνω αλλά απ' τη μεγαλύτερη πληροφόρηση προς τα κάτω.

Οι περισσότεροι οικονομολόγοι ενδιαφέρονται περισσότερο για την παραγωγή παρά για την κατανάλωση – για την παραγωγή των πραγμάτων παρά για τη χρήση τους. Και οι δεξιοί και οι αριστεροί θέλουν οι εργάτες να παράγουν περισσότερα, είτε για να κάνουν τούς πλούσιους πλουσιότερους είτε για να κάνουν τό κράτος ισχυρότερο, και τό αποτέλεσμα είναι έτσι, "υπερπαραγωγή" δίπλα στη φτώχεια, αυξανόμενη παραγωγικότητα μαζί με αυξανόμενη ανεργία, μεγαλύτερα συγκροτήματα γραφείων συγχρόνως με αυξανόμενη έλλειψη στέγης, μεγαλύτερες σοδειές ανά άκρ (4 στρέμματα) ενώ περισσότερα άκρ μένον ακαλλιέργητα. Οι αναρχικοί ενδιαφέρονται περισσότερο για την κατανάλωση παρά για την παραγωγή – για τη χρήση πραγμάτων που ικανοποιούν τις ανάγκες όλων των ανθρώπων αντί να αυξάνουν τά κέρδη και την εξουσία των πλούσιων και των ισχυρών.

Ανάγκες και πολυτέλειες

Μία κοινωνία που φιλοδοξεί να είναι ανθρώπινη δεν μπορεί να επιτρέψει την εκμετάλλευση των βασικών αναγκών. Μπορεί να είναι αποδεκτό τό να αγοράζονται και να πωλούνται τά είδη πολυτελείας, αφού έχουμε τη δυνατότητα εκλογής για τό αν θέλουμε να τά χρησιμοποιήσουμε ή όχι' όμως τά αναγκαία δεν είναι απλώς και μόνο εμπορεύματα αφού δεν έχουμε καμιά δυνατότητα εκλογής για τη χρήση τους. 'Αν κάτι θάπρεπε να φύγει από τό εμπόριο και τά χέρια αποκλειστικών ομάδων, αυτό είναι σίγουρα η γη απ' την οποία ζούμε, η τροφή που μεγαλώνει πάνω της, τά σπίτια που χτίζονται πάνω της, και όλα εκείνα τά απαραίτητα πράγματα που αποτελούν την υλική βάση της ανθρώπινης ζωής – ρούχα, εργαλεία, ανέσεις, καύσιμα, κλπ. Είναι, σίγουρα, επίσης φανερό, ότι όταν υπάρχει αφθονία αναγκαιών αγαθών, ο καθένας θά πρέπει να μπορεί να παίρνει ό,τι χρειάζεται' όταν, όμως, υπάρχει έλλειψη θά πρέπει να υφίσταται ένα ελεύθερα συμφωνημένο σύστημα κατανομής ώστε ο καθένας να παίρνει ένα δίκαιο μερίδιο. Είναι φανερό ότι κάτι δεν πάει καλά σ' όποιο σύστημα συνυπάρχουν η σπατάλη και η ένδεια, όπου μερικοί έχουν περισσότερα απ' όσα χρειάζονται, ενώ άλλοι στερούνται.

Πάνω απ' όλα είναι φανερό ότι πρώτη δουλειά μιάς υγιούς κοινωνίας είναι να εξαφανίσει την έλλειψη των αναγκαιών αγαθών – όπως την έλλει-

ψη τροφής στις υπανάπτυκτες χώρες και την έλλειψη στέγης στις ανεπτυγμένες χώρες – με την κατάλληλη χρησιμοποίηση των τεχνικών γνώσεων και των κοινωνικών πόρων. Άν η διαθέσιμη ικανότητα και εργασία στη Βρετανία χρησιμοποιούντουσαν σωστά, π.χ. δέν υπάρχει κανείς λόγος ώστε νά μήν παράγεται αρκετή τροφή και νά μή χιτίζονται αρκετά σπίτια γιά νά τραφεί και νά στεγαστεί ολόκληρος ο πληθυσμός. Δέν γίνεται τώρα, όχι επειδή δέν μπορεί νά γίνει, αλλά επειδή η σημερινή κοινωνία έχει άλλες προτεραιότητες. Κάποτε θεωρούσαν δεδομένο τό ότι ήταν αδύνατο νά μπορούσαν νά ντυθούν όλοι καλά, και οι φτωχοί φορούσαν συνέχεια κουρέλια τώρα υπάρχει αφθονία από ρούχα, και θά μπορούσε επίσης νά υπάρχει αφθονία και γιά ο,τιδήποτε άλλο.

Τά είδη πολυτελείας είναι, παραδόξως, κι αυτά ανάγκες άν και, όχι βασικές. Η δεύτερη δουλειά μιάς υγιούς κοινωνίας είναι νά κάνει τά είδη πολυτελείας ελεύθερα διαθέσιμα, άν και αυτός μπορεί νά είναι ένας τομέας όπου τά λεφτά νά έχουν ακόμα μιά χρήσιμη λειτουργία – με τήν προϋπόθεση ότι δέν θά κατανέμονται σύμφωνα με τήν παράλογη έλλειψη συστήματος στις καπιταλιστικές χώρες ή τό ακόμα πιο παράλογο σύστημα στις κομμουνιστικές χώρες. Η ουσία είναι νά μπορεί ο καθένας νά έχει ελεύθερο και ίσο δικαίωμα στά είδη πολυτελείας.

Αλλά ουκ επ' άρτω μόνον ζήσεται άνθρωπος, ή ακόμα και επί κήκ. Οι αναρχικοί δέν θάθελαν νά δούν τίς ψυχαγωγικές, πνευματικές, πολιτιστικές και άλλες τέτοιες δραστηριότητες στά χέρια τής κοινωνίας – ακόμα και τής πιο ελευθεριακής κοινωνίας. Υπάρχουν όμως άλλες δραστηριότητες που δέν μπορούν νά αφηθούν σέ άτομα,στίς ελεύθερες ενώσεις αλλά πρέπει νά τίς χειρίζεται η κοινωνία σάν σύνολο. Είναι αυτές που μπορούν νά ονομαστούν δραστηριότητες πρόνοιας – αλληλοβοήθεια πέρα απ' τίς δυνατότητες τής οικογένειας και των φίλων και έξω από τούς χώρους διαμονής ή δουλειάς. Άς εξετάσουμε τρεις απ' αυτές.

Η κοινωνία πρόνοιας

Η εκπαίδευση έχει πολύ μεγάλη σημασία γιά τήν ανθρώπινη κοινωνία, αφού μάς παίρνει τόσα χρόνια γιά νά μεγαλώσουμε και νά μάθουμε αλήθειες και ικανότητες, απαραίτητες γιά τήν κοινωνική ζωή, και οι αναρχικοί πάντοτε έδειχναν μεγάλο ενδιαφέρον γιά τά προβλήματα τής εκπαίδευσης. Πολλοί αναρχικοί ηγέτες έχουν κάνει πολύτιμες συνεισφορές στήν εκπαιδευτική θεωρία και πρακτική, και πολλοί εκπαιδευτικοί μεταρρυθμιστές είχαν ελευθεριακές τάσεις – από τόν Ρουσσώ και τόν Πεσταλότσι ως τήν Μοντεσσόρι και τόν Νήλ. Ιδέες γιά τήν εκπαίδευση που κάποτε τίς θεωρούσαν ουτοπικές είναι σήμερα αναπόσπαστα μέρη τού εκπαιδευτικού προγράμματος και μέσα και έξω από τό κρατικό εκπαιδευτικό σύστημα στή Βρετανία, και η εκπαίδευση είναι ίσως η πιο ερεθιστική πλευρά τής κοινωνίας γιά τούς έμπρακτους αναρχικούς. Όταν οι άνθρωποι λένε ότι η αναρχία ηχεί όμορφα αλλά δέν μπορεί νά γίνει πραγματικότητα, μπορούμε νά τούς δείξουμε ένα καλό δημοτικό ή γυμνάσιο, ή μιά καλή παιδική χαρά, ή μιά λέσχη νεότητας. Όμως ακόμα και τό καλύτερο εκπαιδευτικό σύστημα είναι κάτω απ'

τόν έλεγχο ανθρώπων μέ εξουσία — δασκάλων, διευθυντών, εφόρων, ανώτερων υπαλλήλων, επιθεωρητών κλπ. Οι ενήλικοι που έχουν ανάμειξη σέ κάποια εκπαιδευτική διαδικασία τείνουν νά δεσπόζουν ως ένα βαθμό, αλλά δέν είναι ανάγκη αυτοί — και ακόμα περισσότερο άνθρωποι που δέν έχουν άμεση ανάμειξη — νά τήν ελέγχουν.

Οι αναρχικοί θέλουν οι σύγχρονες εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις νά προχωρήσουν ακόμα περισσότερο. Θάπρεπε όχι μόνο νά καταργηθούν η αυστηρή παθαρρία και η σωματική τιμωρία — αλλά και κάθε επιβαλλόμενη παθαρρία όπως και κάθε μέθοδος τιμωρίας. Όχι μόνο θάπρεπε οι εκπαιδευτικοί θεσμοί νά ελευθερωθούν από τήν εξουσία τών έξω αρχών, αλλά και οι σπουδαστές από τήν εξουσία τών δασκάλων και τών διευθυντών. Σέ μία υγιή εκπαιδευτική σχέση τό γεγονός ότι ένα άτομο γνωρίζει πιά πολλά από ένα άλλο δέν είναι λόγος γιά τόν διδάσκοντα νά έχει εξουσία πάνω στόν διδασκόμενο. Η θέση τών δασκάλων στή σύγχρονη κοινωνία βασίζεται στήν ηλικία, τή δύναμη, τήν πείρα και τό νόμο· η μόνη κοινωνική θέση που θάπρεπε νά έχουν οι δάσκαλοι θάπρεπε νά βασίζεται στή γνώση τους γιά κάποιο θέμα και στήν ικανότητά τους νά τό διδάξουν, και τελικά στήν ικανότητά τους νά εμπνέουν θαυμασμό και σεβασμό. Αυτό που χρειάζεται δέν είναι τόσο εξουσία γιά τούς σπουδαστές — αν και θάταν ένας χρήσιμος εξισορροπητικός παράγοντας στήν εξουσία τών δασκάλων και τών γραφειοκρατών — όσο ο εργατικός έλεγχος απ' όλους όσους απασχολούνται σ' ένα εκπαιδευτικό σύστημα. Όλη η ουσία έγκειται στό νά πάσει ο δεσμός μεταξύ διδουκαλίας και εξουσίας και νά γίνει η εκπαίδευση ελεύθερη.

Αυτό τό σπάσιμο είναι πιά κοντά στήν υγεία παρά στήν εκπαίδευση. Οι γιατροί δέν είναι πιά μάγοι και οι νοσοκόμες δέν είναι πιά άγιες, και σέ πολλές χώρες — συμπεριλαμβανόμενης και τής Βρετανίας — έχει ήδη γίνει περισσότερο αποδεκτό τό δικαίωμα τής δωρεάν ιατρικής περίθαλψης. Εκείνο που χρειάζεται είναι η επέκταση τής αρχής τής ελευθερίας από τήν οικονομική και στήν πολιτική πλευρά τού συστήματος υγείας. Οι άνθρωποι θάπρεπε νά μπορούν νά πηγαίνουν στό νοσοκομείο χωρίς νά πληρώνουν τίποτα, και επίσης θάπρεπε νά μπορούν νά δουλεύουν στό νοσοκομείο χωρίς καμιά ιεραρχία. Ακόμα μία φορά, αυτό που χρειάζεται είναι ο εργατικός έλεγχος απ' όλους όσους δουλεύουν σ' ένα ιατρικό ίδρυμα. Και ό,τι είναι γιά τούς σπουδαστές η εκπαίδευση, είναι και γιά τούς ασθενείς η υγεία.

Η αντιμετώπιση τής εγκληματικότητας έχει επίσης προχωρήσει αρκετά, αν και απέχει πολύ ακόμα από τό νά είναι ικανοποιητική. Οι αναρχικοί έχουν δύο χαρακτηριστικές ιδέες γιά τήν εγκληματικότητα: η πρώτη είναι ότι οι περισσότεροι απ' αυτούς που τούς αποκαλούν εγκληματίες δέν διαφέρουν και πολύ από τούς άλλους ανθρώπους, είναι ίσως πιά φτωχοί, πιά αδύνατοι, πιά ανόητοι ή πιά άτυχοι· η δεύτερη είναι ότι οι άνθρωποι που συνέχεια βλάπτουν τούς άλλους, δέν θάπρεπε νά βλάπτονται κι αυτοί σέ αντάλλαγμα, αλλά θάπρεπε νά τούς φροντίζουν. Οι μεγαλύτεροι εγκληματίες είναι τά αφεντικά κι όχι οι δικρρηκτες, είναι οι μαζικοί φονιάδες και όχι οι δολοφόνοι. Ενν μερικές μικρές σημασίας αδικίες επιδεικνύονται και τιμωρούνται από τό κράτος, οι μεγάλες αδικίες τής σύγχρονης κοινωνίας συγκαλύπτονται και, στήν ουσία, διαπράττονται απ' τό ίδιο τό κράτος. Γενικά, η τιμωρία κάνει μεγαλύτερη ζημιά στήν κοινωνία απ' ότι τό έγκλημα. Είναι πιά εκτεταμέ-

νη, καλύτερα οργανωμένη, και πολύ πιο αποτελεσματική. Όμως, ακόμα και η πιο ελευθεριακή κοινωνία θα είναι αναγκασμένη να προστατευτεί από μερικούς ανθρώπους, και αυτό, αναστόφρευκτα, θα εμπεριέχει και κάποιο εξαναγκασμό. Αλλά η σωστή αντιμετώπιση της εγκληματικότητας θα είναι μέρος της εκπαίδευσης και τού συστήματος υγείας και δεν θα γίνεται θεσμοποιημένο σύστημα τιμωρίας. Η τελευταία καταφυγή δεν θάναι στη φυλάκιση ή τό θάνατο, αλλά στό μπουκοτάζ ή τήν εκδίωξη.

Πλουραλισμός

Αυτό θα μπορούσε νά λειτουργήσει και αντίθετα. Ένα άτομο ή μία ομάδα μπορεί νά αρνιόταν νά συμπράξει ή νά επέμενε στό νά φύγει από τήν καλύτερη δυνατή κοινωνία' δεν θα υπάρχει τίποτα νά τό εμποδίσει. Θεωρητικά, είναι δυνατόν ένας άνθρωπος νά συντηρηθεί μόνος του, άν και στήν πράξη θα εξαρτάται από τήν κοινότητα για νά τού παρέχει ορισμένα υλικά και για νά παίρνει σέ αντάλλαγμα ορισμένα προϊόντα, οπότε είναι δύσκολο νά είναι τελείως αυτόρκης. Μία κολλεκτιβιστική ή κομμουνιστική κοινωνία θα πρέπει νά ανέχεται ή ακόμα και νά ενθαρρύνει τέτοιους θύλακες ατομικισμού. Αυτό που θάταν απαράδεκτο, θάταν η προσπάθεια ενός ανεξάρτητου ατόμου νά εκμεταλλευτεί τήν εργασία άλλων ανθρώπων μέ τό νά τούς προσλαμβάνει μέ χαμηλούς μισθούς ή νά ανταλλάσσει τά αγαθά του μέ αθέμιτες τιμές. Αυτό δεν θα πρέπει νά γίνεται, γιατί άν οι άνθρωποι δουλεύουν ή αγοράζουν κάτι δεν θα τό κάνουν πρός όφελος κάποιου άλλου αλλά για δικό τους' και αφού δεν θα υπάρχει κανένας νόμος για νά εμποδίζει τό σφετερισμό, δεν θα υπάρχει και κανένας για νά εμποδίζει τήν απαλλοτρίωση — θα μπορείς νά πάρεις από κάποιον κάτι, αλλά κι αυτός θα μπορεί νά στό πάρει πίσω. Η εξουσία και η ιδιοκτησία μόλις που θα μπορούσαν νά ανασυσταθούν από απομονωμένα άτομα.

Ένας μεγαλύτερος κίνδυνος θα προερχόταν από ανεξάρτητες ομάδες. Μια ξεχωριστή κοινότητα εύκολα θα μπορούσε νά υπάρχει μέσα στήν κοινωνία, και αυτό ίσως νά προκαλούσε σοβαρή ένταση, άν μία τέτοια κοινότητα παλινδρομούσε πρός τήν εξουσία και τήν ιδιοκτησία, που μπορεί νά ανέβαν τό επίπεδο ζωής μερικών, ίσως οι άνθρωποι νά ένιωθαν τόν πειρασμό νά συμπράξουν μέ τό σχίσμα, ιδιαίτερα άν η κοινωνία τύχαινε νά περνάει δύσκολες μέρες, σέ γενικές γραμμές.

Μιά, όμως, ελεύθερη κοινωνία θα πρέπει νά είναι πλουραλιστική και νά επιτρέπει όχι μόνο διαφορές γνώμης για τό πώς πρέπει νά εφαρμόζονται η ελευθερία και η ισότητα στήν πράξη, αλλά επίσης και ολοκληρωτικές αποκλίσεις από τή θεωρία τής ελευθερίας και τής ισότητας. Ο μόνος όρος είναι ότι κανείς δεν θα εξαναγκάζεται νά συμμετέχει σέ τέτοιες τάσεις, ενάντια στή θέλησή του, αλλά σ' αυτό τό σημείο θα πρέπει νά είναι διαθέσιμη κάποια μορφή εξουσιαστικής πίεσης για νά προστατεύσει ακόμα και τήν πιο ελευθεριακή κοινωνία. Όμως, οι αναρχικοί θέλουν νά αντικαταστήσουν τή μαζική κοινωνία μέ μία μάζα κοινωνιών, που θα ζούν τόσο ελεύθερα όσο και τά άτομα σ' αυτές. Για τίς ελευθεριακές κοινωνίες που έχουν υπάρξει, ο μεγαλύτερος κίνδυνος δεν ήταν οι εσωτερικές υποτροπές, αλλά η επιθετικό-

τητα από τὰ έξω, και τὸ πραγματικὸ πρόβλημα δὲν εἶναι τόσο τὸ πῶς θὰ διατηρηθεῖ μιὰ ελεύθερη κοινότητα ὡς τὸ πῶς θὰ αρχίσει νὰ λειτουργεῖ.

Επανάσταση ἢ μεταρρύθμιση

Οἱ αναρχικοὶ ἔχουν, ἀπὸ παράδοση, υποστηρίξει πάντοτε μιὰ βίαιη ἐπανάσταση γιὰ τὴν ἐγκαθίδρυση μιᾶς ελεύθερης κοινῶνίας, ἀλλὰ μερικοὶ ἔχουν ἀπορρίψει τὴ βία ἢ τὴν ἐπανάσταση ἢ και τὶς δυὸ — ἡ βία σχεδὸν πάντα ακολουθεῖται ἀπὸ τὴν ἀντιβία και ἡ ἐπανάσταση ἀπ' τὴν ἀντεπανάσταση. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, λίγοι αναρχικοὶ ἔχουν υποστηρίξει ἀπλὲς μεταρρυθμίσεις, ἐπειδὴ γνωρίζουν ὅτι ὡς ὑπάρχει τὸ σύστημα ἐξουσίας και ἰδιοκτησίας, οἱ ἐπιφανειακὲς ἀλλαγές ποτὲ δὲν θὰ ἀπειλήσουν τὴ βασικὴ δομὴ τῆς κοινῶνίας. Ἡ δυσκολία ἐγκεῖται στὸ ὅτι αὐτὸ που θέλουν οἱ αναρχικοὶ εἶναι ἐπαναστατικό, ἀλλὰ μιὰ ἐπανάσταση δὲν εἶναι ἀναγκαστικό — οὔτε ἀκόμα και πιθανὸ — ὅτι θὰ φέρεῖ αὐτὸ που θέλουν οἱ αναρχικοὶ. Γι' αὐτὸ οἱ ἀναρχικοὶ εἶχαν πάντοτε τὴν τάση νὰ καταφεύγουν σὲ πράξεις ἀπελπισίας ἢ νὰ ξαναπέφτουν σὲ μιὰ μάταιη ἀδράνεια.

Στὴν πράξη οἱ περισσότερες διαφορές μεταξύ ρεφορμιστῶν και ἐπαναστατῶν ἀναρχικῶν εἶναι ἀσήμαντες, γιατί μόνο ο πῶς ἄγριος ἐπαναστάτης ἀρνείται νὰ χαιρετήσῃ μεταρρυθμίσεις και μόνο ο ἠπιότερος ρεφορμιστὴς ἀρνείται νὰ χαιρετήσῃ τὶς ἐπαναστάσεις και ὅλοι οἱ ἐπαναστάτες γνωρίζουν ὅτι ἡ προσπάθειά τους, σὲ γενικὲς γραμμές, δὲν πρόκειται νὰ οδηγήσῃ σὲ τίποτα παραπᾶν ἀπὸ μιὰ μεταρρύθμιση ὅπως και ὅλοι οἱ ρεφορμιστὲς γνωρίζουν ὅτι ἡ προσπάθειά τους, σὲ γενικὲς γραμμές, ἀσχετῆ σὲ ἓνα εἶδος ἐπανάστασης. Αὐτὸ που θέλουν οἱ περισσότεροι ἀναρχικοὶ εἶναι μιὰ συνεχῆς πίεση ὅλων τῶν εἰδῶν, που νὰ προκαλεῖ τὸν προσεταιρισμὸ τῶν ἀτόμων, τὸ σχηματισμὸ ομαδῶν, τὴ μεταρρύθμιση τῶν θεσμῶν, τὸ ξεσίκωμα τοῦ λαοῦ, και τὴν καταστροφή τῆς ἐξουσίας και τῆς ἰδιοκτησίας. Ἄν αὐτὸ μπορούσε νὰ γίνῃ χωρὶς προβλήματα, πολὺ θὰ τὸ χαιρόμσταν ποτὲ, ὅμως, δὲν ἔχει γίνῃ και ἴσως ποτὲ νὰ μὴ γίνῃ ἐτσι. Τελικὰ, θὰ πρέπει, ἀναγκαστικά νὰ βγοῦμε ἐξω και νὰ ἀντιμετωπίσουμε τὶς δυνάμεις τοῦ κράτους στὴ γειτονιά, τὴ δουλειά και τοὺς δρόμους — κι ἂν τὸ κράτος νικηθεῖ θὰ εἶναι ἀκόμα πῶς ἀναγκαῖο νὰ συνεχίσουμε τὴν προσπάθεια γιὰ νὰ ἐμποδίσουμε τὴν ἐγκαθίδρυση ἐνὸς νέου κράτους και νὰ ἀρχίσουμε ἀντὶ γι' αὐτὸ τὸ χτίσιμο μιᾶς ελεύθερης κοινῶνίας. Ὑπάρχει χῶρος γιὰ ὅλους σ' αὐτὴ τὴν πορεία, και ὅλοι οἱ ἀναρχικοὶ βρίσκουν κάτι νὰ κάνουν στὴν πάλη γι' αὐτὸ που θέλουν.

(Ὁ Νικόλαος Ουώλτερ εἶναι ἓνας Ἄγγλος δημοσιογράφος και ἐκδότης τοῦ *New Humanist*. Ἐχει ἐκδώσει τὰ "Ἀπομνημονεύματα ἐνὸς Ἐπαναστάτη" τοῦ Κραπότκιν και τὸ "Ἡ Παρισινὴ Κομμῶνα και ἡ Ἰδέα τοῦ Κράτους" τοῦ Μπακούιν. Ἐχει γράψῃ στὸν ἐλευθεριακὸ τύπο και στὶς δυὸ μεριές τοῦ Ἀτλαντικοῦ, και ἔχει συνεισφέρει σὲ κολλῆς ἀπολογίες τοῦ ἀναρχισμοῦ. Στὴ διάρκεια τῆς δεκαετίας τοῦ '60 ἦταν μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν 100 τοῦ Λονδίνου, τῶν Κατασκόπων γιὰ τὴν Εἰρήνη και τῆς Ομάδας Δράσης γιὰ τὸ Βιετνάμ. Ἐχει ἀρκετὲς καταδίκες γιὰ συμμετοχὴ σὲ πολιτικὲς διαδηλώσεις.)

Ο ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ*

Φρέντ Γούντγουορθ

Τί είναι ο αναρχισμός;

Όπως ορίζεται κι από τούς ίδιους τούς αναρχικούς, είναι "η φιλοσοφία μιάς νέας κοινωνικής τάξης που βασίζεται σέ μιά ελευθερία που δέν περιορίζεται απ' τόν ανθρώπινο νόμο" η θεωρία ότι όλες οι μορφές κυβέρνησης στηρίζονται στή βία, και γι' αυτό είναι λαθεμένες και επιζήμιες, καθώς επίσης και άχρηστες". Μιά αναρχική που ονομαζόταν Έμμα Γκόλντμαν, έγραψε αυτό τόν ορισμό πριν από 50 χρόνια περίπου, αλλά η ιδέα ότι η ανθρώπινη κοινωνία θάταν καλύτερη χωρίς κυβέρνηση δέν προήλθε από τήν Έμμα Γκόλντμαν ή κάποιο άλλο άτομο που νά μάς είναι γνωστό σήμερα. Σέ κάθε εποχή και κάθε τόπο, υπήρξαν άνθρωποι μέ περισσότερο ή λιγότερο αναρχικές τάσεις, άν και η ίδια η λέξη "αναρχία", η οποία αποτελείται από Ελληνικές ρίζες λέξεων που σημαίνουν "χωρίς αρχή" (εξουσία), δημιουργήθηκε σχετικά πρόσφατα.

Λέτε "περισσότερο ή λιγότερο". Δέν συμφωνούν απόλυτα μεταξύ τους όλοι οι αναρχικοί;

Όχι. Ανάμεσα σ' αυτούς που αυτοαποκαλούνται αναρχικοί γιά νά περιγράψουν αυτό που είναι, υπάρχουν πολλές διαφορές. Υπάρχουν ατομικιστές και κολλεκτιβιστές, που οι απόψεις τους γιά τά οικονομικά, τήν οργάνωση και άλλα ζητήματα διαφέρουν' και υπάρχουν πολυάριθμοι συνδυασμοί αυτών των απόψεων. Αλλά όλοι οι αναρχικοί είναι σύμφωνοι στήν αντίθεσή τους στήν ύπαρξη τής κυβέρνησης.

Οι αναρχικοί πιστεύουν ότι, όσες μεταρρυθμίσεις κι άν γίνουν, δέν είναι δυνατόν νά σταματήσουν τήν κακομεταχείριση ενός υποτελούς λαού – μέ εξαίρεση τήν ολοκληρωτική κατάργηση τής κυβέρνησης – γιατί τό κράτος είναι ένας θεσμός που έχει από τή φύση του τήν προδιάθεση νά αυξάνει πάντοτε τή δύναμη και τήν εξουσία του. Αυτή η αναπόφευκτη τροπή πρός τήν αυξανόμενη ανάμιξη στίς υποθέσεις και τίς ζωές των ανθρώπων, κάνει τίς κυβερνήσεις νά τείνουν όλες πρός τό ίδιο εξουσιαστικό σκοπό, άσχετα από τό πόσο "φιλελεύθεροι" είναι οι αρχικοί στόχοι τους. Οι κυβερνήσεις τού παρελθόντος και τού παρόντος έχουν συμπεριφερθεί μ' αυτόν τόν τρόπο, και είναι αναπόφευκτο τό συμπέρασμα ότι και οι μελλοντικές θά κάνουν τό ίδιο.

Όμως, σύμφωνα μέ τίς πιό διαδεδομένες παραδόσεις τής ανθρωπότητας, η

* Αυτό τό δοκίμιο πρωτοπαρουσιάστηκε στό Match, ένα μηνιαίο αναρχικό περιοδικό, τόμ. 4ος, αρ. 9, 10, 11, Σεπτέμβριος, Οκτώβριος, Νοέμβριος 1973.

κυβέρνηση είναι, πραγματικά, απόλυτα αναγκαία. Μήπως νομίζουν οι αναρχικοί ότι έχουν δίκιο ενώ η τεράστια πλειοψηφία των ανθρώπων, που πιστεύουν ότι χρειαζόμαστε τις κυβερνήσεις, κάνει λάθος; Αν συγκρίνουμε τους σχετικούς αριθμούς των οπαδών της κάθε φιλοσοφίας, θά έβγαινε ότι οι αναρχικοί υστερούν τόσο πολύ αριθμητικά, ώστε να θεωρούνται ουσιαστικά ανυπόλητοι.

Αυτό τό επιχειρήμα, ότι η πλειοψηφία είναι εναντίον μας, δέν είναι, στήν πραγματικότητα, και τόσο ισχυρό. Θάταν κοινοτοπία νά αναφέρουμε συγκεκριμένα περιστατικά, όπου οι πλειοψηφίες δέν είχαν καθόλου δίκιο. Η Ιστορία είναι γεμάτη απ' αυτά. Αλλά τό πιά σημαντικό είναι ότι οι αναρχικοί ούτε καν πιστεύουν ότι η πλειοψηφία των ανθρώπων έχει, στήν πραγματικότητα, διαλέξει συνειδητά νά έχει κυβερνήσεις. Εμείς νομίζουμε, μάλλον, ότι τούς έχουν, απλώς, συνηθίσει στήν ιδέα των κυβερνήσεων και όπως και νάχει, αυτές οι κυβερνήσεις συνήθως υπήρχαν πριν από τή γέννηση κάθε ατόμου που ελέγχεται απ' αυτές, έτσι η ερώτηση, γιατί οι περισσότεροι άνθρωποι δέν μόδεσαν ούτε νά τό σκεφτούν καν, απορρίπτεται. Η αποδοχή τής κυβέρνησης έχει καλλιεργηθεί. Ποιός αμφισβητεί τή θεωρία ότι οι αρρώστιες προκαλούνται απ' τά μικρόβια; Μ' αυτό δέν θέλουμε νά πούμε ότι αυτή η θεωρία είναι, αναγκαστικά, λαθεμένη, αλλά παρατηρώντας τόν σχεδόν τυφλό τρόπο μέ τόν οποίο τήν αποδέχονται όλοι, απ' όσο μπορούμε νά ξέρουμε, μπορεί νά είναι και λάθος. Είναι ο ίδιος τρόπος μέ τόν οποίο οι άνθρωποι ήταν κάποτε σίγουροι ότι υπήρχαν δαίμονες και πνεύματα που φέρναν κακοτυχία και άλλα πολλά. Η εποχή που ζούμε σήμερα, μπορεί νά είναι φωτισμένη, ή τουλάχιστον φωτισμένη όσον αφορά τήν επιστημονική θεωρία, αλλά άς μήν προσποιούμεθα ότι σήμερα οι άνθρωποι είναι λιγότερο αφελείς απ' ότι ήταν πάντοτε.

Τό ότι οι άνθρωποι έχουν "δεχτεί" τήν κυβέρνηση, δέν είναι καθόλου παράξενο. Αλλά τό άν αυτό τό είδος τής αποδοχής έχει καμιά σχέση μέ μία ειλικρινή, συνειδητή εκλογή ενός ατόμου, που εξετάζει όπως πρέπει τίς εναλλακτικές λύσεις, και δέν προδιαθέεται πνευματικά απ' τό σχολείο ή τήν πρώτη διαπαιδαγώγηση, θάπρεπε νά είναι φώς φανάρι — δέν έχει καμιά σχέση μέ μία συνειδητή εκλογή. Η αλήθεια είναι ότι οι άνθρωποι πιστεύουν στήν αναγκαιότητα τού κράτους μόνο και μόνο επειδή αυτή τήν πίστη τήν απεργάζονται — τήν έχουν σκόπιμα δημιουργήσει — οι ίδιοι οι κυβερνήσεις. Εκπληρώνουν αυτό τό έργο διαμέσου τής κατήχησης των σχολείων, τής εκκλησίας και των άλλων μέσων προπαγάνδας που διαποτίζουν ολόκληρη τήν κουλτούρα των λαών. Αλλά όποια κι άν είναι η αλήθεια σέ σχέση μέ τό κάθε ξεχωριστό ζήτημα, επαναλαμβάνουμε ότι αυτή η αλήθεια δέν επηρεάζεται καθόλου απ' αυτό που μπορεί νά πιστεύει η πλειοψηφία.

Άς υποθέσουμε ότι είναι αλήθεια αυτό — ότι δηλ. οι κυβερνήσεις καλλιεργούν τή νοοτροπία που απαιτείται για νά εξασφαλιστεί η επιβίωσή τους πώς λοιπόν, συμβαίνει νά γίνει κάποιος αναρχικός μέσα σ' ένα τέτοιο περιβάλλον;

Δέν μπορεί νά υπάρξει μία απάντηση σ' αυτό τό ερώτημα. Μερικοί γίνονται

αναρχικοί αφού ανακαλύψουν κάποιο άρθρο ή βιβλίο από ή για τούς αναρχικούς, ή αλλιώς αφού συναντηθούν και συζητήσουν με αναρχικούς, που τὰ επιχειρήματά τους πείσουν. Μερικοί άλλοι (αλλά αυτό είναι σπάνιο) βρίσκουν μόνοι τους δικές τους, μη-εξουσιαστικές φιλοσοφίες, και αργότερα, μόνο, ανακαλύπτουν τὶ ὄνομα ταιριάζει στὴ λογικὴ τους. Αλλά πέρα ἀπὸ μερικές, μόνο, τάσεις, πολὺ λίγα εἶναι γνωστά γύρω ἀπ' τὴν ψυχολογία τοῦ πῶς γίνεται κανεὶς αναρχικός.

Τι κάνουν οἱ αναρχικοί;

Σὰν ὅλους τούς ἄλλους που ενδιαφέρονται ν' ἀλλάξουν τὴν κοινωνία, προσπαθοῦν νὰ πείσουν τούς ἀνθρώπους ὅτι ἡ κυβέρνησις εἶναι ἕνας ἀχρηστος παρείσακτος σ' αὐτὸ ἢ τὸν ἄλλο χῶρο καὶ ἐπίσης κάνουν μιὰ ἐπίμονη ἀνάλυση, ἀποδεικνύοντας ἔτσι ὅτι δὲν χρησιμεύει σὲ τίποτα καὶ σὲ ἄλλους χῶρους. Νὰ ἀλλάξουν τὰ μυαλὰ τῶν ἀνθρώπων, νὰ ποῖ εἶναι τὸ ἔργο τῶν αναρχικῶν, ἀφοῦ αὐτὸς εἶναι, κυριολεκτικὰ, ὁ μόνος τρόπος γιὰ τὴν ἀνατροπὴ τοῦ κράτους. Ἡ φύσις τῆς κυβέρνησις εἶναι τέτοια, ὥστε, ἂν οἱ ἄνθρωποι δὲν, ὅπως λέμε, τὴ νομιμοποιούσαν μὲ τὸ νὰ τῆς ἐπιτρέπουν νὰ παίρνει ἀποφάσεις που τὴ δεσμεύουν, δὲν θὰ μπορούσε νὰ υπάρξει.

Οἱ επανεκπαιδευτικὲς προσπάθειές μας μποροῦν νὰ ἐκφραστοῦν μὲ τὸ λόγο, σὲ γραπτὰ, δημόσιες ομιλίαι, ἢ προσωπικὲς συζητήσεις, ἢ καὶ, σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις, μὲ διαδηλώσεις που στρέφονται σαφῶς κατὰ τῆς κυβέρνησις (σὲ ἀντίθεση μὲ διαδηλώσεις που καλοῦν τὴν κυβέρνησις νὰ πάρει κάποια μέτρα). Αλλά σὲ καμιὰ περίπτωση δὲν προσπαθοῦμε νὰ ἐπιβάλλουμε σὲ ὁποιοδήποτε τὴν ἀνάλυσή μας, ὅπως κάνουν οἱ κυβερνήσεις. Θέλουμε νὰ πείσουμε τούς ἀνθρώπους μὲ τὴ λογικὴ, ὄχι νὰ δημιουργήσουμε μιὰ ἄλλη ἀντανάκλαση τῆς μὴ-συνειδητῆς ἀποδοχῆς που ἔχουν καὶ ἐφαρμόζουν σήμερα οἱ ἄνθρωποι ἀπέναντι στὴν κυβέρνησις. Τὸ νὰ προσπαθοῦσαμε νὰ δημιουργήσουμε μιὰ ἀναρχικὴ κοινωνία, κάνοντας τούς ἀνθρώπους νὰ πιστεῦουν τυφλὰ στὶς ιδέες μας, θὰ ἦταν καταστροφικὸ, ἀφοῦ ἡ τυφλὴ ἀποδοχὴ ὁποιοδήποτε πράγματος εἶναι ἀντίθετη μὲ τὴ δικὴ μας ἀντίληψη γιὰ τὴν ἐλευθερία. Εἶναι ἡ ἀντίληψη γιὰ μιὰ ἐλευθερία που υφίσταται ὅταν οἱ ἄνθρωποι μποροῦν νὰ σκέφτονται καὶ νὰ ἐνεργοῦν γιὰ τὸν εαυτὸ τους.

Οἱ ἀπαντήσεις σας δὲν κάνουν λόγο γιὰ τὶς δολοφονίες ἢ τὴ χρήση βομβῶν, δραστηριότητες μὲ τὶς ὁποῖες οἱ ἀναρχικοὶ εἶναι μοιραῖα συνδεδεμένοι σὲ μυαλὸ τῶν ἀνθρώπων. Τι ἔχετε νὰ πεῖτε γι' αὐτὴ τὴ συσχέτιση μὲ τὴ βία, που ἔχει ὁ ἀναρχισμὸς; στηρίζεται πουθενά;

Νομίζουμε ὅτι δὲν ὑπάρχει. Ἡ φιλοσοφία τοῦ ἀναρχισμοῦ δὲν ἔχει καμιὰ ἐγγενῆ σχέση μὲ ὁποιοδήποτε χρῆσις τῆς βίας. Μπορεῖ νὰ συμβεῖ, μιὰ στὶς τῶσες, κάποιος ἀναρχικός (ὅπως καὶ κάθε ἄλλος ἄνθρωπος) νὰ κάνει μιὰ πράξι βίας. Αλλά, τὸ ἴδιο θὰ μπορούσε νὰ εἰπωθεῖ καὶ γιὰ τούς ὁπαδοὺς ὁποιασδήποτε πολιτικῆς φιλοσοφίας, ἢ, πραγματικὰ, γιὰ κάθε τάξι ἀνθρώπων. Ἄδικα ἔχουν συνδέσει τούς ἀναρχικούς μὲ τὴ βία. Ὅταν ἕνας Δημοκρατικὸς σκοτώνει κάποιον ἄλλο σ' ἕνα μῦρ, καμιὰ ἐφημερίδα δὲν ἀναφέρει ποτὲ ὅτι "ἕνας αυτοαποκαλούμενος Δημοκρατικὸς σκότωσε ἕναν καὶ

τραυματίσε δύο σέ επεισόδιο στό...”, κλπ. Αλλά ός κάνει κάτι τέτοιο ένας αναρχικός καί θά δείτε τί χείμαρρος καταγγελιών θά πέσει σ’ ολόκληρο τό κίνημα. Στήν πραγματικότητα, έχουμε ακούσει γιά γνήσιους Ρεπουμπλικάνους που ανεβαίνουν μέ ντουφέκια πάνω σέ ψηλά μέρη σπ’ όπου σκοτώνουν μέ μανία τούς διαβάτες που περνάνε από κάτω. Μήπως γι’ αυτό στιγματίζονται όλοι ανεξάίρετα οι Ρεπουμπλικάνοι;

Η βία είναι, τουλάχιστον στό παρόν στάδιο τής ανθρώπινης εξέλιξης, μιά σχεδόν καθολική εκδήλωση. Κατά καιρούς μπορεί νά είναι ακόμα καί αναγκαία, όταν κάποιος είναι αναγκασμένος νά υπερασπίσει τόν εαυτό του, ν’ αντισταθεί σ’ ένα δικτάτορα, ή κάτι παρόμοιο. Αλλά μέ κανένα τρόπο δέν είναι η βία αναπόσπαστα συνδεδεμένη μέ τόν αναρχισμό. Στήν πραγματικότητα, η βία είναι εγγενής στή φιλοσοφία καί τίς ενέργειες τών κρατιστών. Τό κράτος στηρίζεται στή βία’ η απειλή τής χρησιμοποείται γιά νά διατηρείται μιά τεχνητή τάξη μέσα στήν κοινωνική αναταραχή καί τήν οργή που τρέφει η ανισότητα, που οι ίδιες οι κυβερνήσεις δημιουργούν. Τό κράδαιμα τού ρόπαλου θάπρεπε νάταν τό οικουμενικό σύμβολο τού κράτους. Πίσω από κάθε νόμο, κάθε πλευρά τής “διεθνούς διπλωματίας”, κάθε διάταγμα ή δικαστική εντολή, βρίσκεται η σιωπηρή υπόσχεση τής βίας ενάντια σ’ όσους δέν συμμορφώνονται. Οι κυβερνήσεις, καί όχι οι αναρχικοί, ευθύνονται γιά τούς άγριους βομβαρδισμούς ανυπεράσπιστων ανθρώπων, γιά τήν απαγωγή καί τή φυλάκιση εκατοντάδων χιλιάδων, γιά τή δόλια αφαίρεση ανυπολόγιστου πλούτου από τήν ανθρωπότητα. Σέ ποιόν ταιριάζει, λοιπόν, ο χαρακτηρισμός τού “βίαιου” – στός αναρχικούς, ή στό πληρωμένα όργανα τού κράτους;

Είναι κακοτυχία τό ν’ αποκλείεται ο αναρχισμός από μιά δίκαιη αξιολόγηση εξαιτίας τού κακού ονόματός του. Γιατί οι αναρχικοί δέν χρησιμοποιούν κάποιο άλλο όνομα ώστε νά λύσουν αυτό τό πρόβλημα;

Γιατί μ’ αυτό δέν θάβγαине τίποτα. Ο μόνος λόγος που ο αναρχισμός έχει τόσο κακό όνομα είναι γιατί αυτοί που έχουν συμφέρον νά διατηρηθεί η κυβέρνηση, μάς έχουν εσκεμμένα δυοφημήσει. Οι συλλαβές τής λέξης δέν έχουν απλώς αποκτήσει, μ’ ένα μαγικό τρόπο, όλο αυτό τό συσχετισμό μέ τό κακό, καί η αλήθεια είναι ότι εμείς οι αναρχικοί δέν είμαστε τέρατα όπως μάς παρουσιάζουν – έτσι που κάποιος πρέπει νά ασχολείται μέ τό νά μάς δυσφημί συστηματικά. Γι’ αυτό πιστεύουμε ότι ακόμα κι άν ονομαζόμαστε αν “μη κυβερνητιστές” ή “αντικρατιστές” ή μέ κάποιο άλλο όνομα, θά εξακολουθούσαμε, ουσιαστικά, νά είμαστε θύματα τών ίδιων λίβελλων στό άρθρα τών εφημεριδων καί στό παιδικά βιβλία. Ποιό τό όφελος, λοιπόν; Όπως καί νάχει, αφού ο αναρχισμός δέν έχει αρχηγούς γιά νά επιβάλλουν μιά γραμμή, δέν υπάρχει τρόπος νά διασφαλιστεί η ομοιομορφία, ακόμα κι άν τό επιθυμούσαμε, πράγμα που εδώ τουλάχιστον δέν συμβαίνει. Οι κυβερνήσεις μπορούν ν’ αλλάζουν ολόκληρους λαούς, αλλάζοντας τό ένα σύστημα ορολογίας μ’ ένα άλλο, αφού τό επιβάλλουν προηγούμενα σά νόμο. Οι αναρχικοί πιστεύουν ότι αυτό καθαυτό είναι κακό.

Πώς θά οργανώνονται οι δημόσιες υπηρεσίες κάτω από ένα αναρχικό κα-

στώς;

Πρώτα απ' όλα, θάθελα νά παρατηρήσω ότι είναι λάθος νά μιλάμε γιά τή ζωή "κάτω από ένα αναρχικό καθεστώς". Δέν υπάρχει τίποτε τό "κάτω" σ' αυτό. Τό "κάτω" υπονοεί ότι θά επιβληθεί σ' όλους ένα ομοιόμορφο σύστημα, και ότι πρότυπες λύσεις γιά τά κοινωνικά προβλήματα θά γίνονται δεκτές και θά προτιμούνται απ' αυτές που ισχύουν σήμερα, έτσι ώστε, αντί νά ζούμε κάτω απ' τό σημερινό σύστημα, θά ζούμε κάτω από ένα καινούριο. Στήν πραγματικότητα, η φύση τής σχεδιαζόμενης πλουραλιστικής αναρχίας είναι τέτοια ώστε μιά ολόκληρη ποικιλία όχι μόνο θά γίνεται ανεκτή αλλά και θά ενθαρρύνεται. Πολλά είδη μή-καταπιεστικών κοινωνικών μεθόδων, κι όχι απλώς ένα και μοναδικό, θά γίνονται αποδεκτά από διάφορες ομάδες ανθρώπων που έχουν διαφορετικές ιδέες γιά τό τί θάθελαν νά πετύχουν και διαφορετικά κριτήρια γιά νά κρίνουν άν πέτυχαν σ' αυτό.

Οι "δημόσιες υπηρεσίες" θά οργανώνονται από οποιαδήποτε άτομα θέλουν νά τίς δούν νά υπάρχουν και περιμένουν νά ωφεληθούν απ' αυτές. Οι αποκαλούμενες δημόσιες υπηρεσίες, που στήν ουσία είναι καταπιεστικές κυβερνητικές λειτουργίες, φυσικά, δέν θά υπάρχουν καθόλου. Σήμερα, πολλές απ' αυτές τίς υποτιθέμενες "υπηρεσίες" επιβάλλονται μέ τή βία σέ άτομα που τίς απεχθάνονται ανοιχτά, και που κάτω απ' τό ζυγό τους, δέν κάνουν τίποτε άλλο παρά νά εξεγείρονται. Οι αστυνομικοί, γιά παράδειγμα, συχνά υποστηρίζεται ότι είναι "υπηρέτες τού λαού", ενώ στήν πραγματικότητα, είναι αυταρχικοί δικτατορικοί που διατηρούν μέ τή βία ένα αυστηρό και εμπνέοντα φόβο έλεγχο πάνω στους ανθρώπους, χρησιμοποιώντας τήν ίδια στιγμή σάν δικαιολογία γιά τήν ύπαρξή τους τό πρόσχημα αυτού τού ίδιου τού εγκλήματος που τό κράτος τό ίδιο τρέφει μέ τήν πολιτική του τής φοροληστείας, τής επιβαλλόμενης ηθικής, τής ανισότητας κλπ.

Οι απόψεις τών ανθρώπων γιά τό ποιές υπηρεσίες είναι αναγκαίες συχνά διαφέρουν εντελώς μεταξύ τους, και έτσι πρέπει. Αλλά σήμερα, κάτω απ' τό κυβερνητικό σύστημα, ακόμα κι αυτοί που είναι αντίθετοι μέ τό δημόσια σχολεία και ποτέ δέν τό χρησιμοποιούν, είναι ακόμα υποχρεωμένοι νά πληρώνουν γι' αυτά — κι αυτό γίνεται γιά ν' αναφέρουμε μόνο μιά απ' τίς πολλές μορφές τής ίδιας αδικίας. Η ουσία τού σημερινού συστήματος είναι η τυποποίηση και η ομοιομορφία. Κάτω από τήν κυβέρνηση, κάθε κάτοικος μιάς χώρας μπορεί νά αναγκαστεί νά βοηθήσει στήν πραγματοποίηση τών σχεδίων ενός ατόμου ή μιάς μικρής μειοψηφίας. Σέ μιά αναρχική κοινωνία ελεύθερων και θελωντικών σχέσεων, οι "δημόσιες υπηρεσίες" θά οργανώνονται εκεί όπου οι άνθρωποι ενδιαφέρονται νά τίς δούν νά γίνονται πραγματικότητα, και αυτό θά γίνεται δυνατό μέ τή βοήθεια ανθρώπων μέ τίς ίδιες ιδέες, που θά υποστηρίζουν, άν τό επιθυμούν, αυτά τά σχέδια. Επίσης, οι άνθρωποι δέν θά υπόκεινται σέ καμιά πίεση γιά νά υποστηρίξουν σχέδια που δέν τά θεωρούν άξια λόγου, και άν κανείς δέν θεωρεί μιά "υπηρεσία" αναγκαία, τότε ίσως και νά μήν είναι καθόλου υπηρεσία, και πιθανότατα νά εξαφανιστεί απ' τό προσκήνιο ώσπου μετά από κάποιο χρόνο νά αναζωπυρωθεί τό ενδιαφέρον και οι άνθρωποι νά είναι πρόθυμοι νά προσφέρουν τήν υποστήριξή τους.

Αυτή είναι η απάντηση σέ κάθε ζήτημα σχετικό μέ δρόμους, σχολεία,

νοσοκομεία, ταχυδρομεία, κλπ. Όσο για την αντίρρηση, ότι οι άνθρωποι μπορεί να ταξιδεύουν σ' ένα δρόμο για τόν οποίο δέν θάχουν πληρώσει νά γίνει, η απάντησή μου είναι: καί λοιπόν; Είναι αυτό επιχείρημα εναντίον τής ελεύθερης κοινωνίας; Άν ναι, τότε είναι ένα επιχείρημα κι εναντίον τής καταπιεστικής, εξουσιαστικής κοινωνίας, γιατί ακόμα καί μέ τήν υποχρεωτική αποταμίευση καί φορολογία, μερικοί άνθρωποι ποτέ δέν συνεισφέρουν, στήν πραγματικότητα, γιά τή διατήρηση τών υπηρεσιών που χρησιμοποιούν. Άν τό ένα τρίτο ολόκληρου τού πληθυσμού ένωθε τήν ανάγκη γιά τή δημιουργία ιατρικών κέντρων, καί τό έκανε, κι άν μετά, τρακαδόροι απ' τά άλλα δυό τρίτα τού πληθυσμού άρχιζαν νά "κλέβουν" τή χρήση αυτής τής υπηρεσίας, μιά τέτοια υπηρεσία, πιθανότατα, δέν θά μπορούσε νά εξακολουθήσει νά λειτουργεί, καί θά σταμάταγε. Σέ μιά τέτοια περίπτωση, κι άν εξακολουθούσε νά υπάρχει η ανάγκη γιά ιατρικές υπηρεσίες, η προσωπική υπευθυνότητα θά εμφανιζόταν καί πάλι εξ ανάγκης στό ανεύθυνο τμήμα τού πληθυσμού.

Αλλά πιά πιθανό απ' αυτό είναι τό ότι οι αλλαγές στή νοοτροπία, που θά προέλθουν από τήν εγκατάλειψη τού σημερινού κυβερνητικού συστήματος τής θεσμοποιημένης ανευθυνότητας, θά έχουν ήδη αποκλείσει τήν εμφάνιση τέτοιου είδους επιθυμιών γιά αποφυγή πληρωμής τών προσφερόμενων υπηρεσιών. Οπωσδήποτε, μέσα σ' ένα σύντομο διάστημα, η ελεύθερη αλληλεπίδραση θά τείνει στήν καθιέρωση ενός υψηλού επιπέδου προσωπικής υπευθυνότητας. Είναι σημαντικό νά αναφέρουμε ότι, όσο υπάρχει κυβέρνηση, η αυτοδυναμία καί η υπευθυνότητα συνεχώς διαβρώνονται, ώστε να παρίσταται "ανάγκη" γιά περισσότερους νόμους που νά επιβάλλουν τή συμμόρφωση καί αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τήν ακόμα μεγαλύτερη διάβρωση τής αυτοδυναμίας.

Ομολογούμενως, υπάρχουν πολλά λάθη καί καταχρήσεις. Όλοι αναγνωρίζουμε ότι η κυβέρνηση έχει ισχυροποιηθεί πάρα πολύ καί ότι η γραφειοκρατία τής έχει εισχωρήσει σέ σφαίρες όπου είναι εντελώς άχρηστη. Αλλά δέ συμφωνείτε ότι δέν είναι καί τόσο ρεαλιστικό νά απαιτείτε πλήρη κατάργηση τής κυβέρνησης; Δέν θάταν καλύτερα νά προσπαθήσουμε νά περιορίσουμε τήν κυβέρνηση σ' ένα αποδεκτό επίπεδο;

Γιά μός, κανένα επίπεδο δέν είναι αποδεκτό. Αρνιόμαστε νά πληρώνουμε γιά "υπηρεσίες" τίς οποίες μισούμε καί απορρίπτουμε, καί, είναι αυτονόητο, ότι η κυβέρνηση δέν μπορεί καθόλου νά λειτουργήσει χωρίς φορολογία. Οι "φιλελεύθεροι" κυβερνήσεις απλά ανακατατάσσουν τίς προτεραιότητες. Καί οι αποκαλούμενες περιορισμένες κυβερνήσεις, μέ κάποιο τρόπο, ποτέ δέν παραμένουν περιορισμένες. Η κυβέρνηση τών Ηνωμένων Πολιτειών είναι ένα θαυμάσιο παράδειγμα κυβέρνησης που κάποτε λειτουργούσε σ' ένα πολύ χαμηλότερο επίπεδο, αλλά, που μέ μιά εξελικτική διαδικασία, που θυμίζει σέ πολλά τή βιολογική ωρίμανση, μεγάλωσε από τήν "περιορισμένη" παιδική τής ηλικία σέ μιά απεριόριστη, τερατώδη ωριμότητα. Τί ωφέλησαν οι περιορισμοί τής;

Ο λόγος γιά τόν οποίο δέν μπορεί νά υπάρξει αποδεκτό επίπεδο, ακόμα κι άν μπορούσε νά πραγματοποιηθεί καί νά διατηρηθεί ένα χαμηλότερο κυ-

βερνητικό επίπεδο είναι ότι, αφού βάση όλων των κυβερνήσεων είναι η ληστεία ή η υποχρεωτική φορολογία, κάθε συζήτηση για “καλές κυβερνήσεις” είναι στην καλύτερη περίπτωση προσποίηση μόνο ότι υπάρχει κάτι τέτοιο, όπως με την καλή ληστεία. Όσο για τη δολοφονία, η ίδια η αρχή είναι λαθεμένη. Δεν υπάρχουν καλές κυβερνήσεις.

Η μόνη σημαντική αλλαγή που μπορεί να γίνει στην κυβέρνηση είναι να μεταβληθεί η συγκέντρωση των εσόδων από αξίωση σε έκκληση που να μπορεί να αγνοηθεί, και να εξαφανιστεί η εξουσιαστική φύση της έτσι που κανείς να μην την ακούει, να μην συμμορφώνεται στις αποφάσεις της, να μην την υποστηρίζει και να μη δεσμεύεται απ’ αυτήν. Αλλά αφού τὸ να εξαφανιστούν αυτές οι εξουσιαστικές ιδιότητες απ’ την κυβέρνηση, σημαίνει να εξαφανιστούν αυτές καθαυτές οι ποιότητες που της δίνουν ζωή, υποστηρίζουμε ότι δεν μπορεί να γίνει καμιά σημαντική αλλαγή σ’ αυτήν, εκτός απ’ αυτό το είδος που μόλις περιγράψαμε, και που, στην ουσία, την καταργεί.

Όσο για την αντίρρηση ότι δεν είμαστε “ρεαλιστές”, η κυβέρνηση η ίδια είναι αυτή που, κατά τη γνώμη μας, είναι λιγότερο ρεαλιστική: υπόσχεται την ειρήνη και εξαπολύει τον πόλεμο. Θεατοποιεί τη ληστεία σαν μέσο “προστασίας” της ενάντια στους εγκληματίες που μπορεί να διαπράξουν ληστεία. Η υποχρεωτική της στρατολογία μάς υποδουλώνει ώστε να μάς αναγκάζει να “υπερασπιστούμε” τούς εαυτούς μας ενάντια στην υποδούλωση από κυβερνήσεις ξένων χωρών. Η στενή αστυνομική της παρακολούθηση, η συνεχώς αυξανόμενη πληθώρα των νόμων απ’ τούς οποίους κανείς δεν μπορεί να είναι ασφαλής είτε λόγω τυχαίας ανυπακοής ή λόγω επιλεκτικής ποινικής δίωξης, μάς αποδεικνύουν ότι, “πραστατεύοντάς” μας η κυβέρνηση, στην πραγματικότητα, είναι ακόμα μεγαλύτερος παρείσακτος απ’ ότι τὰ δήθεν στρεφόμενα εναντίον της ελευθερίας στοιχεία, απ’ τὰ οποία μάς προστατεύει. Η κυβέρνηση είναι ένα μη-ρεαλιστικό, ανεφάρμοστο, ουτοπικό όνειρο. Αυτό έχει δείχτει και αποδειχτεί αμέτρητες φορές.

Οι άνθρωποι αισθάνονται ότι χωρίς ένα σύστημα νόμων και αστυνομίας θά υπήρχε χάος στην ανθρώπινη κοινωνία. Δεν νομίζετε ότι υπάρχει κάποια δόση αλήθειας σ’ αυτό το φόβο;

Αν, στην πραγματικότητα, υπάρχει κάποια δόση αλήθειας, δεν είναι παρά ένα παράγωγο της σημερινής εξουσιαστικής τάξης πραγμάτων. Ας υποθέσουμε ότι ένας τοξικομανής ισχυρίζεται πως δεν μπορεί να ζήσει χωρίς τὸ ναρκωτικό του· μήπως αυτό σημαίνει ότι η ηρωίνη είναι βασική ανθρώπινη ανάγκη; Αυτό θά τὰ γύριζε όλα ανάποδα – να παίρνουμε, δηλαδή, τὰ αποτελέσματα για αιτίες.

Με άλλα λόγια, θέλω να πώ ότι η υποτιθέμενη “ανάγκη” για κυβέρνηση είναι μιὰ τεχνητή εξάρτηση, που έχει δημιουργηθεί από εκείνους που βρίσκονται στὰ πράγματα και που, φυσικά, θάθελαν να παραμείνουν. Εμείς οι αρχικοί έχουμε τὴ γνώμη ότι οι άνθρωποι μπορούν να ζήσουν ειρηνικά με μιὰ αληθινὰ χαμηλὴ συχνότητα πραγματικῶν εγκλημάτων, αφού η αιτία που καταστρέφει τὴν υπευθυνότητα και προκαλεί τὸ ἐγκλημα – δηλαδή τὸ εξουσιαστικό σύστημα τῶν νόμων και τῆς επιβαλλόμενης ηθικῆς – θά έχει τελί

κά εκλείπει.

Θέλετε νά πείτε ότι ακόμα και στην αναρχική κοινωνία μπορεί νά γίνονται μερικά εγκλήματα; Δέν είναι αυτός ένας λόγος γιά τή διατήρηση τής κυβέρνησης;

Όχι, εκτός άν η κυβέρνηση η ίδια μπορούσε νά εξαλείψει τό έγκλημα. Η αλήθεια, όμως, είναι ότι, η κυβέρνηση αυξάνεται συνέχεια, τό ίδιο, όμως, και τό έγκλημα. Άν οι οπαδοί τής κυβέρνησης είχαν δικιο, όσο δυνάμωνε η κυβέρνηση, τόσο θά μειωνόταν τό έγκλημα. Όμως δέν συμβαίνει καθόλου κάτι τέτοιο στην πραγματικότητα, συμβαίνει τό αντίθετο. Είναι πιθανόν ότι, τυχαία, παρορμητικά εγκλήματα, θά γίνονται πάντοτε. Όμως, γνωρίζουμε ότι όλα τά αποκαλούμενα εγκλήματα δίχως θύματα, στην ουσία, δέν είναι καθόλου εγκλήματα, και μέ τήν κατάργηση τής κυβέρνησης, ολόκληρη αυτή η κατηγορία εγκλημάτων που προκαλούνται τώρα απ' τήν ύπαρξη τής κυβέρνησης, συμπεριλαμβανόμενης τής φοροδιαφυγής, τής άρνησης κατάταξης στό στρατό, τής στάσης, κλπ., απλώς, δέν θά υπάρχουν πιά. Όσο γιά τά πραγματικά εγκλήματα, όπως ο φόνος, ο βιασμός, η ληστεία κλπ., αυτά φαίνεται ότι είναι μάλλον συμπτώματα τής τωρινής πολιτιστικής σύγχυσης που διαιωνίζεται απ' τήν κυβέρνηση, παρά λόγος που δικαιώνει τήν ύπαρξη τής κυβέρνησης, όπως λαθεμένα φαντάζονται μερικοί.

Σέ μία κοινωνική κατάσταση όπου μία σειρά νόμων εξαπλώνονται σαν τόν καρκίνο, και καθιστούν όλο και περισσότερες μορφές συμπεριφοράς παράνομες και "εγκληματικές", ο αριθμός τών αποκαλούμενων εγκληματιών τείνει ν' αυξηθεί. Αυτός είναι ένας οφθαλμοφανής λόγος γιά νά σταματήσουμε προτού όλοι μας μεταβληθούμε σέ εγκληματίες, κι είναι επίσης ένας λόγος γιά νά αντιστρέψουμε τήν πορεία ώστε οι νόμοι νά μειώνονται. Η παντελής εξαφάνιση τών νόμων, η κατάσταση όπου δέν θά υπάρχουν νόμοι, είναι τό ιδανικό μας.

Όστε λοιπόν παραδέχεστε ότι μερικά τυχαία εγκλήματα εναντίον ανθρώπων μπορεί νά είναι αποτέλεσμα απρόβλεπτων παραγόντων και ανισόρροπων ατόμων. Δέν θά χρειαζόμαστε προστασία από τέτοιες πράξεις βίας;

Μέ τήν "προστασία" υποθέτω ότι εννοείτε τήν αστυνομία.

Ναι.

Τότε τί γίνεται άν τό "ανισόρροπο άτομο", γιά τό οποίο τόσο πολύ ανησυχείτε, συμβαίνει νά είναι αστυνομικός;

Υποθέτω ότι θά είμαι αναγκασμένος νά προστατεύσω τόν εαυτό μου.

Πραγματικά, έτσι θά πρέπει, μέ τήν προϋπόθεση ότι δέν θά έχετε ήδη εξουσιοδοτήσει μέ τόσες πολλές υπευθυνότητες και εξουσίες τόν προσάτη-επιδρομέα σας, ώστε νά μήν σάς έχει απομείνει καμιά άμυνα. Αλλά αυτό είναι ένα ακόμα επιχείρημα εναντίον τού κράτους, και όχι εναντίον τής αναρχίας.

αφού στην ελεύθερη κοινωνία ο ύστατος προστάτης τού εαυτού σας είστε εσείς – εσείς, που σ' αυτό τουλάχιστον είστε αδιάφθοροι.

Όσο για την αρχική αντίρρηση, απαντώ ότι η ζωή είναι μία σειρά από κινδύνους που ο καθένας είναι αναγκασμένος να αποδεχτεί. Η εξυπνάδα ή η βλακεία μεγιστοποιούν ή ελαχιστοποιούν τις πιθανότητες μας για επιβίωση, αλλά δεν υπάρχει καμιά εγγύηση ότι ένα άτομο είναι απόλυτα ασφαλές. Καθώς περπατάτε ξένοιαστος στο πεζοδρόμιο, μέσα στην πόλη, διατρέχετε τόν κίνδυνο να σας έρθει κατακέφαλα καμιά γλάστρα από κάποιο σημείο, 17 ορόφους ψηλότερα. Μπορεί να φορτωθείτε μία ατσάλινη ομπρέλλα ή να κυκλοφορείτε παντού μ' ένα θωρακισμένο αυτοκίνητο, κατεχόμενος από νευρωτικό φόβο για αντικείμενα που πέφτουν, αλλά έτσι δεν λύνετε ουσιαστικά τίποτα. Τέτοιες "λύσεις" υποκαθιστούν με πολύ μεγαλύτερα βάρη αυτά του αρχικού κινδύνου, και μειώνουν την ποιότητα τής ζωής πολύ περισσότερο απ' ότι ο προηγούμενος κίνδυνος. Τό ίδιο, ακριβώς, ισχύει και στην περίπτωση τού κράτους και στην περίπτωση τής αστυνομίας, των στρατών και άλλων τέτοιων αποβλακωτικών και ολέθριων λύσεων για τά άγνωστα προβλήματα τής ύπαρξής μας.

Ανεξάρτητα απ' τά διάφορα λάθη τους, που έχετε ήδη επισημάνει – ότι λειτουργούν κανονικά μόνο με εξαναγκασμό, βασιζόμενα σέ μία τεχνητή κλοπή που είναι η φορολογία, και διατηρούνται μόνο και μόνο λόγω τής λαϊκής πρόληψης που ερεθίζεται διαμέσου τής προπαγάνδας – δεν έχουν κάνει, μέχρι τώρα, οι κυβερνήσεις όλου τού κόσμου ό,τι καλύτερο μπορούσαν για νά προχωρήσει ο πολιτισμός;

Και δεν είναι αλήθεια ότι παρόλες τics ελλείψεις τους, οι κυβερνήσεις είναι οικείες και προβλέψιμες, ενώ για τήν αναρχία, που ποτέ δεν έχει δοκιμαστεί, δεν μπορεί νά προβλεφτεί τίποτα;

Τι γνώμη έχετε για τics επαναστατικές κυβερνήσεις, όπως τής Σοβιετικής Ένωσης και τής Λαϊκής Δημοκρατίας τής Κίνας – δεν πλησιάζουν περισσότερο τή θέση σας, ώστε νά είναι λιγότερο καταδικάσιμες;

Θά απαντήσω σ' αυτές τics ερωτήσεις με τή σειρά, αφού κάνω πρώτα ένα μικρό πρόλογο.

Η κυβέρνηση είναι ουσιαστικό μιά υστερική αντίδραση στις υπάρχουσες συνθήκες. Εκεί που οι φυσιολογικοί άνθρωποι λογικά θεωρούν τή διαπροσωπική βία σάν τήν τελευταία λύση τής κοινωνικής κατάρρευσης και κρίσης, οι κυβερνήσεις ενεργούν έχοντας πάντα τή βία σάν άμεση προτεραιότητά τους. Καθορισμένοι τρόποι δράσης επιβάλλονται με διατάγματα και δεν αποφασίζονται εθελοντικά· διατάσσονται, δεν γίνονται ελεύθερα αποδεκτοί. Αν η αρχή τής κυβέρνησης εφαρμοζόταν με συνέπεια και ομοιομορφία σ' ολόκληρη τήν κοινωνία, θά είχε σάν αποτέλεσμα πραγματικό χάος. Κάθε πολιτισμένη σχέση θά παραχωρούσε τή θέση της στά όπλα και τά μαχαίρια, στή βία αντί τής πειθούς. Μόνο τήν αρχή λειτουργίας τής αναρχίας – τήν αρχή τού μη-εξαναγκασμού – οφείλουμε νά ευχαριστήσουμε για τό γεγονός ότι η σημερινή κατάσταση τής κοινωνίας δεν είναι τόσο θλιβερή όσο θά μπορούσε νά είναι. Πολυάριθμες κοινωνικές δοσοληψίες, ακόμα και σήμερα, γίνονται χωρίς εξαναγκασμό, αν και, φυσικά, αυξάνονται συνεχώς οι επιβαλλό

μενες από την κυβέρνηση διαδικασίες. Σ' αυτές τις αυθόρμητες σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων δεν υπάρχει (μέχρι τώρα τουλάχιστον) η παρεμβολή του πανταχού παρόντος αστυνομικού. Ωστόσο, πάρα πολλές δυσκολίες, συζητήσεις, ακόμα και καβγάδες, τελειώνουν χωρίς προσφυγή στον εξαναγκασμό. Ο τυπικός τρόπος ενέργειας της κυβέρνησης είναι πρώτα να εξαναγκάζει και μετά να συζητάει τα προβλήματα. "Σας ζητούμε εσωκλειστώσ νά... αλλιώς αντιμετωπίζετε ποινή φυλακίσεως τριών ετών σέ ομοσπονδιακή φυλακή ή 10.000 δολ. πρόστιμο, ή και τὰ δυο" κλπ. Αυτή η αντιστροφή της φυσικής τάξης πραγμάτων, είναι, όπως υποστηρίζουμε εμείς οι αναρχικοί, εντελώς τυπικό χαρακτηριστικό των κυβερνήσεων. Η τάση νά τοποθετείται ο κοινωνικός εξαναγκασμός πάνω απ' όλα, δεν είναι σίγουρα κάτι φυσιολογικό γιά λογικά ανθρώπινα όντα. Όμως, τὰ περισσότερα άτομα τού είδους μας φαίνεται νά έχουν τήν αξιοσημείωτη ικανότητα νά παραβλέπουν τήν παράνοια τής συλλογιστικής βάσει τής οποίας λειτουργούν οι κυβερνήσεις, ακόμα κι όταν απορρίπτουν αυτή τή συλλογιστική στήν ιδιωτική τους ζωή, και βασιζόνται τή συμπεριφορά τους σέ διαφορετικές αρχές.

Στό βαθμό που οι άνθρωποι έχουν γίνει ικανοί νά αγνοούν τις διάφορες κυβερνήσεις τους, ο πολιτισμός έχει προσδεύσει. Άν μπορούσαμε νά χουμε μιά μέθοδο γιά νά υπολογίσουμε πώς θάταν σήμερα ο κόσμος, άν δεν είχαν γίνει οι χιλιάδες πόλεμοι τής γραπτής ιστορίας' άν μπορούσαμε νά καθορίσουμε πόσο αρνητικό και οπισθοδρομικό ήταν τó αποτέλεσμα τής εφαρμογής αμέτρητων σκοταδιστικών νόμων, τής υπεροψίας και τής ανάμειξης των κυβερνήσεων, θά βλέπαμε, χωρίς αμφιβολία, ότι η ουσιαστική πρόοδος τής ανθρωπότητας έχει εμποδιστεί μάλλον παρά βοηθηθεί από τις κυβερνήσεις.

Πραγματικά, οι κυβερνήσεις είναι οικείες και προβλέψιμες. Αλλά παρατηρείστε πως: σ' όλη τή φιλολογία γύρω απ' αυτό τó θέμα δεν υπάρχει ούτε ένα καταγραμμένο παράδειγμα κυβέρνησης που ν' ακολουθεί άλλη οδό απ' αυτή τού εξαναγκασμού και τής αυθαίρετης εξουσίας, αυξάνοντας συνεχώς τήν ισχύ της, ώσπου η αρχή τής κυβέρνησης νά παραισφρούει μέ τή βία σ' ολόκληρο τó φάσμα των κοινωνικών σχέσεων, οπότε η κοινωνία παύει νά λειτουργεί και δημιουργείται η ανάγκη μιάς επανάστασης γιά νά σπάσουν τὰ δεσμά τής γραφειοκρατίας και τής καταστολής που οι άνθρωποι ανακαλύπτουν ότι τούς περιορίζουν. Γρήγορα όμως, κωμικοτραγικά εγκαθιδρύουν μιά νέα κυβέρνηση που μέ τή σειρά της φτάνει στό ίδιο σημείο και ανατρέπεται μετά από λίγα χρόνια. Ναι, όλα αυτά είναι τόσο οικεία και προβλέψιμα, όσο και η κίνηση των πλανητών στό ηλιακό σύστημα.

Αλλά, οικεία και προβλέψιμη, είναι επίσης και η κοινωνική αρχή τής αναρχίας. Όταν ένα άτομο βοηθάει ένα άλλο, όταν οι άνθρωποι λύνουν τὰ προβλήματά τους χωρίς εντολές και πύσεις, από αστυνόμους και νόμους — μέ λίγα λόγια, σέ κάθε ανθρώπινη εξέλιξη που γίνεται χωρίς εξουσιοδότηση, εντολή, διαταγή, έλεγχο ή ανάμειξη από κάποιο νομοθετικό σώμα ή από κάποιον που νά ενεργεί έτσι ώστε νά εκβιάζει κάποιο αποτέλεσμα, έχουμε στήν πράξη τήν αρχή τής αναρχίας. Συνήθως ισχυρίζονται γι' αυτή τήν κοινωνική αναρχία, που τή θεωρούν κακή, ότι πρέπει να εξουδετερωθεί και νά ρυθμίζεται από τις κυβερνήσεις, που θεωρούν τόν εαυτό τους "αναγκαίο" γιά τή "λειτουργία" τής κοινωνίας. Εγώ υποστηρίζω ότι αυτή η ερμηνεία

είναι λαθεμένη κι ότι αποτελεί τό ακριβώς αντίθετο τής ορθής περιγραφής τού αντικειμένου, που λέει ότι, αυτή καθαυτή η κοινωνική αρχή τής κυβέρνησης είναι κακή (μέ τήν έννοια ότι είναι βλαβερή), και πρέπει νά εξουδετερωθεί ώστε νά μπορέσει νά λειτουργήσει η κοινωνία σύμφωνα μέ τήν αρχή τής αναρχίας ή τής ελευθερίας, που επιβάλλεται αυθόρμητα στις ανεξέλεγκτες ρωγμές τής κοινωνικής μήτρας.

Κάτι ανάλογο στή βιομηχανία, είναι η "εργασία σύμφωνα μέ τούς κανονισμούς", μία μορφή συλλογικής δράσης μέ τούς ίδιους σκοπούς όπως κι η απεργία, μόνο που αυτή προϋποθέτει όχι τό σαμάτημα τής δουλειάς αλλά τήν αυστηρή υπακοή σέ όλους τούς κανονισμούς τού χώρου δουλειάς. Αφού καμιά επιχείρηση ή εργοστάσιο δέν μπορεί νά λειτουργήσει κάτω από τέτοιες συνθήκες – δηλ. αφού οι κανονισμοί θά πρέπει μέ κάποιο τρόπο νά αγνοούνται γιά νά λειτουργήσει ο χώρος – αυτή είναι συχνά μία αποτελεσματική εναλλακτική λύση στήν απεργία. Στήν ευρύτερη κοινωνία, μόνο η επιλεκτική εφαρμογή τών νόμων και η εκτεταμένη ανυπακοή σ' αυτούς εμποδίζει τό χάος τής ανεδαφικής στρατιωτικοποίησης. Αλλά άν οι νόμοι "γίνονται γιά νά παραβιάζονται" τότε γιατί τούς φτιάχνουμε; Όποιος τυχαίνει νά έχει μία ιδέα που θ' αύξανε τόν ελεύθερο χρόνο και τήν ευχαρίστηση όλων τών ανθρώπων (αυτός είναι ο σκοπός και ο ορισμός τής πρόοδου) είναι αναγκασμένος ν' αντισταθεί στή συνδυασμένη δύναμη τής κοινωνικής πίεσης και τής κυβέρνησης και όταν τά καταφέρνει, πετυχαίνει μία αληθινή νίκη υπέρ τής αναρχίας. Ίσως ποτέ νά μή μάθουμε ποιά θά μπορούσε νά είναι η συνεισφορά εκείνων που υπερτερούσαν όσον αφορά τις ανακαλύψεις στήν επιστήμη, τή λογοτεχνία και τήν τέχνη, αλλά, που υστερούσαν όσον αφορά τήν πολιτική επιδεξιότητα, τή δύναμη, τήν πανουργία ή τόν πλούτο, και που, γι' αυτό τό λόγο, δέν μπόρεσαν νά πολεμήσουν και νά νικήσουν. Αυτό είναι τό διπλό εμπόδιο γιά τήν πραγματική πρόοδο: η αύξηση, ουσιαστικά, απ' τις κυβερνήσεις τής άγνοιας και τής αδικίας, και οι συνεχείς διώξεις οποιουδήποτε προσπαθεί νά τις διορθώσει.

Η υποτιθέμενη επαναστατική φύση μερικών κυβερνήσεων δέν αξίζει παρά μόνο περιφρόνηση από μέρους τών αναρχικών. Η επαναστατική κυβέρνηση είναι η καθαρότερη μορφή αντιδραστικής πολιτικής, και όπως όλοι οι αντιδραστικοί κατέχονται από ένα φανατισμό και ζήλο που δέν ανακαλύπτουμε μεταξύ τών πληρωμένων οργάνων τών λεγόμενων αστικών κυβερνήσεων, και αφού ο φανατισμός και ο ζήλος μεταξύ τών κυρίαρχων είναι ιδιόττες ιδιαίτερα επικίνδυνες γιά τήν ελευθερία, η αλήθεια είναι ότι οι επαναστατικές – δηλαδή, οι αντιδραστικές – κυβερνήσεις, έχουν τήν τάση νά είναι χειρότερες απ' τις αστικές. Κάποια διαφωνιζόμενη κρίση μέσα στό "ηρωϊκό κόμμα", ή κάποιας υποτιθέμενος κίνδυνος γιά τό "Λαϊκό Κράτος", προσφέρουν αναπόφευκτα τή δικαιολογία γιά τήν αναστολή τών πολιτικών ελευθεριών, τήν καταστολή τών καλλιτεχνών, τήν απαγόρευση τής κριτικής κλπ., ενώ η επιστήμη υποτάσσεται στις αξιώσεις τού νέου καθεστώτος. Τό ότι αυτές οι κρίσεις πολλαπλασιάζονται και δέν τελειώνουν ποτέ παρά μόνο όταν τις υποκαθιστούν, οι άλογους πολιτικές σκοπιμότητας, δεκαετίες αργότερα, μέ άλλους κατασταλτικούς παράγοντες, είναι πασίγνωστο.

Στό μεταξύ, μία γενιά διαφωνούντων, μή-εγκεκριμένων καλλιτεχνών, κλπ., εκτοπίζεται, φυλακίζεται ισόβια, και, σέ μερικές περιπτώσεις, εκτελεί-

ται. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την “εξάλειψη των αναρχικών” από την κοινωνία — δηλ. των ανεξέλεγκτων στοιχείων — και αν η κοινωνία, τότε, “λειτούργει” για ένα διάστημα, μέχρι κάποιο είδος αυθορμητισμού να σηκώσει και πάλι κεφάλι, “λειτούργει” μόνο στο βαθμό που όλοι κάνουν ό,τι τους λένε, παρακολουθούνται και ελέγχονται, και όλοι χαιρετούν σαν ρομπότ ή παπαγαλίζουν συνθήματα κατ’ εντολήν. Όλες οι ιδεολογικές “επαναστατικές” κυβερνήσεις του καιρού μας έχουν επιβάλλει την ίδια συστηματική μηχανοποίηση της ανθρώπινης ζωής. Όλα αυτά δεν “πλησιάζουν” πολύ την αναρχική θέση, αλλά μάλλον απέχουν πολύ απ’ αυτή.

Βρείτε μία χώρα όπου οι άνθρωποι έχουν τη μεγαλύτερη ελευθερία κριτικής, όπου ο τύπος έχει τους λιγότερους περιορισμούς, όπου υφίσταται η μικρότερη καταστολή, όπου υπάρχει η μικρότερη αστυνομία και οι λιγότεροι φυλακισμένοι, όπου οι άνθρωποι έχουν το μάξιμουμ αυτοδιάθεσης και εκεί, μόνο για να κάνουμε μία σύγκριση, θα βρείτε το πλησιέστερο αντίστοιχο της αναρχικής κοινωνίας που υπάρχει ανάμεσα στις εξουσιαζόμενες κυβερνητικά τάξεις πραγμάτων. Ακόμα κι έτσι, ο αναρχικός θάβρισκε πολλά εκεί για να αντιταχθεί και να διαφωνήσει γιατί, αν και τείνει προς την αναρχία, αυτό δεν είναι αρκετό. Τό σημαντικό, ωστόσο, είναι ότι οι αναρχικοί εκφέρουν ό,τι κρίσεις εκφέρουν για την κατάσταση της ελευθερίας οπουδήποτε, όχι σε σχέση με τα ονόματα ή συνθήματα που χρησιμοποιούνται για την περιγραφή ενός ορισμένου καθεστώτος, αλλά σε σχέση με το βαθμό στον οποίο οι ενέργειες του καθεστώτος παρεμβαίνουν στην αναρχία των ανθρώπων. Δεν είναι απίθανο, κάποια μέρα, μία εξουσιαστική δομή να προσπαθήσει να κρύψει την αληθινή φύση της πίσω από όρους όπως, “αναρχική κυβέρνηση” ή “ελευθεριακή κυβέρνηση”. Και σ’ αυτήν θα αντιταχτούμε το ίδιο. Τα ονόματα δεν μας λένε τίποτα εκείνο που μετράει είναι η ουσία.

Αλλά μήπως μία αναρχική κοινωνία δεν θα είναι κι αυτή το ίδιο καταπιεστική όπως και οι κρατικές, για μία άλλη τάξη ανθρώπων; Π.χ., ο περιστασιακός οπαδός της κυβέρνησης δεν θα βρίσκεται τότε στη θέση που είναι σήμερα ο αναρχικός, δηλαδή, ένας αποδιοπομπαίος ριζοσπάστης;

Σήμερα υπάρχει ένα δικονομικό σύστημα, που ανταποκρίνεται στις ιδιοτροπίες μας άρχουσας τάξης, η οποία επιβάλλει κυρώσεις εναντίον όσων είναι “διαφορετικοί”. Στην προβλεπόμενη αναρχική τάξη πραγμάτων, δεν υπάρχει ούτε δικαστικό σύστημα ούτε άρχουσα τάξη. Ούτε, εμείς οι αναρχικοί, ανησυχούμε για τυχόν “υπονόμευση” των αρχών της κοινωνίας μας, γιατί οι ίδιες εκείνες δυνάμεις που αποκτούν τέτοια ισχύ ώστε να επιφέρουν το θάνατο του κράτους, αρνούμενες να το υποστηρίξουν περισσότερο, πιθανότατα θα ενεργούν έτσι ώστε να εξασφαλίζουν τη μη-επανεμφάνισή του. Αν, βέβαια, υπήρχαν μερικοί που ο μαζοχισμός τους δεν έμενε ικανοποιημένος με τό να μην υπάρχουν πιά αφεντικά, τύραννοι και άρχουσες κλίκες που ν’ αποφασίζουν πριν απ’ αυτούς γι’ αυτούς, ίσως τέτοιου είδους παθητικά άτομα θα ικανοποιούσαν μεταξύ τους τα βίτσια τους. Αν υπήρχαν τέτοιου είδους διαψευσμένες εξουσιαστές, θάταν, φυσικά, εντελώς ελεύθεροι να καταγγέλουν την αναρχική κοινωνία με τις εφημερίδες τους, τις ομιλίες τους και με άλλα μέσα. Αναμφίβολα, θα προκαλούσαν ζωηρές συζητήσεις

και διαφωνίες – ίσως ακόμα και να εξασκούσαν ένα αναγκάιο λειτουργήμα. χρησιμοποιώντας σαν “παροδείγματα προς αποφυγήν”, κι έτσι να έκαναν πιο φανερά τα πλεονεκτήματα της ελεύθερης κοινωνίας.

Εδώ θ’ άξιζε να αναφέρουμε ότι η λέξη “επανάσταση” είναι στ’ αλήθεια καλή για να περιγράψει όλες τις προηγούμενες πολιτικές αναταραχές, που ήταν χωρίς νόημα, γιατί αυτό υποδηλώνει τήν εικόνα ενός τροχού, τό γύρισμα του οποίου φέρνει τό πάνω-κάτω και τό κάτω-πάνω. Οι περισσότερες “επαναστάσεις” είναι ακριβώς έτσι: δέν αλλάζουν τίποτα εκτός από τις σχετικές θέσεις των εξουσιαστών και των εξουσιαζόμενων και αφήνουν αυτή καθαυτή τήν εξουσιαστική σχέση ανέγγιχτη. Αλλά η αναρχική “επανάσταση” δέν πρόκειται να υποκαταστήσει τήν παλιά άρχουσα ομάδα με καμιά καινούρια. Αυτή η “επανάσταση” θάταν ίσως καλύτερα να ονομάζεται “εξέγερση”, που συντρίβει τήν ίδια τήν ιεραρχική δομή, αντί απλώς να τοποθετεί καινούριους αρχηγούς στις κενές θέσεις μιάς νέας κυβέρνησης. Αντίθετα με τούς άλλους επαναστάτες, οι αναρχικοί δέν κρύβουν καμιά υστεροβουλία για να φέρουν σε πέρας τό έργο τους: ούτε υπεσχημένες θέσεις σε κάποια “προσωρινή” κυβέρνηση ούτε εξασφαλισμένα οφίτσια σαν διακεκριμένοι αξιωματούχοι “μετά τήν επανάσταση”. Δέν έχουν τίποτα άλλο οι αναρχικοί, παρά μόνο τήν ικανοποίηση ότι δουλεύουν για τήν ελευθερία τή δική τους και των άλλων.

Μπορεί να πραγματοποιηθεί ο σκοπός της αναρχίας, κι άν ναί, πώς;

Θά πρέπει να γίνει μιά πάρα πολύ μεγάλη διαφώτιση προτού οι άνθρωποι φτάσουν στο σημείο να νιώσουν τήν επιθυμία και τήν ανάγκη να τερματίσουν τήν εξάρτησή τους από τις κυβερνήσεις. Όσο οι άνθρωποι δέν συμφωνούν στη μη-αναγκαιότητα της κυβέρνησης, η απλή και μόνο καταστροφή της υπάρχουσας δομής δέν πρόκειται να πετύχει τίποτα: η λαϊκή θέληση θά έβαζε άμεσα στη θέση της μιά καινούρια. Όταν οι άνθρωποι θά συμφωνούν στη μη-αναγκαιότητα της κυβέρνησης, η καθολική άρση της υποστήριξης θά καταστήσει τήν κυβέρνηση ανίκανη, χωρίς πόρους, και θά σημάνει τήν επικείμενη κατάρρευσή της. Αφού δέν υπάρχει αναρχική κοινωνία χωρίς αναρχικούς και αφού αυτοί γίνονται αναρχικοί μόνο με τή λογική και τήν κατανόηση, αυτές οι διαδικασίες πρέπει να ενθαρρύνονται και να βοηθούνται ενεργά από εκείνους που είναι ήδη αντίθετοι με τις κυβερνήσεις.

Είναι συγχρόνως εύκολο και δύσκολο να είσαι μέλος του αναρχικού κινήματος. Δέν υπάρχουν συνδρομές ή ταυτότητες μέλους, αλλά όποιος επιθυμεί ειλικρινά να πάρει μέρος σ’ αυτή τήν αναζήτηση της ελευθερίας, είναι ευπρόσδεκτος.

Ψάξτε για άλλους αναρχικούς και ενώστε τις προσπάθειές σας με τις δικές τους: ενώστε τις προσπάθειές τους με τις δικές σας. Βελτιώστε τις γνώσεις σας για όλα τα θέματα που μπορεί να είναι χρήσιμα σ’ αυτό τό έργο. Να αμφισβητείτε συνεχώς κάθε εκδήλωση της εξουσιαστικής κοινωνίας, εξαπολύστε μιά επίθεση (χωρίς τέλος) ενάντια στην άγνοια και τήν πρόληψη, και ενάντια σε κάθε διαδεδομένη, και τυφλά αποδεκτή αντίληψη που βοηθάει στη δικαιολόγηση της συνεχιζόμενης αναβολής της καθολικής χειραφέτησης. Διαβάστε και ακούστε τί έχουν να πούν οι άλλοι αναρχικοί, και

διαφωνείστε μαζί τους χωρίς δισταγμό σ' εκείνα τὰ σημεία που σάς φαίνεται ότι κάνουν λάθος. Δημοσιεύστε, μιλήστε, γράψτε και βοηθείστε αυτές τις δραστηριότητες' οργανωθείτε με ομοϊδεάτες ώστε η συλλογική προσπάθεια όπως και η ατομική, νά μπορεί νά χρησιμοποιηθεί για τήν κοινή μας υπόθεση.

Ακόμα κι αν ενεργήσετε έτσι, η επιτυχία δέν είναι εξασφαλισμένη. Μπορεί νά πραγματοποιηθεί η αναρχία; Ακόμα και μεταξύ των αναρχικών τὸ φάσμα τῶν απόψεων ποικίλλει ἀπό τούς ακραίους πεσιμιστές, που πιστεύουν ὅτι ἡ αναρχία εἶναι ἓνα ὁμορφο ἰδανικό, που ποτέ, ὅμως, δέν θά μπορέσουμε νά πραγματοποιήσουμε, ἕως τούς εὐθυμους ὀπτιμιστές, γιά τούς ὁποίους, ὅπου νάναί πεθαίνει ἡ ἐξουσία. Καί συνήθως οἱ σημερινοί πεσιμιστές εἶναι αὐτοί που ἦταν ὀπτιμιστές δύο χρόνια κωρίτερα.

Κάπου μεταξύ αὐτῶν τῶν θέσεων τῆς ἀπόλυτης βεβαιότητας, πορεύονται οἱ ὑπόλοιποι αναρχικοί, κάποτε-κάποτε μέ ἀμφιβολίες, ἀλλά πάντοτε μέ τήν ἐλπίδα.

(Ὁ Φρέντ Γούντγουορθ εἶναι ἐκδότης τοῦ Match, μιάς μηνιαίας αναρχικῆς εφημερίδας που ἐκδίδεται στήν Τουσόν τῆς Αριζόνα.)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΑΡΧΙΣΜΟ

1. Με ποίο τρόπο θά γίνει η αναρχική επανάσταση;

Γιά τούς κοινωνικούς αναρχικούς η επανάσταση είναι μιά εξελικτική πορεία, μιά διαδικασία που οδηγεί στην ολοκληρωτική εξάλειψη τής κρατικής εξουσίας. Αυτή η διαδικασία συνεπάγεται ατομική και συλλογική μόρφωση και τή δημιουργία εναλλακτικών θεσμών σάν μηχανισμών επιβίωσης, εκπαίδευσης και σάν μοντέλων μιάς νέας κοινωνίας. Αναπόσπαστες μ' αυτή τήν εξελικτική διαδικασία είναι οι αλληπάλληλες συμβολικές διαμαρτυρίες και οι άμεσες επιθέσεις κατά τών θεσμών τής άρχουσας τάξης.

Στό μέτρο που όλο και περισσότεροι άνθρωποι θεωρούν προτιμότερες τις αναρχικές εναλλακτικές λύσεις απ' τό *status quo*, η κρατική εξουσία αρχίζει και ξεφουσκώνει. Όταν τό κράτος δέν θά μπορεί πιά νά διατηρεί τήν εμπιστοσύνη σημαντικών τμημάτων του πληθυσμού, οι φορείς του θά πρέπει νά βασιζονται όλο και πιά πολύ στην κινητοποίηση τής αστυνομίας και του στρατού. Φυσικά, αυτή η αύξηση τής βίας μπορεί νά έχει πάρα πολλές πιθανές συνέπειες, που αρχίζουν από τήν ολοκληρωτική καταστολή τής Αριστεράς και φτάνουν μέχρι τήν ακόμα μεγαλύτερη στροφή του πληθυσμού πρós τά αριστερά, που θεωρεί αυτή τήν αυξημένη χρήση τής βίας παράνομη. Τό σενάριό μας δέν αποκλείει τόν ανταρτοπόλεμο και τήν ένοπλη πάλη. Αλλά στις Ηνωμένες Πολιτείες, γιά παράδειγμα, μέ τήν τεράστια αστυνομική μηχανή, τά εκτεταμένα φακελώματα και τή στενή παρακολούθηση τών ριζοσπαστών και μέ τά πάνω από 3.600 μυστικά "επιχειρησιακά κέντρα εκτάκτου ανάγκης" γιά τήν άρχουσα τάξη και στρατιωτικά καταφύγια, η ιδέα μιάς κ α τ ά β ά σ η στρατιωτικής επανάστασης είναι μιά σταβιστική Μαρξιστική φαντασίωση.

Πρός τά πού λοιπόν θά τραβήξουμε; Η επόμενη πράξη στό επαναστατικό δράμα δέν έχει γραφτεί ακόμα. Τό νά χαράξουμε ένα σχέδιο μάχης σήμερα, θάταν κάτι χωρίς νόημα. Η ανατροπή του κράτους – η δημιουργία αναρχικών κοινωνιών – θά είναι μιά ενέργεια τής συντριπτικής πλειοψηφίας. Δέν μπορεί νά γίνει αλλιώς. Όταν, π.χ., 5-10% του πληθυσμού αυτοχαρακτηρίζονται αναρχικοί, υποθέτουμε ότι θά υπάρχει ένα φάσμα πιθανών ενδεχόμενων, τά οποία δέν είναι δυνατό νά προβλέψουμε σήμερα.

2. Ποιός θά κάνει τήν αναρχική επανάσταση;

Όλοι. Κάθε μέρα στην καθημερινή τους ζωή.

3. Πώς μπορεί μιά αναρχική κοινωνία νά εμποδίσει τή δημιουργία ανεπίσημων ελίτ, μιάς νέας γραφειοκρατίας και τήν επανασυγκέντρωση τής εξουσίας;

Δέν υπάρχει τίποτα τό εγγενές στή φύση τής ανθρώπινης κοινωνικής οργάνωσης που νά κάνει αναπόφευκτα τήν ιεραρχία, τό συγκεντρωτισμό καί τόν ελιτισμό. Αυτές οι μορφές οργάνωσης επιβιώνουν, εν μέρει γιατί εξυπηρετούν τά συμφέροντα αυτών που είναι στήν κορυφή. Επιβιώνουν, επίσης, γιατί έχουμε μάθει νά αποδεχόμαστε ρόλους αρχηγών καί οπαδών: έχουμε φτάσει νά θεωρούμε τήν ιεραρχία αναγκαία καί τό συγκεντρωτισμό αποτελεσματικό. Όλα αυτά σημαίνουν ότι έχουμε μάθει πολύ καλά τίς ιδεολογικές δικαιολογίες γιά τίς ελιτιστικές μορφές οργάνωσης. Θά μπορούσαμε νά απαλείψουμε τήν ερώτηση επισημαινοντας ότι σέ μιά αναρχική κοινωνία δέν πρόκειται νά υπάρχουν κοινωνικά κίνητρα γιά εξουσίες, ελίτ, ελιτισμούς καί γραφειοκρατίες. Η ερώτηση, ωστόσο, δέν θά πρέπει νά απορριφτεί, όταν μιλάμε γιά τήν οικοδόμηση μιάς αναρχικής κοινωνίας μέσα στό περίβλημα μιάς άλλης. Σέ μιά τέτοια περίπτωση, θά είμαστε αναγκασμένοι, αναπόφευκτα, νά αγωνιζόμαστε ενάντια στις αντιστρατευόμενες τή ζωή αξίες τής κοινωνικοποίησής μας. Ιεραρχία, κυριαρχία καί υποταγή, καταστολή καί εξουσία — αυτά είναι γεγονότα τής καθημερινής ζωής. Η επανάσταση είναι μιά εξελικτική διαδικασία, καί ακόμα καί τό ξεριζωμα των καταπιεστικών θεσμών δέν πρόκειται νά δημιουργήσει αυτόματα μιά απελευθερωτική κοινωνία. Δημιουργούμε αυτή τήν κοινωνία οικοδομώντας νέους θεσμούς, αλλάζοντας τό χαρακτήρα των κοινωνικών μας σχέσεων, αλλάζοντας τούς ίδιους τούς εαυτούς μας — καί μέσα σ' όλη αυτή τή διαδικασία, αλλάζοντας τόν καταμερισμό τής εξουσίας στήν κοινωνία. Με τή συνεχή δημιουργία νέων μορφών οργάνωσης, με τή συνεχή κριτική αξιολόγηση των επιτυχιών καί αποτυχιών μας είναι που εμποδίζουμε τήν επανεμφάνιση των παλιών ιδεών καί μορφών οργάνωσης.

Κι άν δέν μπορούμε νά αρχίσουμε αυτό τό επαναστατικό σχέδιο εδώ καί τώρα, τότε δέν μπορούμε νά κάνουμε μιά επανάσταση.

4. Πώς θά παίρνονται οι αποφάσεις; Με όμοφωνία; Με πλειοψηφία;

Οι ομάδες θά παίρνουν τίς αποφάσεις με όμοφωνία, γιατί η αρχή τής πλειοψηφίας είναι απαράδεκτη γιά ανθρώπους που θεωρούν ότι ο καθένας πρέπει νά διευθύνει τή ζωή του/της όπως θέλει. Η λήψη αποφάσεων με πλειοψηφία, σημαίνει ότι η μειοψηφία παραιτείται εθελοντικά τού ελέγχου πάνω σέ πολιτικές που τήν αφορούν άμεσα.

Γιά νά λειτουργήσει η όμοφωνία, οι ομάδες θά συζητούν ένα θέμα μέχρι νά ληφθεί μιά απόφαση που νά τούς ικανοποιεί όλους. Αυτό δέν σημαίνει ότι υπάρχει μόνο ένας τρόπος ενέργειας. Οι άνθρωποι πρέπει νά αποδεχτούν τή συνύπαρξη πολλών τρόπων. Πρέπει επίσης νά συνειδητοποιήσουν ότι είναι δυνατό νά υπάρχουν πολλαπλοί τρόποι ενέργειας στά περισσότερα θέματα καί ότι ο καθένας είναι ελεύθερος νά διαλέξει όποιον θέλει.

Η αρχή τής όμοφωνίας μπορεί νά λειτουργήσει αποτελεσματικά γιατί η συμμετοχή σέ μιά κοινότητα είναι εθελοντική καί γιατί αυτή η συμμετοχή προϋποθέτει συμφωνία πάνω στους βασικούς σκοπούς καί αξίες της.

Ο τρόπος που λειτουργούν οι όμοφωνες αποφάσεις έχει πολλά πλεονεκτήματα. Είναι ο μόνος τρόπος γιά νά εμποδιστεί η δημιουργία μιάς μόνιμης μειοψηφίας. Παίρνει υπόψη της τή δύναμη των αισθημάτων. Είναι πιό απο

τελεσµατική αναφορικά µε τήν οµαδική δράση, γιατί οι άνθρωποι προσπαθούν ειλικρινά νά πετύχουν οµοφωνία και γι' αυτό είναι πιά πιθανό νά ενεργούν σύµφωνα µε τις αποφάσεις τους.

Ένα από τά πράγµατα που οι άνθρωποι δυσκολεύονται νά καταλάβουν σχετικά µε τήν οµοφωνία στην οµάδα είναι ότι λαµβάνεται υπόψη η δύναµη τού κοινού αισθήµατος και οι διαφορές απόψεων όλων όσων έχουν κάποια σχέση. Σέ µιά συγκέντρωση κοινωνικών αναρχικών η διαδικασία γιά τή λήψη µιάς απόφασης είναι τόσο σηµαντική όσο και η ίδια η απόφαση. Φυσικά, οι άνθρωποι θά πρέπει νά ξέρουν τί θέλουν και νά εκφράζουν τις επιθυµίες τους µε δηµιουργικό τρόπο. Όταν δέν ξέρουν τί θέλουν έχουµε µιά πλαστή οµοφωνία, επειδή οι άνθρωποι προσπαθούν απλώς νά πάνε µε τά νερά τής οµάδας, ώστε νά µήν προκαλέσουν προβλήµατα. Αν οι αποφάσεις λαµβάνονται µ' αυτό τόν τρόπο, οι άνθρωποι μένουν ανικανοποίητοι µε τό αποτέλεσµα η συµµετοχή τους µπορεί νά πέσει σέ χαµηλά επίπεδα και ίσως, τελικά, νά νιώσουν τήν ανάγκη νά εγκαταλείψουν τήν οµάδα.

5. Πώς µπορούν νά παρακινηθούν οι άνθρωποι νά συµµετέχουν σέ αποφάσεις που τούς αφορούν, όταν δέν θέλουν;

Στό είδος τής κοινωνίας που ζούµε σήµερα, αυτή είναι µιά ψευδερώτηση. Οι άνθρωποι χειραγωγούνται σπάνια τούς ζητάνε νά συµµετάσχουν. Ο αδρανής πολίτης τού καπιταλιστικού/σοσιαλιστικού κράτους έχει µετρήσει σωστά τήν κατάσταση, κι έχει φτάσει στό συµπέρασµα, ότι η µή-συµµετοχή είναι η µόνη ρεαλιστική εκλογή. Όµως τί γίνεται σέ µιά αναρχική κοινωνία, όπου ο καθένας θά ασκεί γνήσιο έλεγχο πάνω στή ζωή του/της;

Υποθέτουµε ότι οι µή-συµµετέχοντες θά ήταν λίγοι – αλλά αν υπήρχαν, θά έπρεπε ν' αναζητήσουµε τήν αιτία. Η ερώτηση δέν είναι καθόλου άσχετη: αν µιά αναρχική κοινότητα ήθελε νά επιζήσει, θά έπρεπε νά λύσει αυτό τό πρόβληµα. Αν δέν τό κατόρθωνε, η κοινότητα θά ξαναγύριζε στην κοινωνική ανισότητα. Και φυσικά, δέν θά ήταν πιά αναρχική.

Υπάρχουν δυό λόγοι γιά τούς σποίους ένα άτοµο µπορεί νά µήν συµµετέχει στή λήψη αποφάσεων. Ο πρώτος είναι η έλλειψη χρόνου. Αλλά, αν ένα άτοµο είναι τόσο απασχοληµένο, τότε ή έχει αναλάβει εθελοντικά περισσότερη εργασία, ή οι άλλοι φυγοπονούν. Σέ καµιά όµως σπ' τις δυό αυτές περιπτώσεις δέν λειτουργεί η κοινότητα πάνω σέ γνήσιες κοινωνικές αναρχικές αρχές.

Ο δεύτερος λόγος είναι εντελώς διαφορετικός. Η µή-συµµετοχή µπορεί νά οφείλεται όχι σέ υπερβολική εργασία λόγω εσφαλµένης αντίληψης περί προτεραιοτήτων αλλά στην αποτυχία κατανόησης τής σχέσης µεταξύ προσωπικής αυτονομίας και λειτουργίας τής κοινότητας. Μερικοί µπορεί νά νοµίζουν ότι η λήψη αποφάσεων γιά τήν κοινότητα δέν έχει γι' αυτούς καµιά αξία αυτή η νοοτροπία "αστέρος" πρέπει νά αντιμετωπίζεται αποτελεσµατικά, όποτε κάνει τήν εμφάνισή της. Άλλοι µπορεί, ειλικρινά, νά πιστεύουν ότι η κοινότητα τούς παρέχει ό,τι χρειάζονται γιά τήν υλική και τήν ψυχολογική τους ευµερία, µε αποτέλεσµα νά νιώθουν πλήρη ικανοποίηση αφήνοντας τούς άλλους νά παίρνουν τις αποφάσεις. Και ακόµα, µερικοί άλλοι µπορεί νά νιώθουν αποξενωµένοι ή νά έχουν πάψει νά πιστεύουν στην ικανότητα

τους να παίρνουν σωστές αποφάσεις.

Όλοι αυτοί οι άνθρωποι είναι σε μειονεκτική θέση λόγω των "παλιών ιδεών" τους. Τέτοιοι άνθρωποι ταιριάζουν απόλυτα σε μία ταξική κοινωνία όπου οι λίγοι διευθύνουν τις ζωές όλων, αλλά είναι ιδιαίτερα επιζήμιοι για μία αναρχική κοινότητα. Οι άνθρωποι που έχουν τέτοια νοοτροπία έχουν ανάγκη από την αγάπη και την υποστήριξη των άλλων, απ' το αίσθημα ότι αποτελούν ένα απαραίτητο κομμάτι της κοινότητας, και από ήπια αλλά σταθερή πίεση να συμμετάσχουν. Αυτό μπορεί να πάρει χρόνο, αλλά είναι κάτι που γίνεται.

6. Πότε μία κοινότητα γίνεται τόσο μεγάλη ώστε να μην μπορεί πιά να λειτουργεί με άμεση συμμετοχή όλων; Μπορεί να δικαιολογηθεί ποτέ ένα αντιπροσωπευτικό σύστημα;

Ειλικρινά, δεν ξέρουμε ποιά είναι το μεγαλύτερο ή το καλύτερο μέγεθος μίας κοινότητας που ν' αφήνει ακόμα περιθώρια για ουσιαστική συμμετοχή, αλλά υπάρχουν πάμπολλα παραδείγματα κοινότητων, που μερικές φτάναν τις 8.000 ανθρώπους, όπου όλοι έπαιρναν ενεργό μέρος στην αυτοδιεύθυνση. Π.χ., στη διάρκεια της Ισπανικής Επανάστασης, αυτοδιευθυνόμενα χωριά σ' ολόκληρη την Ισπανία ενώθηκαν σε ομοσπονδίες για το συντονισμό των αποφάσεων που τα αφορούσαν όλα. Στη Δανία το 1971, γύρω στα 600 άτομα κατέλαβαν ένα στρατιωτικό στρατόπεδο και έστησαν μία βιώσιμη κοινότητα που όχι μόνο επέζησε για χρόνια, αλλά και μπόρεσε να αντισταθεί μη-βίαια στις επιθέσεις της κυβέρνησης.

Σ' αυτά τα παραδείγματα όλοι έπαιρναν μέρος στη λήψη αποφάσεων για τους στόχους της κοινότητας και για το πώς θα τους πετύχαναν. Ύστερα τα άτομα που έκαναν τις επιμέρους εργασίες μπορούσαν να δουλέψουν με το δικό τους τρόπο.

Σε μία αποκεντρωμένη κοινωνία που αποτελείται από πολλές κοινότητες, οι γραμμές επικοινωνίας θα έχουν πολλαπλές κατευθύνσεις. Η τηλεόραση διπλής κατεύθυνσης και άλλες τεχνολογικές βελτιώσεις καθιστούν την άμεση δημοκρατία δυνατή και σε μεγαλύτερες ομάδες, αλλά ίσως ορισμένες φορές να προκύψει ανάγκη για μερικούς αντιπροσώπους. Οι διαδικασίες εκλογής αυτών των αντιπροσώπων, αναμφίβολα, θα ποικίλουν. Μερικές φορές οι αντιπρόσωποι θα εκλέγονται με κλήρο και άλλες φορές με βάση την ειδικότητα ή τις ικανότητές τους.

Όμως το αντιπροσωπευτικό σύστημα θα πρέπει να πληρεί και ορισμένες προϋποθέσεις. Οι αντιπρόσωποι θα πρέπει να προέρχονται απ' την ομάδα των ανθρώπων που αντιπροσωπεύουν και να είναι υπόλογοι σ' αυτή την ομάδα. Και για να είναι υπόλογοι, οι αντιπρόσωποι θα πρέπει να υποδεικνύονται για σύντομο χρονικό διάστημα ή για να κάνουν μία ειδική εργασία. Σε μία αναρχική κοινωνία κανείς δεν θα μπορεί να κάνει καριέρα στην πολιτική. Ο ρόλος του αντιπροσώπου θα μπορεί να δίνεται εκ περιτροπής στα μέλη της κοινότητας. Όλες οι σημαντικές αποφάσεις θα παίρνονται από την ομάδα σαν σύνολο· οι αντιπρόσωποι, απλώς, θα ανακοινώνουν τις αποφάσεις της ομάδας τους στην ευρύτερη ομάδα. Οι αντιπρόσωποι θα πρέπει επίσης να υπόκεινται σε άμεση ανάκληση.

Οι αποφάσεις για τό τί ταιριάζει καλύτερα σέ μία κοινότητα ή μία ομάδα, θά πρέπει νά παίρνονται απ' αυτή τήν ίδια τήν ομάδα, όταν τό επιτρέπουν οι περιστάσεις. Αλλά έχουμε κάθε λόγο νά πιστεύουμε ότι οι άνθρωποι μπορούν νά συμμετέχουν ουσιαστικά στή διεύθυνση τής ίδιας τους τής ζωής.

7. Θά εξακολουθήσουν νά υπάρχουν ειδικοί και ειδικευση; Κι αν ναι, πώς θά εκπαιδεύονται οι ειδικοί; Και πώς θά ξέρουμε αν είναι καινοί; Γίνεται νά υπάρχουν ειδικοί σέ μία μη-ιεραρχική κοινωνία;

Διαφορές στις ικανότητες και τις γνώσεις θά εξακολουθήσουν νά υπάρχουν. Τέτοιες διαφορές δέν είναι ασυμβίβαστες μέ μία ελεύθερη και εξισωτική κοινωνία. Οι άνθρωποι μπορεί επίσης νά θέλουν νά βελτιώσουν τις ικανότητές τους μόνοι τους. Κι αυτό επίσης δέν είναι ασυμβίβαστο μέ τόν κοινωνικό αναρχισμό.

Μεγάλο μέρος τής δουλειάς που γίνεται τώρα από ειδικούς μπορεί νά διδαχτεί σέ σχετικά σύντομο διάστημα, ώστε νά μπορεί νά γίνεται σχεδόν απ' όλους. Ένα πρόβλημα μέ τούς ειδικούς στήν κοινωνία μας είναι ότι, είναι περιορισμένος ο αριθμός τών στόμων που εκπαιδεύονται. Φυσικά, είναι ευνόητο ότι υπάρχουν ορισμένες εργασίες, όπως η χειρουργική ή η αρχιτεκτονική, όπου απαιτείται ένας υψηλός βαθμός τεχνικών ικανοτήτων που αποκτώνται μέ μακρόχρονη εκπαίδευση. Κανείς δέν θάθελε νά χειρουργηθεί από κάποιον πούχει εκπαιδευτεί μόνο δύο βδομάδες, και πολύ λίγα θά-νιωθαν άνετα σ' ένα πενταόροφο κτίριο, χτισμένο χωρίς σχέδια. Τό πραγματικό πρόβλημα είναι η κατάρτιση ειδικών που νά είναι υπόλογοι σ' αυτούς που προσφέρουν υπηρεσία. Θέλουμε συνεργασία μεταξύ ειδικού και "πελάτη", όχι αλληλεγγύη μεταξύ τών ειδικών. Για νά εξασφαλιστεί αυτό δέν πρόκειται νά υπάρχουν προνομιακές καταστάσεις για τούς ειδικούς, που θά είναι υποχρεωμένοι νά μοιράζονται τις γνώσεις τους μέ όλους.

Σέ μία αποκεντρωμένη ή μικρή κοινωνία, η εκτίμηση τών ικανοτήτων κάποιου, που η δουλειά του είναι κατάφωρη, όπως ενός μαραγκού, δέν παρουσιάζει καμιά δυσκολία. Σέ κάπως πιό περίπλοκες περιπτώσεις, όμως, όπως στήν εκτίμηση τής αξίας ενός χειρούργου, μία πιθανή λύση είναι νά κρίνουν τήν ποιότητα τής δουλειάς του αυτοί που δουλεύουν μαζί μέ τόν χειρούργο σέ συνεργασία μέ τούς ανθρώπους τής κοινότητας.

Ειδικότητα και μη-ιεραρχία μπορούν νά συνυπάρχουν μόνο όταν η ειδικευση δέν συνεπάγεται ειδικά προνόμια' μόνο όταν αυτοί που είναι εμπειρογνώμονες δέν μονοπωλούν ή ελέγχουν τις πλουτοπαραγωγικές πηγές ή τις πληροφορίες' και μόνο όταν οι άνθρωποι αφοσιώνονται σέ συνεργατική και συλλογική δουλειά μάλλον παρά σέ καταστροφικό ανταγωνισμό.

8. Ποιός θά κάνει τις βρώμικες δουλειές;

Όλοι. Σέ μία αναρχική κοινότητα, οι άνθρωποι δέν θά κατατάσσουν τις δουλειές σέ "βρώμικες" και "καθαρές", σέ "υπαλληλικές" και "εργατικές". Αυτή η νοοτροπία μπορεί νά υπάρχει μόνο σέ μία ταξική κοινωνία — που μαθαίνει στα μέλη της νά θεωρούν τή δουλειά συντήρησης αναξιοπρεπή, εξευτελι-

στική και αν είναι δυνατόν να την αποφεύγουν. Για τους αναρχικούς, κάθε κοινωνικά χρήσιμη δουλειά έχει αξιοπρέπεια, και θα πρέπει όλοι να συνεργάζονται για να διατηρείται η κοινότητα σ' ένα αποδεκτό απ' όλους επίπεδο υγείας, άνεσης και ομορφιάς.

Εκείνοι που θ' αρνούνται να μαζεύουν σκουπίδια, να καθαρίζουν δρόμους και κτίρια, να κλαδεύουν το γρασίδι, να φροντίζουν για αποθέματα καθαρού νερού κλπ. θα ενεργούν εντελώς ανεύθυνα κι αν συνεχίζουν να αρνούνται, θα πρέπει να τους ζητηθεί να φύγουν.

Σάς φαίνεται αυτό καταπιεστικό; Μια κοινωνία που αυτοκυβερνάται με επιτυχία θα πρέπει να αποτελείται από ανθρώπους που ζούν και εργάζονται μαζί με τη θέλησή τους, που συμφωνούν πάνω στο ποιές δουλειές είναι ανάγκη να γίνουν και που έχουν την αυτοπειθαρχία να φέρουν σέ πέρας το μερίδιο που τους αντιστοιχεί απ' αυτές τις δουλειές (ούτε παραπάνω, ούτε παρακάτω). Αυτοί που αρνούνται, καταπιέζουν τους άλλους, αφήνουν να εννοηθεί ότι ο χρόνος τους πρέπει να αναλώνεται σε πιο σημαντικά πράγματα, ότι αυτοί είναι πάνω του τέτοια ευτελή καθήκοντα. Σε μία αναρχική κοινωνία κανείς δεν είναι "πάνω" από τους άλλους, κανείς δεν είναι πιο σημαντικός από τους άλλους. Τέτοια νοοτροπία καταστρέφει και την ισότητα και την ελευθερία.

Ένας από τους λόγους που κάνει τις "βρώμικες" δουλειές να θεωρούνται τόσο σκληρές είναι ότι μόνο μερικοί άνθρωποι ασχολούνται μ' αυτές και μάλιστα συνέχεια. Πολύ λίγες δουλειές συντήρησης θα έμοιαζαν ολότελα απάσιες, αν γινόντουσαν εκ περιτροπής, κι ο καθένας ήξερε ότι θα την έκανε μόνο για σύντομο χρονικό διάστημα. Σύντομες περιοδοί εργασίας στο σκουπιδιάρικο ή καθαρισμού δημόσιων ουρητήριων ή στη λίπανση των αγρών θα ήταν — έ, όχι, φυσικά, και διασκεδαστικές (οι αναρχικοί δεν είναι ηλίθιοι) — αλλά, τουλάχιστον, ανεκτές, εφόσον ο καθένας ήξερε πως θα τέλειωναν γρήγορα.

9. Μήπως ορισμένοι θαχουν περισσότερο χρήματα και ιδιοκτησία από τους άλλους; Ποιός θα ελέγχει τὰ μέσα παραγωγής και πώς θα διανέμονται τὰ κέρδη;

Σε μία αναρχική κοινωνία, καθένας θα έχει ίσα δικαιώματα στις βασικές ελευθερίες και τὰ υλικά αγαθά, πράγμα που συνεπάγεται ένα παρόμοιο δικαίωμα και για τους άλλους. Τὰ άτομα, φυσικά, θα διατηρούν προσωπικά υπάρχοντα, αλλά θα πρέπει να περιμένουμε ότι τὸ πρόβλημα τῆς συσσώρευσης ιδιοκτησίας και τὰ δικαιώματα ιδιοκτησίας θα είναι πολύ διαφορετικά. Βεβαίως, τὰ χρήματα και ἡ ιδιοκτησία θα ἔχουν εντελώς διαφορετικό νόημα σὲ μιά εξισωτική και μὴ ιεραρχική κοινωνία.

Είναι δύσκολο να σκεφτούμε μιά σοβαρή εναλλακτική λύση απέναντι σ' αυτήν τῆς οικονομίας τῆς αγοράς. Ωστόσο, αντίθετα με τὴν καπιταλιστική αγορά, ἡ αναρχική οικονομία δὲν θὰ βασίζεται στὴ μεγιστοποίηση τοῦ ελέγχου και τοῦ κέρδους. Γι' αὐτὸ, δὲν θὰ ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ μονοπωλοῦνται οἱ πλουτοπαραγωγικές πηγές, νὰ επεκτείνονται οἱ αγορές ἢ νὰ φτιάχνονται ἀχρηστα προϊόντα και/ἢ καταναλωτικές ἀνάγκες. Ο ἔλεγχος τοῦ χώρου δουλειᾶς ἀπὸ τοὺς ἐργάτες και τὴν κοινότητα θὰ εἶναι ἡ οργανωτι-

κή μορφή με την οποία θα ρυθμίζονται η παραγωγικότητα και τὰ κέρδη ώστε νὰ εναρμονίζονται με τὶς ἀνάγκες τῆς κοινότητας.

Ἄν καὶ ἀκόμα δὲν ἔχει γραφτεῖ μιὰ αναρχικὴ οικονομικὴ θεωρία, τὰ θεωρήματά της θὰ πρέπει νὰ πηγάζουν ὅλα ἀπὸ τὶς ἀρχές τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, ἀπὸ τὶς ἀρχές που διεκδικοῦν τὶς μεγαλύτερες ἀξίες, τὴν ελευθερία καὶ τὴν ἰσότητα, γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

10. Μήπως οἱ αναρχικοὶ ἀγνοοῦν τὴν πολυπλοκότητα τῆς ζωῆς στὴν πόλη; Μήπως ἀπορρίπτουν τὴν τεχνολογία καὶ τὴ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξη; Μήπως στ' ἀλήθεια, θέλουν νὰ γυρίσουμε πίσω σὲ μιὰ πιὸ ἀπλὴ κοινωνία;

Ὅσοι αναρχικοὶ ἀγνοοῦν τὸν πολυσύνθετο χαρακτήρα τῶν σύγχρονων αστικο-βιομηχανικῶν κοινωπιῶν, κάνουν λάθος. Ἡ ἐπιστροφή σὲ μιὰ "πιὸ ἀπλὴ κοινωνία" εἶναι μιὰ φαντασίωση αὐτῶν που ἔχουν τάσεις φυγῆς καὶ ὄχι ἀνθρώπων που εἶναι ἀφρασιωμένοι στὴν οἰκοδόμησι μιᾶς νέας κοινωνίας.

Τὸ βασικὸ πρόβλημα γιὰ μᾶς, ὡς κοινωνικοὺς αναρχικοὺς, εἶναι ὁ καθορισμὸς τοῦ καλύτερου μεγέθους γιὰ τὶς αστικὲς κοινότητες. Στὸν καθορισμὸ τοῦ καλύτερου μεγέθους, ἀναμφίβολα, θὰ πρέπει νὰ παίζουν βαρυσήμαντο ρόλο καὶ παράγοντες ὅπως ἡ αὐτάρκεια, ἡ αυτοκυβέρνησι καὶ ἡ ἐλαχιστοποίηση τῆς βλάβης στὸ οἰκοσύστημα.

Τὰ σχετικὰ τεχνολογικὰ προβλήματα θὰ πρέπει νὰ ληφθοῦν σοβαρὰ ὑπόψιν ἀπ' ὅλους τοὺς αναρχικοὺς. Μποροῦμε νὰ ἰκανοποιήσουμε τὶς ἐνεργειακές μας ἀνάγκες με τεχνολογίες που νὰ προκαλοῦν τὴ μικρότερη, δυνατὸν, βλάβη στὸ περιβάλλον; Μποροῦμε νὰ ἀναπτύξουμε μιὰ τεχνολογία που νὰ εἶναι κατανοητὴ ἀπ' τοὺς περισσότερους ἀνθρώπους; Μποροῦμε νὰ ἀναπτύξουμε μιὰ τεχνολογία που νὰ εἶναι ἓνα γνήσιο ὑποκατάστατο τῆς ἀνθρώπινης ἐργασίας; Ἡ ἀπάντησι εἶναι ναί. Ἡ τεχνολογία καὶ οἱ γνώσεις ὑπάρχουν ἤδη; τὸ πρόβλημα εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ τους.

Ἄν ἐφαρμοστοῦν τέτοιου εἶδους τεχνολογικὲς ἀλλαγές καὶ δημιουργηθοῦν αὐτοδιευθυνόμενες καὶ σχετικὰ αὐτάρκεις κοινότητες, πιθανῶς νὰ ἔχουμε ὡς ἀποτέλεσμα, σημαντικὲς διαφορές στοὺς αστικοὺς οἰκισμοὺς. Ὑποπευόμαστε ὅτι αὐτές οἱ διαφορές θὰ ἐπιφέρουν ἀκόμα πιὸ περιπλοκές αστικὲς ρυθμίσεις ἀπ' ὅτι ἔχουμε γνωρίσει μέχρι σήμερα. Ὑποπευόμαστε, ἐπίσης, ὅτι θάχουν ὡς ἀποτέλεσμα, πραγματικὰ πιὸ ἀνθρώπινες πόλεις.

11. Πῶς θὰ ἀντιμετώπιζε μιὰ αναρχικὴ κοινωνία τὴν ἀπειλὴ μιᾶς ξένης ἐισβολῆς;

Παραδόξως, ὅσο πιὸ πετυχημένα θ' ἀντιμετώπιζε τὴν ἀπειλὴ μιᾶς ἐνοπλης δυνάμεις, τόσο πιθανότερη θάταν ἡ ἀπομάκρυνσί της ἀπὸ τὶς ἀρχές τῆς ἀναρχίας. Φαίνεται ὅτι, πάντοτε ὁ πόλεμος, μεταβάλλει σχετικὰ ἐλεύθερες καὶ ἀνοιχτές κοινότητες σὲ καταπιεστικὲς. Γιατί; Γιατί ὁ πόλεμος εἶναι παράλογος; φέρνει τὸ φόβο καὶ τὴν ἀπελπισία στοὺς φιλήσυχους; γεννάει τὴ βιαιότητα, τὸ μῖσος καὶ τὴ σκληρότητα στοὺς ἐπιθετικούς; καταστρέφει τὴν ἰσορροπία μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ φύσης; συρρικνώνει τὴν ἔννοια τῆς κοινότητας, περιορίζοντάς τὴν στὸ ἐπίπεδο μιᾶς ἄμεσα ἀπειλούμενης ομάδας; καὶ κάτω ἀπὸ συνθήκες πείνας καὶ στερήσεων φέρνει ἀντιμέτωπος

γείτονα με γείτονα στον αγώνα για την επιβίωση. 'Αν μιά πολιιορκημένη αναρχική κοινότητα κατόρθωνε να αντιμετωπίσει με επιτυχία μιά ξένη εισβολή, τότε θάπρεπε αμέσως να εργαστεί για να ενισχύσει ξανά τις αμοιβαίες σχέσεις εμπιστοσύνης, αλληλοβοήθειας, ισότητας και ελευθερίας που θά έχουν πιθανόν φθαρεί. "Ο πόλεμος είναι η υγεία του κράτους" όμως μπορεί να αποδειχτεί μοιραία ασθένεια για μιά αναρχική κοινότητα.

'Αν, ωστόσο, ερχόταν ο πόλεμος, πώς θά οργανωνόταν η κοινωνία για να αμυνθεί; 'Ας υποθέσουμε ότι η αναρχική ομοσπονδία της Βόρειας Αμερικής υφίσταται εισβολή από δυνάμεις της Κινεζικής, της Σουηδικής, της Σαουδαραβικής ή της Βραζιλιάνικης κυβέρνησης. Τι θά γινόταν τότε; Δέν θά υπήρχε καμιά κρατική μηχανή για να καταληφθεί αντίθετα, οι εισβολείς θά ήταν αναγκασμένοι να καταλάβουν ένα δίκτυο μικρών κοινοτήτων, τή μιά μετά τήν άλλη. Δέν θά υπήρχε ένας μόνο στρατός για να τόν νικήσουν, αλλά ένας ολόκληρος ένοπλος πληθυσμός. Ο λαός θά αντιδρούσε στην εισβολή με αντίσταση – απεργία, ψυχολογικό πόλεμο και άρνηση συνεργασίας – όπως επίσης με αντάρτικο ή και μεγαλύτερης έκτασης ένοπλες ενέργειες. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, θάταν απίθανο να καταφέρουν οι εισβολείς να καταλάβουν τήν ομοσπονδία.

12. Τι γίνεται, όμως, με τό έγκλημα;

Τό μεγαλύτερο μέρος απ' όσα θεωρούνται σήμερα σαν εγκλήματα δέν θά υπάρχει πιά. Η κοινωνικοποίηση τής ιδιοκτησίας και η ηθική τής αλληλοβοήθειας θά αποδυναμώσουν και τήν ανάγκη και τά κίνητρα για εγκλήματα κατά τής ιδιοκτησίας. Τά εγκλήματα εναντίον ανθρώπων φαίνονται πίο περίπλοκα, αλλά απορρίπτουμε τήν ιδέα ότι έχουν τή ρίζα τους στό "προπατορικό αμάρτημα" ή "στήν ανθρώπινη φύση". Στο βαθμό που τέτοια εγκλήματα απορρέουν από κοινωνικά προερχόμενες διαταραχές τής προσωπικότητας, τό μόνο που μπορούμε να προβλέψουμε είναι ότι η συχνότητά τους – όπως και η σημερινή μορφή τους – θά μεταβληθούν ριζικά.

Σέ μιά κοινωνική αναρχική κοινωνία, τό έγκλημα θά θεωρείται απλώς μιά πράξη επιζήμια για τίς ελευθερίες τών άλλων. Δέν θά θεωρείται έγκλημα τό να βλάπτεις κάποιον. Τέτοιες εχθρικές ενέργειες εναντίον τής κοινότητας θά μπορούν να αποφευχθούν, πάνω απ' όλα, με τό να εμποδίσουμε τό σεβασμό για τήν αξιοπρέπεια κάθε ανθρώπου. Οι αναρχικές αξίες θά ενισχυθούν με τούς ισχυρότερους απ' τούς ανθρώπινους δεσμούς, τήν αγάπη και τόν αυτοσεβασμό.

Τά εναπομένοντα εγκλήματα δέν θά τά διαχειρίζονται μάζες δικηγόρων, αστυνομικών και δικαστών και οι εγκληματίες δέν θά ρίχνονται στις φυλακές, που ο Κροπότκιν κάποτε χαρακτήρισε "πανεπιστήμια του εγκλήματος". Τό κοινό δίκαιο και τακτικά εκ περιτροπής σώματα ενόρκων θά αποφασίζουν αν μιά ορισμένη πράξη είναι έγκλημα, και θά κρίνουν, θά επικρίνουν, θά εξοστρακίζουν ή και θά διώχνουν για πάντα τόν εγκληματία. Ωστόσο, στις περισσότερες περιπτώσεις προβλέπουμε ότι οι εγκληματίες θά μπαινουν κάτω από τή φροντίδα και τήν καθοδήγηση τών μελών τής κοινότητας.

13. Πώς θα αντιμετωπίζονται τὰ ζητήματα τῆς δημόσιας υγείας;

Τὰ ζητήματα τῆς δημόσιας υγείας θὰ αντιμετωπίζονται ὅπως καὶ ὅλα τ' ἄλλα. Αυτό σημαίνει ὅτι οἱ αποφάσεις γιὰ ἐμβολιασμούς καὶ ἄλλα ζητήματα υγείας θὰ παίρνονται σὲ τοπικὸ ἐπίπεδο, ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους που θὰ ἀφορᾶ ἄμεσα μιά τέτοια ἀπόφαση. Αυτό θὰ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα μιά πολὺ διαφορετικὴ μορφή περιθάλψης. Οἱ ἐργαζόμενοι στὴν περιθάλψη θὰ εἶναι μέλη τῆς κοινότητας ὅπου ἐργάζονται. Ἔργο τους θὰ εἶναι νὰ παρέχουν καθημερινὴ φροντίδα καὶ συμβουλές στὸν κόσμο γιὰ τὸ πῶς νὰ παραμείνει υγιής. Οἱ ἀνθρώποι θὰ μποροῦν νὰ μιλάνε μ' αὐτοὺς τοὺς ἐργαζόμενους καὶ θὰ ξέρουν ὅτι τοὺς ενδιαφέρει στ' ἀλήθεια ἡ υγεία καὶ ὄχι τὸ νὰ κάνουν λεφτὰ ἢ τὸ νὰ ἐνισχύσουν τὸ κύρος τους στὴν κοινωμία.

Ἄν ὑπῆρχε ὁ κίνδυνος ἐπιδημίας κάποιου θανατηφόρου ἰοῦ γρίπης καὶ φτιαχτόταν ἓνα ἐμβόλιο, οἱ ἀνθρώποι τῆς κοινότητας θὰ μπορούσαν νὰ βρεθοῦν καὶ νὰ συζητήσουν τοὺς κινδύνους καὶ τὰ ὀφέλη τῶν ἐμβολιασμῶν. Ἀπὸ τὴ στιγμή που ἡ ομάδα θὰ ἀποφάσιζε ὅτι οἱ ἐμβολιασμοὶ θὰ ὠφελούσαν τὴν κοινότητα, θὰ προσπαθοῦσαν νὰ πείσουν ὅλους νὰ ἐμβολιαστοῦν γιὰτὶ ὅσο περισσότεροι προστατευόντουσαν τόσο μικρότερη θάταν ἡ πιθανότητα μιάς ἐπιδημίας. Ἄν ὑπῆρχαν ὀλοφάνερες περιπτώσεις ἀνθρώπων που νὰ ἀποτελοῦν κίνδυνο γιὰ τὴν υγεία ὀλόκληρης τῆς κοινότητας, θὰ τοὺς ζητούσαν νὰ διαλέξουν ἢ νὰ ἐμβολιαστοῦν καὶ νὰ παραμείνουν στὴν κοινότητα ἢ νὰ φύγουν καὶ νὰ πάνε νὰ βροῦν μιά ἄλλη ομάδα, πῶς κατ'ἀλληλη γι' αὐτοὺς.

14. Εἶναι φορὲς που τὸ κράτος φροντίζει τοὺς ἀρρωστούς καὶ τοὺς γέροντες, ἢ προστατεύει τὰ ἄτομα ἀπὸ τὴν καταπίεση (π.χ. τὰ παιδιὰ που κακοποιοῦνται ἀπὸ τοὺς γονεῖς τους, τοὺς μαύρους που δέχονται ἐπιθέσεις ἀπὸ τοὺς λευκοὺς). Ἄν τὸ κράτος εξαφανιστεῖ, ποιὸς θὰ ἀναλάβει αὐτὸ τὸ ἔργο;

Αὐτοὶ που ἔχουν τέτοια νοοτροπία πιστεύουν πως ὑπάρχουν δύο μόνο πιθανότητες: ἢ ὑπάρχει ρύθμιση ἀπὸ τὸ κράτος, ὁπότε ἡ τάξη βασιλεύει στὴν κοινωμία, ἢ ὑπάρχει ἓνα χωρὶς κράτος χάος, στὸ ὁποῖο ἡ ζωὴ εἶναι ἀνυπόφορη, σκληρὴ καὶ σύντομη. Στὴν πραγματικότητα, ἀκόμα κι ὅταν τὸ κράτος λειτουργεῖ φιλανθρωπικὰ ἢ προστατευτικὰ, εἶναι ἰδιότροπο: ἄλλες φορὲς βοηθεῖ τοὺς ἀδύνατους, ἄλλες ὄχι. Ἄλλες φορὲς οἱ κοινωνικοὶ λειτουργοὶ ἀπομακρύνουν κάποιον παιδί ἀπὸ ἓνα βάρβαρο περιβάλλον κι ἄλλες φορὲς ἀφήνουν τὸ παιδί σπῆτι τοῦ, μὲ πιθανότητες νὰ κακοποιηθεῖ ἀκόμα περισσότερο, ἀκόμα καὶ νὰ σκοτωθεῖ. Ἄλλες φορὲς τὸ κράτος προστατεύει τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τῶν καταπιεσμένων μειονοτήτων κι ἄλλες φορὲς ἀγνοεῖ αὐτὰ τὰ δικαιώματα ἢ συμμετέχει καὶ τὸ ἴδιο στὸν κατατρεγμὸ τους. Δὲν μπορούμε νὰ βασιζόμεστε στὸ κράτος ὅτι θὰ μᾶς προστατεύσει. Ἔτσι κι ἀλλιῶς, ἡ κυριότερη δουλειὰ τῶν πρακτόρων τοῦ κράτους εἶναι νὰ υπερασπίζονται τὸν καταμερισμὸ τῆς ἐξουσίας. Ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη εἶναι δευτερεύουσα ὑπόθεση.

Στὴν πραγματικότητα, μόνο στὸν εαυτὸ μας μπορούμε νὰ βασιζόμεστε καὶ σ' ἐκείνους μὲ τοὺς ὁποίους ἔχουμε σχέσεις ἐλεύθερες, στὰ πλαίσια μιάς κοινότητας. Αυτό σημαίνει ὅτι τὰ κοινωνικὰ λειτουργήματα θὰ ἐξο-

σκοούνται από εκείνες τις ομάδες που πάντοτε τὰ εξασκούσαν, με ἢ χωρὶς τὸ κράτος, τὶς εθελοντικές ενώσεις. Ωστόσο, σὲ μιά αναρχική κοινότητα, ἡ ἀνάγκη γιὰ τέτοιες υπηρεσίες δὲν θάναί τόσο μεγάλη. Π.χ. ὅταν δὲν θά ὑπάρχει πιά συστηματικὴ δηλητηρίαση τοῦ περιβάλλοντος, οἱ ἀρρώστιες που προκαλεῖ ἡ μόλυνση (π.χ. ἡ δηλητηρίαση ἀπὸ εντομοκτόνα) δὲν θά ὑπάρχουν πιά ὅταν δὲν θά ὑπάρχει πιά τὸ φοβερὸ χάσμα μεταξὺ πλοῦτου καὶ φτώχειας, οἱ ἀρρώστιες που προέρχονται ἀπὸ τὴν ἔλλειψη ἐπαρκούς τροφῆς, στέγασης καὶ ἰατρικῆς περίθαλψης δὲν θά ὑπάρχουν πιά ὅταν τὰ παιδιά καὶ οἱ μεγάλοι θά μποροῦν νὰ διαλέγουν ἐλεύθερα ἂν θέλουν νὰ ζήσουν μαζί ἢ ὄχι, ἓνα μεγάλο μέρος τῆς βίας ἐναντία στὰ "τρυφερά πλάσματα" θά ἐκλείψει ὅταν ὁ ρατσισμὸς θά δέχεται συστηματικὲς ἐπιθέσεις, τότε ἡ πλειοψηφούσα ἐθνικὴ ομάδα δὲν θά καταπιέζει πιά τὶς μειοψηφίες. Φυσικά, θά ὑπάρχει ἀκόμα ἀνάγκη γιὰ ἀλληλοβοήθεια καὶ προστασία – ἀλλὰ αὐτὴ θά προσφέρεται ἀπ' τὴν κοινότητα, γιὰ ὅλα τὰ μέλη τῆς.

15. Μιά αναρχικὴ κοινωμία ἔχει λιγότερες πιθανότητες νὰ εἶναι σεξιστικὴ; ρατσιστικὴ;

Οἱ αναρχικοὶ μιλάνε συνήθως γιὰ τὴν παρανομία τῆς ἐξουσίας, βασιζόμενοι τὰ ἐπιχειρήματά τους στὸ ὅτι κανένας ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ ἔχει ἐξουσία πάνω σὲ ἄλλον. Μιά λογικὴ προέκταση αὐτοῦ τοῦ επιχειρήματος εἶναι ἡ ἐπίθεση ἐναντία σὲ κάθε ἐξουσιαστικὴ σχέση, διαμέσου τῆς ὁποίας οἱ ἄντρες ἐξουσιάζουν τὶς γυναῖκες καὶ μερικές φυλετικὲς καὶ ἐθνικὲς ομάδες ἐξουσιάζουν ἄλλες. Ἔτσι, ὁ αναρχισμὸς δημιουργεῖ τὶς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐξάλειψη τοῦ σεξισμοῦ καὶ τοῦ ρατσισμοῦ.

Ὁ αναρχισμὸς, ἀπὸ φιλοσοφικὴ ἀποψη, εἶναι ἀντίθετος σὲ κάθε ἐκδήλωση ρατσισμοῦ ἢ σεξισμοῦ. Ἐξίσου σημαντικό μὲ τὶς φιλοσοφικὲς του ἀποψεις εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι μὲ τὸν αναρχισμὸ δὲν θά ὑπάρχει οικονομικὴ βάση γιὰ νὰ στηρίξει ρατσιστικὲς ἢ σεξιστικὲς ἰδέες καὶ πρακτικὲς. Ἡ ἐργασία καὶ τὸ εἰσόδημα θά κατανέμονται ἰσότιμα, ἔτσι που νὰ μὴν ὑπάρχει ἀνάγκη ὑποταγῆς μιάς τάξης ἀνθρώπων που νὰ κάνουν τὶς βρώμικες δουλειές ἢ νὰ δουλεύουν μὲ χαμηλὸ μισθὸ γιὰ νὰ στηρίζουν τὴν ἀρχουσα τάξη.

Ὁ σεξισμὸς καὶ ὁ ρατσισμὸς δὲν θά εξαφανιστοῦν αὐτόματα στὴ διαδικασία οἰκοδόμησής μιάς αναρχικῆς κοινωμίας. Θά πρέπει νὰ γίνῃ μιά συνειδητὴ προσπάθεια γιὰ νὰ ἀλλάξῃ ἡ παλιὰ συμπεριφορὰ καὶ οἱ ἰδέες.

16. Τὶ γνώμη ἔχουν οἱ αναρχικοὶ γιὰ τὸ σέξ, τὴ μονογαμία καὶ τὴν οἰκογένεια;

Οἱ αναρχικοὶ πιστεύουν ὅτι ἔχει μεγάλη σημασία τὸ πῶς ζεῖ κανεὶς στὴν καθημερινὴ του ζωὴ. Οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι στὶς βιομηχανικὲς κοινωμίες περνᾶνε ἓνα σημαντικό μέρος τῆς ζωῆς τους σ' αὐτὸ που ἴσως νὰ εἶναι τὸ τελευταῖο προπύργιο τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ τοῦ κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ – τὴ μονογαμικὴ πυρηνικὴ οἰκογένεια. Ἡ οἰκογένεια παίζει τὸ σημαντικότερο ρόλο στὴν ἀναπαραγωγὴ τῶν κυρίαρχων ἀξιών τῆς κοινωμίας ἀφενὸς μὲ τὴν κοινωνικοποίηση τῶν παιδιῶν καὶ αφετέρου μὲ τὸν κοινωνικὸ ἔλεγχο τῶν μελῶν τῆς. Μέσα στὴν οἰκογένεια ἀναπαράγεται ὅλη ἡ παθολογία τῆς

ευρύτερης κοινωνίας: η ιδιωτικοποίηση των κοινωνικών σχέσεων, οι τάσεις φυγής, η πατριαρχική κυριαρχία, η οικονομική εξάρτηση (στην καπιταλιστική κοινωνία), ο καταναλωτισμός και η μεταχείριση του ανθρώπου σαν ιδιοκτησία. Σε μία αναρχική κοινωνία, οι κοινωνικές σχέσεις θα βασίζονται στην εμπιστοσύνη, την αλληλοβοήθεια, τη φιλία και την αγάπη. Αυτές μπορούν να υπάρχουν και μέσα στην οικογένεια (εφόσον οι άνθρωποι διαλέγουν σαν τρόπο ζωής την οικογένεια), αλλά αυτό δεν είναι και τόσο σίγουρο. Πραγματικά, αυτές οι συνθήκες μπορούν να επιτευχθούν πιο εύκολα έξω απ' την οικογένεια.

Θά υπάρχουν μονογαμικές σχέσεις σε μία αναρχική κοινωνία; Οπωσδήποτε οι άνθρωποι θά έχουν το δικαίωμα να διαλέξουν με ποιόν τρόπο θάβελαν να ζήσουν, με ποιούς και για πόσο καιρό. Σ' αυτά, φυσικά, θά περιλαμβάνεται και το δικαίωμα επιλογής της μονογαμίας. Όμως, χωρίς ένα σύστημα βασισμένο στην πατριαρχία, την οικονομική ανασφάλεια και τη θρησκευτική ή κρατική εξουσία, αμφιβάλλουμε για το αν η μονογαμία θά είναι κάτι περισσότερο από ένας αναχρονισμός. Άν, και όταν, διαλέγουν οι άνθρωποι να ζήσουν μονογαμικά, αυτό θά θεωρείται ενδεχομένως σαν μία επιλογή που γίνεται κι από τους δυο. Σήμερα, φυσικά, η μονογαμία θεωρείται πολύ πιο σημαντική για τις γυναίκες παρά για τους άντρες. Αυτό ονομάζεται διπλό πρότυπο και δεν έχει καμιά θέση σε μία κοινωνία ελεύθερων και ίσων γυναικών και αντρών.

Η οικογένεια; Η πυρηνική οικογένεια δεν είναι καθολικό φαινόμενο, όμως, τα κοινωνικά συστήματα για την ανατροφή των παιδιών, τη φροντίδα των γέρων και οι συντροφικές σχέσεις είναι. Έχουμε τη γνώμη ότι θά δημιουργηθούν εντελώς νέες μορφές ρύθμισης της κοινοτικής και συλλογικής ζωής που θά υποκαταστήσουν το παραδοσιακό οικογενειακό σύστημα.

Τό σεξ; Φυσικά. Αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι θά γίνονται ανεκτά όλα τα είδη σεξουαλικής συμπεριφοράς. Δεν μπορούμε να φανταστούμε μία αληθινά αναρχική κοινωνία που να ανέχεται τό βιασμό, τη σεξουαλική εκμετάλλευση των παιδιών, ή τό σεξ που προκαλεί πόνο και ταπείνωση, ή συνεπάγεται κυριαρχία και υποταγή. Στη σεξουαλική συμπεριφορά, όπως και σε κάθε άλλη μορφή συμπεριφοράς, ο κοινωνικός αναρχισμός βασίζεται στην ελευθερία, την εμπιστοσύνη και τό σεβασμό της αξιοπρέπειας των άλλων. Πραγματικά, σε μία αναρχική κοινωνία η σεξουαλικότητα θά χάσει κάθε έννοια ανισότητας και καταπίεσης που έχει σήμερα.

17. Είναι εξαναγκασμός τό να απαιτούμε εκπαίδευση για τά παιδιά; Ποιό θά πρέπει να είναι τό περιεχόμενο και η δομή της;

Έχουμε τη γνώμη πως, όταν σήμερα οι άνθρωποι ανησυχούν για τόν εξαναγκαστικό χαρακτήρα της υποχρεωτικής δημόσιας εκπαίδευσης, η ανησυχία τους προέρχεται στην πραγματικότητα από τόν εξουσιαστικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης. Τά σχολεία είναι μία προέκταση του κράτους' αναπαράγουν την τάξη, τό φύλο, τη φυλή και τίς άλλες ομάδες πάνω στις οποίες στηρίζεται τό κράτος. Σε μία αναρχική κοινωνία, η κοινωνική λειτουργία των σχολείων και η δυναμική της εκπαίδευσης θάναν εντελώς διαφορετικές.

Ακόμα και σήμερα, έχουμε τη γνώμη, ότι οι συνέπειες του να στερηθούν

με τὰ παιδιά από τή βασική εκπαίδευση, είναι πολύ πιο καταναγκαστικές από τήν απαίτηση νά μορφωθούν. Χωρίς τουλάχιστον ένα μίνιμουμ μόρφωσης, οι άνθρωποι θάταν πολύ χειρότερα απ' ότi είναι σήμερα. Σέ μιά αναρχική κοινωμία η εκπαίδευση, φυσικά, θά προσφέρει πολύ περισσότερα. Η εκπαίδευση θά είναι ουσιαστικά απελευθερωτική γιατί θά βοηθάει τούς ανθρώπους νά μαθαίνουν πώς νά μαθαίνουν καί θά τούς μαθαίνει πολύ περισσότερα απ' όσα θά μπορούσαν ποτέ νά μάθουν μόνοι τους για τόν κόσμο τής φύσης καί τών ιδεών. Μέ τή βοήθειά της επίσης θά μαθαίνουν νά είναι ελεύθεροι καί αυτοδιευθυνόμενοι. Μιά τέτοιου είδους εκπαίδευση θάναί τόσο σημαντική για τὰ μικρά παιδιά που ούτε αυτά ούτε οι γονείς τους θά μπορούν ν' αποφασίσουν ότi δέν τή χρειάζονται. Ο Μπακούνιν διατύπωσε καθαρά τόν λόγο: "Τὰ παιδιά δέν αποτελούν ιδιοκτησία κανενός... ανήκουν μόνο στή δική τους μελλοντική ελευθερία. Αλλά στά παιδιά αυτή η ελευθερία δέν είναι ακόμα πραγματική' είναι μόνο δυνητική. Γιατί η αληθινή ελευθερία - ... που βασίζεται στό αίσθημα τής αξιοπρέπειας τού καθενός καί στόν ειλικρινή σεβασμό για τήν ελευθερία καί τήν αξιοπρέπεια τού άλλου, δηλ. η δικαιοσύνη - αυτή η ελευθερία μπορεί νά αναπτυχθεί στό παιδιά μόνο διαμέσου τής λογικής εξέλιξης τής διάνοιας, τού χαρακτήρα καί τής θέλησής τους".

Τi θά διδάσκει η αναρχική εκπαίδευση τούς νέους; Πνευματικές καί φυσικές ικανότητες που θά τούς βοηθήνε νά γίνουν μορφωμένοι, υγιείς καί ικανοί άνθρωποι. Στά βασικά πνευματικά εφόδια θά περιλαμβάνονται μερικά που διδάσκονται καί σήμερα στό παιδιά, όπως καί άλλα που δέν διδάσκονται: ανάγνωση καί γραφή, ατομική φροντίδα (συναισθηματική καί σωματική), αγώνια καί ξυλουργική, μαγειρική καί γυμναστική. Τὰ παιδιά στις ανώτερες στοιχειώδεις βαθμίδες θά διδάσκονται τή λογοτεχνία καί τις άλλες τέχνες, άλλους πολιτισμούς, καί τις αρχές τής οργάνωσης καί τής οικονομίας τής αναρχικής κοινότητας. Όμως, τόν περιεχόμενο αυτών τών εφοδίων θά πρέπει νά αντανakλά τις αναρχικές αξίες: θάταν ανόητο νά διδάσκονται τις αρχές τής καπιταλιστικής πολιτικής επιστήμης καί οικονομίας (εκτός ίσως σάν παράδειγμα πρός αποφυγήν), τήν αποδοχή τής ταξικής κοινωμίας, ή υλικό που νά υποστηρίζει τόν ρατσισμό, τόν σεξισμό καί άλλες ιδέες κατά τής ισότητας.

Όχι μόνο τόν περιεχόμενο, αλλά καί η δομή τής αναρχικής εκπαίδευσης έχει ζωτική σημασία. Είναι δύσκολο νά αναπτυχθούν απελευθερωτικές μορφές σκέψης καί πράξης σέ μιά ατμόσφαιρα πειθαναγκασμού, αυστηρής πειθαρχίας, ανίας καί σεβασμού για τήν εξουσία. Δέν εννοούμε ότi τὰ παιδιά θά πρέπει νά υποτιμούν τούς δάσκαλους' αλλά ο αληθινός σεβασμός θά πρέπει νά βασίζεται στό τί γνώσεις έχει κάποιος καί στό πόσο ουσιαστικά τις διδάσκει, κι όχι στή θέση, τήν ηλικία ή τὰ διπλώματα. Θά είναι δύσκολο νά δημιουργήσουμε μιά ατμόσφαιρα αμοιβαίου σεβασμού καί μιά ομαλή εξελικτική πορεία, χωρίς τήν ύπαρξη πειθαρχίας. Αλλά η απελευθερωτική εκπαίδευση δέν μπορεί νά λειτουργήσει μέσα σ' ένα εξουσιαστικό περιβάλλον.

Τi άλλο; Φυσικά, τὰ σχολεία θάναί μικρά, έτσι ώστε κάθε παιδί νά έχει τήν προσοχή καί τήν ώθηση που χρειάζεται. Οι δραστηριότητες θά ποικίλουν, καί οι διαφορές μεταξύ εργασίας καί παιχνιδιού θά μειωθούν όσο πιο πολύ γίνεται. Οι βαθμοί καί ο ανταγωνισμός μέ τούς άλλους θά εκλείψουν. Ο σπουδαστής θά μάθει νά βάζει δικά του κριτήρια καί θά προσπαθεί νά ι

νταποκριθεί σ' αυτά. (Κι αν δέν τά καταφέρνει, δέν θά πρέπει νά αξιολογει τόν εαυτό του/της αρνητικά. Οι ενοχές και η αυτομείωση είναι εχθροί τής αυτονομίας και τής υγιούς λειτουργίας). Οι δάσκαλοι θά επιλέγονται μέ βάση τίς γνώσεις και τίς διαπροσωπικές ικανότητές τους και όχι επειδή έχουν μερικά επίσημα χαρτιά. Πιθανόν μερικοί νά κάνουν καριέρα σάν δάσκαλοι, αλλά και πολλά μέλη τής κοινότητας (συμπεριλαμβανόμενων και μερικών από τά μεγαλύτερα παιδιά) θά αφιερώνουν κάποιο χρόνο στή διδασκαλία. Τά σχολεία θά είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα μέ τήν κοινότητα, και όλοι θά συμμετέχουν στή διεύθυνσή τους.

Πότε θά τελειώνει η εκπαίδευση; Θεωρητικά, ποτέ. Αντί νά είναι μία φυλακή, απ' όπου οι τρόφιμοι τό σκάνε μόλις ο φύλακας γυρίσει τήν πλάτη του (και που κάπως έτσι είναι σήμερα τά περισσότερα σχολεία), τό αναρχικό σχολείο θά ενθαρρύνει τούς ανθρώπους νά βλέπουν τήν εκπαίδευση σάν μία διαδικασία που διαρκεί ολόκληρη ζωή. Όσο τό παιδί μεγαλώνει, τόσο η εκπαίδευση θά μεταβάλλεται βαθμιαία σέ μία ανεπίσημη, αυτοδιευθυνόμενη δραστηριότητα που θά γίνεται έξω απ' τό σχολείο. Αλλά οι άνθρωποι θά επιστρέφουν γιά περαιτέρω επίσημες σπουδές όσο συχνά και γιά όσον καιρό θέλουν.

18. Ποιά είναι η σχέση τών παιδιών μέ τήν εξουσία;

Είναι δύσκολο νά χαραχτούν όρια μεταξύ τής ανατροφής και τού εξουσιαστικού ελέγχου πάνω στά παιδιά. Ίσως σέ μία αναρχική κοινωνία τά όρια αυτά νά είναι πιό σαφή.

Χωρίς αμφιβολία, τά βρέφη και τά μικρά παιδιά εξαρτώνται απ' τούς άλλους γιά τήν επιβίωσή τους. Ίσως η διαφορά μεταξύ ανατροφής και εξουσιασμού νά εμφανίζεται όταν τό παιδί έχει αποκτήσει πιά τίς ικανότητες γιά τήν επιβίωσή του/της. Αν δεχτούμε αυτό τό όριο, τότε θά πρέπει νά καθορίσουμε ποιό είναι τό μίνιμουμ αυτών τών ικανοτήτων. Αυτές οι ίδιες ικανότητες — αφού πάμε πέρα απ' τήν εκμάθηση τής γλώσσας — δέν είναι απόλυτες. Εξαρτώνται από τίς κοινωνικές συνθήκες κάτω από τίς οποίες ζούν οι άνθρωποι. Γιά παράδειγμα, στόν καπιταλισμό, όπου τό εισόδημα και η εργασία είναι αλληλένδετα και όπου και τά δυό αποτελούν προϋποθέσεις γιά τή διατροφή, τή στέγαση, τήν ιατρική περίθαλψη, κλπ., η εκπαίδευση γιά τήν επιβίωση πρέπει νά διαρκεί περισσότερο. Εν μέρει, εξαιτίας αυτής τής μακράς περιόδου εξάρτησης, έχει δημιουργηθεί μία ισχυρή παράδοση σέ τέτοιες περιπτώσεις νά θεωρούνται τά παιδιά (και οι νεαροί ενήλικοι) ι-διοκτησία και συνακόλουθα, ότι ανήκουν στήν οικογένεια ή τό κράτος. Βεβαίως, η πολιτική οικονομία είναι ένας όρος που ευνοεί τήν εξάρτηση από τήν εξουσία.

Η ενθάρρυνση τής εξουσιαστικής εξάρτησης είναι, ουσιαστικά, ο σημαντικότερος μηχανισμός κοινωνικού ελέγχου, στίς καπιταλιστικές και κρατικοσοσιαλιστικές κοινωνίες. Σήμερα είναι ευκολότερο νά καταρτίσουμε κατάλογο μέ παραδείγματα εξάρτησης και εξουσιαστικών κοινωνικών συνθηκών παρά νά δώσουμε παραδείγματα κοινωνικών συνθηκών που ενθαρρύνουν τήν αυτοκυβέρνηση και τήν αυτόνομη συμπεριφορά.

Η πεμπτούσια τής ανατροφής τών παιδιών σέ μία αναρχική κοινότητα

θά είναι νά τούς μαθαίνουμε νά αγαπάνε τόν εαυτό τους, τόν τρόπο γιά τό πώς πρέπει νά μαθαίνουν καί πώς νά βάζουν κριτήρια γιά τήν αξιολόγηση τού εαυτού τους.

19. Υπήρξαν ποτέ επιτυχημένες μορφές αναρχικής οργάνωσης; Καί άν ναι, γιατί δέν είχαν μεγαλύτερη διάρκεια;

Ναι, υπήρξαν. Στήν πραγματικότητα, έχουν υπάρξει πολλές ομάδες που ήταν οργανωμένες χωρίς συγκεντρωτική κυβέρνηση, ιεραρχία, προνόμια καί επίσημη εξουσία. Μερικές ήταν σαφώς αναρχικές: ίσως τά πιό γνωστά παραδείγματα είναι οι Ισπανικές βιομηχανικές καί αγροτικές κολλεκτίβες, που λειτούργησαν μέ αρκετή επιτυχία χρόνια ολόκληρα μέχρι νά καταστραφούν από τίς συνδυασμένες δυνάμεις τής εξουσιαστικής Αριστεράς καί τής Δεξιός.

Οι περισσότερες αναρχικές οργανώσεις δέν ονομάζονται έτσι – ακόμα κι από τά μέλη τους. Η ανθρωπολογική φιλολογία είναι γεμάτη από περιγραφές ανθρώπινων κοινωνιών που λειτουργούσαν χωρίς συγκεντρωτική κυβέρνηση ή θεσμοποιημένη εξουσία. Όμως, όπως επισημαίνουν σύγχρονες φεμινίστριες ανθρωπολόγοι, πολλοί “εξισωτικοί”, όπως αποκαλούνται, πολιτισμοί, είναι σεξιστικοί.

Οι βιομηχανικές κοινωνίες περιλαμβάνουν επίσης πολλές ομάδες που είναι αναρχικές στήν πρακτική τους. Όπως λέει καί ο Βρετανός αναρχικός Κόλιν Γουώρντ, “μιά αναρχική κοινωνία, μιά κοινωνία που οργανώνεται μόνη της, χωρίς εξουσία, υπάρχει πάντα, όπως ο σπόρος κάτω απ’ τό χιόνι”. Στά παραδείγματα περιλαμβάνονται καί οι μικρές χωρίς αρχηγούς ομάδες που έφτιαξαν ριζοσπάστριες φεμινίστριες, συνεργατικές, κλινικές, εκπαιδευτικά δίκτυα, κολλεκτίβες μέσωσιν μαζικής ενημέρωσης, οργανώσεις άμεσης δράσης όπως η *Clamshell Alliance* οι αυθόρμητες ομαδοποιήσεις που ξεπηδούν σάν απάντηση σέ καταστροφές, απεργίες, επαναστάσεις καί καταστάσεις ανάγκης’ οι ελεγχόμενοι από τήν κοινότητα παιδικοί σταθμοί’ οι ομάδες γειτονιάς’ οι οργανώσεις τών ενοίκων καί τών εργατών στους χώρους δουλειάς’ καί πολλά άλλα. Δέν είναι, φυσικά, όλες οι ομάδες αυτού τού είδους αναρχικές, αλλά ένας εκπληκτικά μέγανος αριθμός απ’ αυτές λειτουργούν χωρίς αρχηγούς καί εξουσία γιά νά προσφέρουν αλληλοβοήθεια, νά αντισταθούν στήν κυβέρνηση καί νά αναπτύξουν καλύτερους τρόπους αντιμετώπισης διαφόρων προβλημάτων.

Γιατί τότε δέν διαρκούν περισσότερο; Αυτοί που κάνουν τέτοιες ερωτήσεις περιμένουν απ’ τίς αναρχικές ομάδες νά ανταποκρίνονται σέ πρότυπα σταθερότητας, τά οποία οι περισσότεροι αναρχικοί που εκτιμούν τήν ευκαμψία καί τήν αλλαγή, δέν συμμερίζονται καί στά οποία οι περισσότερες μη-αναρχικές ομάδες αδυνατούν νά ανταποκριθούν. Υπάρχει, φυσικά, κι ένας άλλος λόγος που οι περισσότερες μορφές αναρχικής οργάνωσης δέν επιζούν περισσότερο. Οι αναρχικοί είναι εχθροί τού κράτους καί αυτοί που ελέγχουν τό κράτος δέν αντιδρούν μέ ευγένεια στους εχθρούς. Οι αναρχικές οργανώσεις εμποδίζονται, διώκονται καί μερικές φορές (όπως στήν περίπτωση τής Ισπανίας, καί πιό πρόσφατα τής Πορτογαλίας) συντρίβονται κατόπιν σχεδίου. Κάτω από τέτοιες συνθήκες αποτελεί φόρο τιμής γιά τήν

επιμονή και τις ικανότητες πολλών αναρχικών, τό ότι οι οργανώσεις τους διαρκούν τόσο όσο διαρκούν.

Τό παραπάνω κείμενο έγραψαν από κοινού οι: 1) Χάουαρντ Έρλιτς, πρώην κοινωνικός ψυχολόγος και κοινωνιολόγος, μέλος, μαζί με τούς υπόλοιπους, τής κολλεκτίβας Great Atlantic Radio Conspiracy, ριζοσπαστικού πειρατικού ραδιοσταθμού. 2) Κάρολ Έρλιτς, αναρχοφεμινίστρια, καθηγήτρια στό Πανεπιστήμιο τού Μέριλαντ. 3) Ντζίβιντ Ντελεόν, αναρχικός ακαβιστής και συγγραφέας και 4) Γκλέντα Μόρρις, αναρχοφεμινίστρια ακαβίστρια και συγγραφέας.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΥ

Έντουαρντ Χάρβεϋ

(Ήν και τὰ πρῶτα ψήγματα αναρχικῆς θεωρίας βρίσκουμε στὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων φιλοσόφων -Σ.τ.Ε.) τὰ πρῶτα σημάδια κοινωνικῆς κριτικῆς που θὰ κατέληγε στὸν αναρχισμό, ἐμφανίστηκαν ἀνάμεσα στοὺς ηγέτες ἀγροτικῶν ἐξεγέρσεων στὴν Ἀγγλία καὶ τὴ Γερμανία ἀπὸ τὸν 14ο μέχρι τὸν 16ο αἰῶνα. Οἱ ἐπιθέσεις ἐνάντια στὴν ἰδιοκτησία καὶ τὴν ἐξουσία τῶν Μπῶλ, Τάιλερ, Μίντσερ καὶ Ἰωάνη τοῦ Λέυντεν ἦταν οἱ πρόδρομοι τῶν επιχειρημάτων που προώθησαν ἀργότερα οἱ αναρχικοί.

Ἀργότερα, τὸν 17ο αἰῶνα, ἡ κοσμικὴ καὶ ἡ θρησκευτικὴ παράδοση βοήθησαν τοὺς Ἑυρωπαίους νὰ προχωρήσουν σὲ μιά βαθιὰ συνειδητοποίηση τῆς ατομικῆς ἐλευθερίας. Στὴν Ἀγγλία αὐτὴ ἡ τάση εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὸ πρῶτο αναρχικὸ κίνημα. Ἐδῶ, κοινωνικὲς καὶ οικονομικὲς ἀλλαγές που ἔφερε ἡ ἀνοδος τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ ἡ ἐδραίωση τῆς τάξης τῶν γαιοκτημόνων στόχευαν πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση καὶ συνδυάστηκαν ἔτσι ὥστε νὰ δημιουργήσουν μιά κατάσταση ἀκραίας πολιτικῆς ἐντάσης που οδήγησε στὴν ἐξέγερση καὶ στὴν ἐγκαθίδρυση τῆς πρῆτης σύγχρονης ἐπαναστατικῆς δικτατορίας — ἓνα ἀπολυταρχικὸ κράτος μέ ἡγέτη τὸν Κρόμβελ, σὸν ἀντιπρόσωπο τῶν *Grandeers*, τῆς τάξης τῶν ἐμπόρων. Συγχρόνως, αὐτὸ δημιούργησε ἀντιφάσεις.

Ὁ ατομικισμὸς ἔριξε τὴν τάξη τῶν ἐμπόρων σ' ἓναν ἀγῶνα γιὰ τὴ δημιουργία μιάς ὀλιγαρχίας κρυμμένης πίσω ἀπὸ δημοκρατικὲς διακηρύξεις. Οἱ μικροβιοτέχνες, οἱ ἐργάτες καὶ οἱ χωρικοὶ υποστήριξαν δυὸ ριζοσπαστικὰ κινήματα. Τὸ πῖο μαζικὸ, οἱ *Levellers* (Ἰσοπεδωτές), εἶχαν ἀρχηγὸ τὸν Λίλμπερν. Ὑποστήριζαν τὸ δικαίωμα τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας, ἤθελαν δηλαδὴ μάλλον πολιτικὴ παρά οικονομικὴ ἰσότητα, ἓνα σύνταγμα που θὰ καταργοῦσε τὰ προνόμια που εἶχαν ἀρπάξει οἱ ἀξιωματοῦχοι τοῦ *New Model*.

Ἡ αναρχικὴ πτέρυγα ἦταν μιά ομάδα γνωστὴ μέ τὸ ὄνομα *Diggers* (Σκαφτιάδες). Ἐνῶ οἱ *Levellers* προερχόντουσαν ἀπὸ τὰ χαμηλότερα στρώματα τοῦ *New Model* καὶ ἤθελαν ἓνα μερίδιο στὴν κυβέρνηση, οἱ *Diggers* ἦταν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀποροὶ που τὰ αἰτήματά τους ἦταν, κατὰ κύριο λόγο, κοινωνικά καὶ οικονομικά. Οἱ *Diggers* ξεκίνησαν θεωρητικὰ τὸ 1648 καὶ πέρασαν στὴν πράξη τὸν ἐπόμενο χρόνο. Ὁ Γουίνιστάνλεϋ καὶ οἱ συνεργάτες του πήγαν στοὺς *St. Georges-on-the-Hill*, κοντὰ στοὺς *Walton-on-Thames* καὶ ἀρχίσαν νὰ καλλιεργοῦν ἐγκαταλελειμμένες ἐκτάσεις. Ὅμως, δὲν βρῆκαν μεγάλη ἀναπόκριση ἀπὸ τοὺς φτωχοὺς καὶ συνάντησαν μεγάλη ἀντίδραση ἀπ' τὸν κλῆρο καὶ τοὺς γαιοκτῆμονες. Ἐτεῖ ἀναγκάστηκαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἀποικία τὸ 1650. Ἄλλες ἀποικίες εἶχαν ἀκόμα συντομότερη ζωὴ.

Οἱ *Diggers* δὲν ἄφησαν κληρονομιά, ἀλλὰ πιθανόν νὰ ἐπηρεάσαν τοὺς Κουσκέρους, στοὺς ὁποίους μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς προσχώρησαν.

Καὶ χρειάστηκε περισσότερο ἀπὸ ἓναν αἰῶνα μέχρι ὁ πολιτικὸς συγγρα-

φέας Παιήν, νά γίνει ο εκφραστής τών ιδανικών που συνέδεαν τό Αγγλικό καί τό Γαλλικό επαναστατικό κίνημα. Η δυσπιστία του γιά τήν κυβέρνηση επηρέασε τόν Γκόντγουϊν, μέ τόν οποίο συνεργαζόταν από τό 1789 μέχρι τό 1792. Ο Παιήν πίστευε ότι η κυβέρνηση είναι αναγκαία αλλά δυσάρεστη, ένας θεσμός που γεννήθηκε από τή διαφθορά τής αρχικής αθωότητας τού ανθρώπου. Στά 1776, τό φυλλάδιό του ΚΟΙΝΗ ΛΟΓΙΚΗ έκανε μιά διάκριση ανάμεσα στήν κοινωνία καί τήν κυβέρνηση η οποία τόν έφερνε κοντά στίς απόψεις που εκφράστηκαν αργότερα από τόν Γκόντγουϊν.

Η δυσπιστία τού Παιήν γιά τήν κυβέρνηση ήταν επίμονη, καί μάλλον μεγαλύτερη, από τίς δυσκολίες όπου τόν είχε οδηγήσει η εντιμότητά του, ακόμα καί σέ σχέση μέ επαναστατικές κυβερνήσεις. Τό 1792, τό βιβλίο του "Τά δικαιώματα τού Ανθρώπου", πρότεινε, σέ αντίθεση μέ τά επιχειρήματα τής κυβέρνησης, τά ευεργετικά αποτελέσματα τών φυσικών κοινωνικών παρορμήσεων που επρόκειτο νά αποτελέσουν τό αντικείμενο τής "Αλληλοβοήθειας" τού Κροπότκιν. Όπως καί ο Γκόντγουϊν, θεωρούσε τήν κυβέρνηση σάν τροχοπέδη στήν κοινωνία καί διατύπωσε τή θεωρία ότι όσο πιά τέλεια είναι η κοινωνία τόσο λιγότερο χρειάζεται τήν κυβέρνηση.

Στή διάθεση καί τίς ιδέες, ο Παιήν προσέγγιζε τόν αναρχισμό καί μόνο η πεσιμιστική του άποψη γιά τό μέλλον τόν εμπόδισε νά πάρει μέρος στό κίνημα.

Η Αμερικάνικη επανάσταση, στήν οποία ο Παιήν πήρε μέρος σάν φυλλαδιογράφος, δέν είχε ντόπιους εκπροσώπους τού αναρχισμού, ίσως γιατί τά κοινωνικά ζητήματα που χώριζαν τούς *Diggers* από τούς *Grandeers* είχαν σκεπαστεί από τήν κοινή ανάγκη γιά ελευθερία από τήν Ξένη καταπίεση.

Κατά τή διάρκεια τής Γαλλικής Επανάστασης η διαμάχη ανάμεσα στους ελευθεριακούς καί τούς εξουσιαστές έκανε αυτή τήν περίοδο πιά βίαιη. Ο Κοντοραέ, που πίστευε στήν απεριόριστη πρόοδο τού ανθρώπου πρός μιά σταξική κοινωνία, πρότεινε τήν ιδέα τής αλληλοβοήθειας που αργότερα προωθήθηκε από τούς Προυντόν καί Κροπότκιν. Συνέλαβε τήν ιδέα μιάς ένωσης εργατών που θά τούς έσωζε απ' τά δεινά τής ύφεσης, όταν ήταν αναγκασμένοι νά πουλάνε τήν εργασία τους στή χαμηλότερη τιμή.

Μιά άλλη αρχή, τού Φεντεραλισμού, που αργότερα προτάθηκε καί από τόν Προυντόν, έγινε θέμα συζήτησης καί πειραματισμού. Οι Γιρονδίνιοι τή θεώρησαν ένα πολιτικό πείραμα καί φαντάστηκαν πως θά τούς έσωζε από τούς Γιακωβίναους. Ένας πιά γνήσιος φεντεραλισμός αναπτύχθηκε από ημι-αυθόρμητες επαναστατικές οργανώσεις, μέ τή μορφή περιφερειών, τομέων ή επιτροπών.

Πιά αυθόρμητο ήταν τό κίνημα που έγινε γνωστό μέ τό όνομα *Enrages* (Λυσσασμένοι), τό οποίο εμφανίστηκε τό 1793 καί κράτησε άλλα δύο χρόνια. Όπως κι εκείνο τών *Diggers*, αναδύθηκε σέ μιά εποχή ύφεσης, καί σέ μεγάλο βαθμό ήταν μιά απάντηση τών φτωχών τού Παρισιού καί τής Λυών. Ήταν ακόμα μιά αντίδραση στίς κοινωνικές διακρίσεις που δημιούργησε η αυξανόμενη δύναμη τής κυρίαρχης μεσαίας τάξης – τής μπουρζουαζίας.

Δέν υπήρχε ούτε οργανωση ούτε συμφωνημένη πολιτική πρακτική. Ήταν απλώς μιά ομάδα επαναστατών που είχαν μιά σταχλειώδη σύνδεση, που τούς ένωσε η απόρριψη τής Γιακωβινικής άποψης γιά κρατική εξουσία. Πίστευαν στήν άμεση δράση καί στα κοινοτικά μέτρα, σάν μέσα γιά νά δοθεί

ένα τέλος στα βάσανα των φτωχών.

Για δύο χρόνια, οι Λυσσασμένοι, με αρχηγούς τόν Ρού και τόν Βαρλέ προπαγάνδιζαν την αλλαγή. Μαζί τους ενώθηκαν ο Λεκλέρκ απ' τή Λυών και η ηθοποιός Κλαίρ Λακόμπ, που ίδρυσε μία γυναικεία οργάνωση, γνωστή με τὸ ὄνομα Σοσιαλιστρικὲς Ρεπουμπλικάνες Επαναστάτριες. Ὅμως, ὅταν αντιτάχτηκαν στήν κρστική τρομοκρατία, προκάλεσαν τήν εχθρότητα τοῦ Ροβεσπιέρου καί τῶν Ιακωβίνων. Ο Ρού καί ο Βαρλέ συνελήφθησαν καί η Σ.Ρ.Ε. διαλύθηκε. Ο Ρού οδηγήθηκε μπροστά τὸ Επαναστατικὸ Δικαστήριο καί συνειδητοποιώντας ὅτι ο θάνατος ἦταν ἀναπόφευκτος, αυτοκτόνησε.

Ο Βαρλέ, που ἐπέζησε τῆς τρομοκρατίας, διατύπωσε τὰ συμπεράσματά του αναφορικά με τὸ κίνημα. Μετά τήν πτώση τοῦ Ροβεσπιέρου, καί αφού οι ἐπιζώντες Λυσσασμένοι πανηγύρισαν γιά τὸ τέλος του, ο Βαρλέ γνώρισε τήν τυραννία τοῦ Διευθυντηρίου. Οργανισμένος, δημοσίευσε τὸ πρῶτο ἀναρχικὸ μανιφέστο, με τίτλο "Ἐκρηξη", που τὸ σύνθημα ἦταν "Καλύτερα νὰ χαθεῖ ἡ ἐπαναστατικὴ κυβέρνηση παρά ἡ (ἐπαναστατικὴ) ἀρχή". Ο δεσποτισμὸς εἶχε περάσει ἀπ' τοὺς βασιλιάδες στίς ἐπιτροπές.

Οι Λυσσασμένοι δὲν εἶχαν οὔτε πρόγραμμα οὔτε φιλοσοφία. Ὡστόσο, ἡ ἐπανάσταση δὲν ἔμεινε χωρὶς καρπούς. Γιατί στὰ 1793, ο Γκόντγουϊν ἐξέδωσε τήν πραγματεία του πάνω στὰ δεινά τῆς κυβέρνησης, τήν "Πολιτικὴ Δικαιοσύνη".

Ο Γκόντγουϊν ἦταν ἕνας ἀπ' τοὺς μεγάλους φιλελεύθερους στοχαστές που παρέμειναν ἐξω ἀπὸ τὸ κίνημα, με τήν ἀπομόνωσή του ὅμως αὐτὴ κατέδαξε τήν ἐπίδραση τῶν συνθηκῶν τῆς ἐποχῆς. Εἶχε μικρὴ ἄμεση ἐπιρροή πάνω στὸ κίνημα, καί πολλοὶ ἀπ' τοὺς ηγέτες που οι θεωρίες τους ἐμοιοζαν με τίς δικές του, ἀγνοοῦσαν πόσο πῶ πρωτοποριακές ἦταν οι δικές του.

Στὰ ἐπιχειρήματα που διατύπωνε στήν "Πολιτικὴ Δικαιοσύνη" συμπεριλαμβάνονταν καί χαρακτηριστικὰ τῆς ἀναρχικῆς θεωρίας. Ἀπόρριπτε κάθε κοινωνικὸ σύστημα που βασιζόταν στήν κυβέρνηση. Πρότεινε τήν ἰδέα μίας ἀπλῆς καί ἀποκεντρωμένης κοινωνίας, με ἕνα φθίνον ποσοστὸ ἐξουσίας, που θὰ εἶχε ὡς βάση τὸ μῦθος τῶν ἀγαθῶν. Αὐτὸ, πρότεινε, θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιτευχθεῖ διαμέσου τῆς προπαγάνδας ἀνεξάρτητα ἀπὸ οποιοδήποτε πολιτικὸ κόμμα ἢ ἀκοπὸ. Αὐτές οι ἰδέες ἐπηρέασαν τοὺς Ρομαντικοὺς ποιητές ἀπὸ τὸν Κόλεριτζ ὡς τὸν Σέλλευ καί ἀπέτελεσαν, γιά ἕνα σύντομο διάστημα στή διάρκεια τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ 18ου αἰῶνα, τὸ κοσμικὸ εὐαγγέλιο τῶν Ἀγγλῶν ριζοσπαστῶν.

Τὰ γραφτά του ἔδειχναν, περισσότερο ἀπ' οποιοδήποτε ἄλλο συγγραφέα, τήν τροποποίηση τῆς Γαλλικῆς φιλελεύθερης σκέψης ἀπὸ τὰ ριζοσπαστικὰ στοιχεῖα τῆς Ἀγγλικῆς ἀμφισβήτησης.

Ὡστόσο, αὐτὴ τήν περίοδο διαδέχθηκε μιά ἄλλη ἀντιδραστικὴ, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ὁποίας, οι ἀρχές καταδίκωσαν τοὺς ριζοσπάστες συμπαθόντες τῆς Γαλλικῆς ἐπανάστασης. Ο Πάιν ἀναγκάστηκε νὰ ἐκπατριστεῖ, ο Γκόντγουϊν ὅμως, ἀγνωστο γιὰτί, δὲν διώχτηκε.

Στὸ μεταξὺ, ἡ "Πολιτικὴ Δικαιοσύνη" ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι δημοφιλῆς μέχρι που τήν ἐπισκίασε ὁ πόλεμος με τήν Επαναστατικὴ Γαλλία. Ὅμως, τὸ 1797, αὐτὴ ἡ δημοτικότητα τερματίστηκε ἀπότομα. Ο Κόλεριτζ, ο Σάουθ καί ο Γουέρντγουερθ εἶχαν ἀποσυρθεῖ. Οι ὁμάδες τῶν εργατῶν που ἐρχόντουσαν ὅλοι μαζί γιά ν' ἀγοράσουν τὸ βιβλίο εἶχαν πιά ἐξαφανιστεῖ. Ο

Γκόντγουϊν συκοφαντήθηκε και οδηγήθηκε στη φτώχεια και τὰ δανεικά, έγραφε δέ σχεδόν αποκλειστικά για νά ζήσει. Πάντως, τόν βοηθούσαν άνθρωποι όπως ο Χάζλιττ, ο Λάμπ, ακόμα και ο Κόλεριτζ που εξακολουθούσε νά τού συμπαρίσταται σάν φίλος όμως και όχι πιά σάν οπαδός.

Τό 1811, ο Σέλλεου ανακάλυψε μέ έκπληξη πως ο Γκόντγουϊν ήταν ακόμα ζωντανός. Οι σχέσεις του μέ τόν Γκόντγουϊν κορυφώθηκαν μέ τή σύναψη σχέσεων μέ τήν κόρη του, επιπλέον δέ και μέ μία επίδραση στό έργο του που ποτέ δέν παραμερίστηκε, ακόμα και απ' τόν Πλατωνισμό.

Ο Γκόντγουϊν δέν άφησε κανένα κίνημα πίσω του. Παρόλα αυτά, άσκησε κάποια επίδραση πάνω στό Αγγλικό εργατικό κίνημα. Τρεις απ' τούς πρώτους Σοσιαλιστές ηγέτες – οι Όουεν, Πλέις και Τόμσον – επηρεάστηκαν απ' αυτόν στη διάρκεια των τελευταίων του χρόνων. Τήν ίδια εποχή, άλλοι κοινωνικοί στοχαστές όπως ο Γουώρρεν στις Η.Π.Α. και ο Προυντόν στη Γαλλία, έφτασαν μόνοι τους στόν αναρχισμό, διαμέσου τής κριτικής των θεωριών αυτών των πρώτων σοσιαλιστών. Απ' τήν άλλη μεριά, ο Στίρνερ, που έβγαλε ένα μόνο αξιόλογο έργο, “Ο Μοναδικός και τό Δικό του” προχώρησε απ' τόν Χεγκελιανισμό, τή θεωρία τού ιδεαλισμού και τού κράτους, και έφτασε σέ μία σχεδόν απόλυτα αντίθετη άποψη. Διατύπωσε μία θεωρία που αρνιόταν κάθε απολυταρχία και τούς θεσμούς της, και βασιζόταν αποκλειστικά και μόνο πάνω στη μοναδικότητα τού ατόμου. Μελέτησε τά πρώτα έργα τού Προυντόν, και όπως εκείνος, μέ τό νά απορρίψει τόν Γκόντγουϊν, δέν κατάφερε νά διακρίνει τίς ομοιότητες μεταξύ των συμπερασμάτων του κι εκείνων των Γάλλων αναρχικών. Έτσι λοιπόν, τά επιχειρήματά του, και ο ακραίος ατομικισμός στόν οποίο τόν οδήγησαν, μπορούν νά θεωρηθούν σάν μία ανεξάρτητη εξέλιξη τής γενικής τάσης τής εποχής.

Ο Προυντόν, απ' τήν άλλη μεριά, ταυτίστηκε μέ τήν Επανάσταση και τό προλεταριάτο, όταν δέν απόρριπτε τό δεύτερο σάν αμυθή όχλο.

Υπήρξε ουσιαστικά ο ιδρυτής τού αναρχικού κινήματος. Σάν άνθρωπος που εκτιμούσε τήν ατομική ελευθερία, έδωσε στό πιστεύω συλλογική έκφραση και ισχύ, και ενεργοποίησε μερικούς απ' τούς ανθρώπους που τό είχαν δημιουργήσει. Απ' αυτόν πήραν τίς ιδέες τους οι Γάλλοι εργάτες που βοήθησαν στη δημιουργία τής Διεθνούς, πολλοί απ' τούς ηγέτες τής Κομμούνας τού 1871, και πολυάριθμοι συνδικαλιστές των Γαλλικών εργατικών ενώσεων από τό 1890 ως τό 1910. Ήταν ο ουσιαστικός εμπνευστής τού Γαλλικού σοσιαλισμού μέχρι τή δεκαετία τού 1930.

Ο Προυντόν έθετε τό ερώτημα: “Τι είναι κλοπή,” στό οποίο απαντούσε: “Η ιδιοκτησία είναι κλοπή”. Μ' αυτό εννοούσε τά δεινά που προκαλούσε η κοινωνική τάξη πραγμάτων.

Πρόβλεψε τήν Επανάσταση τού 1848 στήν οποία επικράτησαν οι Φιλελεύθεροι και οι Γιακωβίνοι, που λίγο ενδιαφερόντουσαν για ριζοσπαστικές μεταρρυθμίσεις. Πάντως, όταν έφτασε η Επανάσταση, πήρε μέρος σ' αυτήν, όταν, όμως, έγραψε τίς εντυπώσεις του σέ φίλους έξω από τό Παρίσι, κατέληξε στό συμπέρασμα πως είχαν κάνει μία επανάσταση χωρίς ιδέες.

Έτσι, λοιπόν, έβαλε σκοπό του νά προσφέρει αυτές τίς ιδέες και, κάνοντας τό αυτό, εγκαίνιασε μία διαδικασία μέ τήν οποία η αναρχία έπαψε νά είναι μία απλή θεωρία, και έγινε προπαγάνδα και δράση που στόχευε στήν κοινωνική αλλαγή. Σ' αυτά περιλαμβάνονταν η έκδοση μιάς εφημερίδας, μία

τράπεζα αμοιβαίων ανταλλαγών του λαού και μία απογοητευτική περίοδος στη Συντακτική Συνέλευση (1848-49).

Η εφημερίδα του, "Ο Αντιπρόσωπος του Λαού", απαγορεύτηκε, οπότε αμέσως τή διαδέχτηκε "Ο Λαός". Τότε κατηγορήθηκε για προτροπή σε στάση και καταδικάστηκε σε τρία χρόνια φυλακή και πρόστιμο 3000 φράγκων. Έκανε έφεση και μετά τό έσκασε στό Βέλγιο. Όμως ξαναγύρισε, συνελήφθη και εξέτισε τά τρία χρόνια με ορισμένα όμως προνόμια. Στο μεταξύ, "Ο Λαός" σταμάτησε τήν κυκλοφορία του στή διάρκεια μιάς εξέγερσης εναντίον του Λουδοβίκου-Ναπολέοντα (1849). Τόν διαδέχτηκε με τή σειρά τής "Η φωνή του Λαού", που υπήρξε πιά δημοφιλής. Αφού διακόπηκε η κυκλοφορία τής και τής επιβλήθηκαν πρόστιμα αρκετές φορές, αυτή η εφημερίδα κλείστηκε τελικά από τό Λουδοβίκο-Ναπολέοντα τό 1850.

Στό βιβλίο του, "Η Εξομολόγηση ενός Επαναστάτη", που ακολούθησε αυτή τήν καταστολή, ο Προυντόν ανέλυε τά γεγονότα από τήν αναρχική σκοπιά. Κατέληξε στό συμπέρασμα ότι η επαναστατική παράδοση δέν θά ολοκληρωθεί άν δέν γίνει προηγούμενα δεκτή η πραγματική αρχή τής επανάστασης – όχι πιά διακυβέρνηση από τούς καπιταλιστές.

"Η Επανάσταση στόν 19ο αιώνα", που εκδόθηκε τό 1851, υπήρξε ένα πολύ σημαντικό έργο, αφού σ' αυτό έκανε μιά συγκεκριμένη εξέταση τής κοινωνίας. Εκεί εξέφραζε τήν επιθυμία νά μπει ένα τέλος στό εθνικά σύνορα.

"Η Δικαιοσύνη" (1858), που ήταν τό πρώτο σημαντικό έργο του μετά τό 1852, προκάλεσε ζωηρό ενδιαφέρον. Όμως, αφού είχαν πουληθεί αρκετά βιβλία, τά απούλητα αντίτυπα κατασχέθηκαν απ' τics αρχές και αυτός κατηγορήθηκε για προσβολή κατά τής ηθικής, τής θρησκείας και του κράτους. Καταδικάστηκε σε τρία χρόνια φυλακή και πρόστιμο 3.000 φράγκων. Έκανε έφεση και τόσκασε στό Βέλγιο όπου και εγκαταστάθηκε τελικά μαζί με τήν οικογένειά του.

Στό βιβλίο του "Πόλεμος και Ειρήνη" τό οποίο εκδόθηκε αμέσως μετά, πρότεινε, οι πολεμόχαρες ορμές νά μετατρέπονται σε δημιουργικές κοινωνικές τάσεις. Άρχισε επίσης νά αντιλαμβάνεται μιά αναβίωση του ενδιαφέροντος για τics ιδέες του από μέρους Ρώσων διανοούμενων, μεταξύ τών οποίων ήταν οι Μπακούιν και Τολστόϊ, και Γάλλων εργατών απ' τό Παρίσι και τή Ρουέν. Έτσι ένα κίνημα βασισμένο στή συνεργασία και τήν αμοιβαία εμπιστοσύνη άρχισε νά δημιουργείται.

Αναφέρθηκε επίσης στόν εθνικισμό και άρχισε μιά εκστρατεία αλληλογραφίας εναντίον του, χάνοντας έτσι τή φιλία του Χέρτσεν, του Ρώσου επαναστάτη συγγραφέα.

Στήν "Ομοσπονδιακή Αρχή", που εκδόθηκε τό 1863, ένα χρόνο μετά τήν επιστροφή του απ' τό Βέλγιο, μετέφερε τήν ιδέα τής αναρχίας από τό πεδίο τών οικονομικών και βιομηχανικών σχέσεων στό κόσμο και στήν κοινωνία γενικότερα.

Ο Μπακούιν, ο οποίος υπήρξε οπαδός του Προυντόν, ήταν ένας εκκεντρικός και επαναστάτης, του οποίου κάθε ενέργεια έκφραζε τics πιο εντυπωσιακές πλευρές του αναρχισμού. Υπήρξε ένας από τούς σημαντικότερους ανθρώπους στή γενικότερη παράδοση τής επανάστασης καθώς επίσης και στήν ιστορία του αναρχισμού.

Είδε πολύ πιο καθαρά απ' τόν Προυντόν ότι είχε φτάσει ο καιρός για

τήν αναρχική θεωρία νά χρησιμοποιηθεί σάν μέσο ξεσηκωμού τών εργατών και αγροτών στις Λατινικές χώρες. Αυτό τό συμπέρασμα τόν οδήγησε στην Πρώτη Διεθνή, όπου γνώρισε τίς δικτατορικές τάσεις του Μαρξιστικού σοσιαλισμού. Στή σύγκρουση μεταξύ Μπακούιν και Μάρξ ήταν που πρωτοφάνηκαν οι ασυμβίβαστες διαφορές μεταξύ τής ελευθεριακής και τής εξουσιαστικής αντίληψης γιά τό σοσιαλισμό, και σ' αυτή τήν πάλη οι ελευθεριακοί συγκρότησαν, γιά πρώτη φορά, τόν πυρήνα του αναρχικού κινήματος.

Τό πρώτο σημαντικό έργο του Μπακούιν ήταν "Η αντίδραση στή Γερμανία", που εκδόθηκε στή Δρέσδη τό 1841. Ήταν κυρίως μιά προσπάθεια νά παρουσιαστεί η θεωρία του Χέγκελ σάν "φύσει" επαναστατική. Παρόλα αυτά, υπάρχει μιά γνήσια Μπακουινική αίσθηση στήν έλλειψη έμπνευσης και στήν έμφαση γιά καταστροφή, σάν προκαταρκτικά γιά τή δημιουργία μιάς νέας κοινωνίας.

Από τή Δρέσδη ο Μπακούιν πήγε στή Ζυρίχη, και από κει στό Παρίσι, όπου συνάντησε τόν Μάρξ, τόν Προυντόν και τή Γεωργία Σάνδη.

Τό 1847, έβγαλε τόν πρώτο του λόγο σέ μιά συνάντηση όπου παραβρέθηκαν 1.500 Πολωνοί πρόσφυγες. Θέμα του λόγου του ήταν μιά συμμαχία μεταξύ τής Πολωνίας και τής αληθινής Ρωσίας, ένα ενωτικό μέτωπο τών ολαβικών λαών και η συνακόλουθη αναγέννηση τής Ευρώπης. Όμως, ο Ρώσος πρεσβευτής διαμαρτυρήθηκε, οπότε ο Μπακούιν απελάθηκε στό Βέλγιο. Γύρισε λίγο μετά τήν πτώση του Λουδοβίκου-Φίλιππου, αλλά ήταν αργά γιά νά προλάβει τήν επανάσταση του 1848.

Μετά έφυγε γιά τήν Πολωνία, όπου σκόπευε νά πραγματοποιήσει επαναστατικές ενέργειες. Στό Βερολίνο η αστυνομία τόν ανάγκασε νά κατευθυνθεί στό Μπρεσλάου όπου είχαν συγκεντρωθεί Πολωνοί πρόσφυγες μέ τήν ελπίδα νά προκαλέσουν μιά εξέγερση στή Ρώσικη και Αυστριακή Πολωνία. Οι πρόσφυγες ήταν διχασμένοι και χωρίς οργάνωση και τό μόνο που τούς ένωνε ήταν η αντιπάθειά τους γιά τόν Μπακούιν, τόν οποίο, εξαιτίας μιάς φήμης που διέδιδαν Τσαρικοί πράκτορες, πίστευαν πως ήταν κατάσκοπος.

Από τό Μπρεσλάου πήγε στήν Πράγα όπου η Τσέχικη Εθνική Επιτροπή είχε συγκαλέσει ένα συνέδριο Σλάβων. Εκεί, οι ελπίδες του διαψεύστηκαν από τίς μηχανορραφίες τών δύο κυριότερων ομάδων – τών Νότιων Σλάβων που υπολόγιζαν στήν Τσαρική Ρωσία γιά τή σωτηρία τους απ' τήν Τουρκία και τών Κροατών και Τσέχων που ήθελαν νά πάρουν τή θέση τών Γερμανών σάν κυρίαρχη φυλή. Μόνο μιά πολύ μικρή ομάδα έδειξε κάποια συμπάθεια γιά τήν Παναλαβική επανάσταση του Μπακούιν κι έτσι αυτός προσπάθησε νά τήν οργανώσει σέ μυστική εταιρία.

Αμέσως μετά, πήρε μέρος σέ μιά εξέγερση εργατών και φοιτητών η οποία απέτυχε. Ύστερα κατευθύνθηκε στό Άνχαλτ, ένα φιλελεύθερο κέντρο τής αντιδραστικής Γερμανίας εκείνης τής εποχής.

Ήδη οι εθνικές επαναστάσεις είχαν πιά διεθνείς συνέπειες κι ο Μπακούιν πλησίασε ακόμα περισσότερο στόν αναρχισμό διακηρύσσοντας ότι ένα τέτοιο κίνημα θά είχε επιτυχία μόνο όταν σ' αυτό θά περιλαμβάνόταν και η κοινωνική επανάσταση.

Τό 1849, ο Μπακούιν βρισκόταν στή Δρέσδη, στή διάρκεια μιάς εξέγερσης που υποστήριζε τό Σύνταγμα τής Φρανκφούρτης γιά μιά Ομοσπονδιακή δημοκρατική Γερμανία, που τό είχε απορρίψει ο βασιλιάς τής Σαξονίας. Δέν

συμφωνούσε με τούς στόχους τών εξεγερμένων που ήταν αστικοδημοκρατικοί. Δέν ήταν ούτε Σλάβοι ούτε κοινωνικοί επαναστάτες. Όμως οι εχθροί τους, οι βασιλιάδες τής Πρωσίας και τής Σαξονίας, ήταν και δικοί του, οπότε όταν ο Βόγκνερ τόν προσκάλεσε νά επισκεφθεί τό αρχηγείο τών επαναστατών, δέν μπόρεσε νά αντισταθεί στήν επιθυμία νά πάρει μέρος στόν αγώνα. Τελικά, τόν συνέλαβαν μετά τήν ήττα τής εξέγερσης, ενώ υποχωρούσε μέ λίγους επικίτητες στό Τσέμνιτς, όπου έλπιζε νά συνεχίσει τόν αγώνα.

Φυλακίστηκε γιά ένα χρόνο, στή διάρκεια τού οποίου καταδικάστηκε σέ θάνατο, πήρε χάρη και κατόπιν παραδόθηκε στους Αυστριακούς. Πέρασε έντεκα μήνες στή φυλακή τού Όλμουτς, καταδικάστηκε και πήρε ξανά χάρη. Ύστερα παραδόθηκε στους Ρώσους και καθώς είχε καταδικαστεί στή διάρκεια τής απουσίας του, κλείστηκε στό φρούριο τού Πετροπαβλόφσκ.

Πέρασε έξι χρόνια σ' αυτή τή φυλακή, στή διάρκεια δέ αυτών έγγραψε τήν "Εξομολόγησή" τού ύστερα από επιθυμία τού Τσάρου Νικόλαου. Σ' αυτήν περιέγραφε τή δράση, τίς εντυπώσεις και τό σχεδιά τού στή διάρκεια τών ετών 1848-9. Γι' αυτόν, η Ρωσία ήταν μιά χώρα όπου υπήρχε η μεγαλύτερη καταπίεση απ' οπουδήποτε αλλού στήν Ευρώπη, και αρνήθηκε νά κατονομάσει τούς συνεργάτες του. Ο Τσάρος τό διάβασε, τό διαβίβασε στόν Τσάρεβιτς, και άφησε τόν Μπακούιν στό κελί του.

Τό 1857, χάρη στις προσπάθειες τών συγγενών τού Μπακούιν, ο Αλέξανδρος ο Β' συμφώνησε νά τόν εξορίσει στή Σιβηρία. Στάλθηκε στό Τόμσκ και τό Ιρκούτσκ, όπου τόν υποδέχτηκαν οι άλλοι εξόριστοι. Τέσσερα χρόνια αργότερα στό Λονδίνο, σχετίστηκε μέ τόν επαναστάτη πολιτικό συγγραφέα Χέρτσεν, που έκανε προπαγάνδα μέ τή δεκαπενθήμερη εφημερίδα του "Η Καμπάνα". Όμως, διαφώνησαν όσον αφορά τίς μεθόδους και χώρισαν.

Μετά ο Μπακούιν ενώθηκε μέ μιά ομάδα από διακόσιους εξόριστους, που είχαν ναυλώσει ένα Αγγλικό πλοίο στή Στοκχόλμη γιά νά τούς πάει στή Λιθουανία, όπου έλπιζαν νά ξεσηκώσουν μιά επανάσταση που θά πλευροκοπούσε τήν Τσαρική Ρωσία. Όμως, ο Άγγλος καπετάνιος, φοβούμενος τά Ρώσικα πολεμικά, τούς γύρισε πίσω στή Σουηδία.

Τό 1866, δημοσίευσε τήν "Επαναστατική Κατήχηση", μέ τήν οποία έκανε τό τελικό του βήμα πρós τόν αναρχισμό. Στήν εξουσία και τήν κρατική θρησκεία αντίτασε τήν αδελφούνη, και υποστήριζε τήν ομοσπονδία και τά κοινοτικά καντόνια. Διακήρυσσε πως η κοινωνική επανάσταση δέν μπορούσε νά επιτευχθεί μέ ειρηνικά μέσα.

Τά επόμενα χρόνια συγκλήθηκε στή Γενεύη ένα Συνέδριο γιά τήν Ειρήνη και τήν Ελευθερία. Γινόταν κάτω από τήν αιγίδα φιλελεύθερων όπως ο Τζών Μπράιτ και ο Τζών Στιούαρτ Μ'έλλ. Ο Μπακούιν είδε σ' αυτό τήν ευκαιρία νά συζητηθεί η αναρχική άποψη. Οι αντιπρόσωποι, μεταξύ τών οποίων και ο Γαριβάλδης, τόν εξέλεξαν μέλος τής επιτροπής τού Συνδέσμου που είχε ιδρύσει τό Συνέδριο, και αυτός κυριάρχησε σ' αυτό τό σώμα, που προετοίμασε μιά έκθεση γιά τό δεύτερο συνέδριο, τό οποίο θά γινόταν τό 1868.

Στό δεύτερο Συνέδριο, ο Μπακούιν παρουσίασε μιά θέση που αργότερα δημοσιεύτηκε μέ τόν τίτλο Φεντεραλισμός, Σοσιαλισμός και αντι-Θεολογισμός (έλλ. μετάφραση εκδόσεις "Ελεύθερος Τύπος" -Σ.Τ.Ε.). Σ' αυτήν διατύπωσε ιδέες γιά τήν κοινωνία και τή θρησκεία.

Ἐπεισε τὴν Ἐνωση νὰ δεχτεῖ μιά εἰσήγηση πρὸς τὸ Συνέδριο τῆς Βέρνης που γινόταν τὸν ἴδιο χρόνο. Αὐτὴ ἡ εἰσήγηση ζητοῦσε οἰκονομικὴ ἰσότητα καὶ ἔκανε ἐπίθεση κατὰ τῆς ἐξουσίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ κράτους. Ἡ εἰσήγηση αὐτὴ ἀπορρίφθηκε καὶ ὁ Μπακούιν, βλέποντας ὅτι δὲν μπορούσαν νὰ γίνουν καὶ πολλὰ πράγματα, παραιτήθηκε μαζί με ἔντεκα οπαδοὺς του καὶ ἰδρυσε μιά νέα οργάνωση.

Αὐτὴ ἡ οργάνωση ἦταν ἡ Διεθνὴς Σοσιαλδημοκρατικὴ Συμμαχία. Τὸ πρόγραμμά της ἦταν περισσότερο ἀναρχικὸ καὶ μέχρι κάποιο βαθμὸ, ἐπηρεασμένο ἀπὸ τὴ Διεθνὴ Ἐνωση Ἐργαζόμενων, τῆς ὁποίας ὁ Μπακούιν ἦταν μέλος.

Αὐτὴ ἐπιδίωξε νὰ γίνει δεκτὴ στὴν Πρῶτῃ Διεθνῇ, που περιλάμβανε Μαρξιστὲς, Μπλανκιστὲς καὶ Ἄγγλους συνδικαλιστὲς. Τὸ Γενικὸ Συμβούλιο ἀπόρριψε τὴν αἴτηση μετὰ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι μιά ἀκόμα οργάνωση θὰ ἐνθάρρυνε τὸ φραξιονισμὸ καὶ τὶς ἰντριγκες. Ὁ Μπακούιν δέχτηκε τὴν ἀπόφαση καὶ διέλυσε τὸ παρακλάδι, τὸ ὁποῖο τότε ἐγένε δεκτὸ στὴ Διεθνῇ σὺν τμήμα της, τὸ 1869.

Τὸν ἴδιο χρόνο, κέρδισε σημαντικὴ υποστήριξη ἀπὸ τὴν ἀριστερὴς ἀποκλίσις οργάνωση τῆς Γαλλικῆς Ελβετίας, τὴ *Federation Romande*. Ὡστόσο, ἐγένε μιά διάσπαση μεταξὺ τῶν ἐργατῶν τῆς Γενεύης που προσχώρησαν στοὺς Μαρξιστὲς καὶ τῶν ἐργατῶν τῆς Γιούρα που ἰδρυσαν τὴν Ὁμοσπονδία τῆς Γιούρα, κέντρο τοῦ ἀναρχικοῦ καὶ ἐλευθεριακοῦ κινήματος.

Ἡ πρῶτῃ μάχη μεταξὺ τοῦ Μπακούιν καὶ τοῦ Μάρξ δόθηκε στὸ Συνέδριο τῆς Βασιλείας, που ἐγένε τὸ 1869. Τὰ πρῶτα τέσσερα χρόνια, εἶχε γίνει μιά πάλη μεταξὺ τῶν Προυντονικῶν μπουτουελιστῶν ἀπ' τὴ μιά καὶ τῶν κομμουνιστῶν, τῶν Μπλανκιστῶν καὶ τῶν Ἄγγλων συνδικαλιστῶν ἀπ' τὴν ἄλλη. Οἱ μπουτουελιστὲς ἠττήθηκαν, ὅμως μετὰ, ὁ Μάρξ ἀναγκάστηκε νὰ ἀντιμετωπίσει τοὺς πῖο μαχητικοὺς ἀναρχικοὺς. Ὁ Μπακούιν καὶ οἱ οπαδοὶ του ἔκαναν μιά πρόταση υπὲρ τῆς κατάργησης τῆς κληρονομιάς, που κι αὐτὴ ἀπορρίφθηκε μετὰ τὴ σειρά της ἀπ' τοὺς Μαρξιστὲς.

Τὸ 1871, τὸ Γενικὸ Συμβούλιο συγκάλεσε μιά ἐιδικὴ συνάντηση που θὰ γινόταν στὸ Λονδίνο. Ἡ *Federation Romande* δὲν προσκλήθηκε κι ἔτσι παρούσα ἦταν μόνο μιά μειοψηφία ἀναρχικῶν. Οἱ ἀποφάσεις περνοῦσαν παμφηφεῖ, οἱ περισσότερες δὲ ἀπ' αὐτὲς στρεφόντουσαν ἐναντίον τοῦ Μπακούιν καὶ τῶν οπαδῶν του. Οἱ Ελβετοὶ ἀναρχικοὶ συγκάλεσαν μιά συνάντηση που ἐγένε στὸ Σονβιλλιέ τῆς Γιούρα καὶ ἀπαίτουσε νὰ τερμαπιστεῖ ὁ συγκεντρωτισμὸς, καὶ νὰ γίνει ἀναδιοργάνωση μετὰ τὴ μορφή μιᾶς ἐλεύθερης ὁμοσπονδίας αὐτόνομων ομάδων. Αὐτὴ ἡ κίνηση υποστηρίχθηκε ἀπ' τὶς ομάδες τῶν Ἰσπανῶν, τῶν Ἰταλῶν καὶ τῶν Βέλγων. Μιά ἄλλη ἀπαίτηση ἦταν νὰ γίνει ἓνα ὀλομελὲς συνέδριο. Τὸ συμβούλιο δὲν μπορούσε νὰ ἀρνηθεῖ, κανόνισε ὅμως τὸ συνέδριο νὰ γίνει στὴ Χάγη, δημιουργώντας δυσκολίες γιὰ τοὺς Λατίνους ἀντιπρόσωπους καὶ ἐμποδίζοντας τὴν παρουσία τοῦ Μπακούιν.

Τὸ Συνέδριο τῆς Χάγης ἐγένε τὸ 1872. Ὁ Μάρξ ἦταν παρῶν, καὶ κυριαρχοῦσε στὴ συγκέντρωση μετὰ τοὺς οπαδοὺς του. Παρόλα αὐτὰ, υπήρχε μιά ἰσχυρὴ ἀντιπολίτευση ἀπὸ τοὺς Ἰσπανοὺς καὶ τοὺς Ελβετοὺς ἀναρχικοὺς, ἀπὸ τοὺς Ολλανδοὺς καὶ Βέλγους σοσιαλιστὲς καὶ τοὺς Ἄγγλους συνδικαλιστὲς. Οἱ τελευταῖοι ἦταν ἀντίθετοι μετὰ τὴν τᾶση γιὰ συγκεντρωτισμὸ καὶ υποστήριζαν πως ἡ ἐξουσία τοῦ Συμβουλίου θάπρεπε νὰ ἐλέγχεται. Ὅμως

ο Μάρξ είχε σαράντα οπαδούς μαζί με τους Μπλανκιστές, ενώ υπήρχαν μόνο τριάντα αντίπαλοι. Το Ιταλικό τμήμα είχε μπουκόταρει το Συνέδριο και είχε διακόψει τις σχέσεις του με το Συμβούλιο.

Το Συνέδριο άρχισε με μία ψηφοφορία ρουτίνας υπέρ της πολιτικής δράσης και απόρριψε την πρόταση του Μπακούιν να μετατραπεί το Συμβούλιο σε γραφείο αλληλογραφίας. Όρισε επίσης μία επιτροπή για να ερευνήσει τις κατηγορίες του Μάρξ ότι η Συμμαχία δρούσε ακόμα. Ύστερα ο Μάρξ πρότεινε να μεταφερθεί το Συμβούλιο από το Λονδίνο στη Νέα Υόρκη, ώστε να είναι ασφαλές από τους Μπακουινικούς και τους Μπλανκιστές. Η πρόταση πέρασε, με αποτέλεσμα η οργάνωση να μεταφερθεί στη Νέα Υόρκη, όπου φυτοζωούσε στην αδράνεια. Τότε υποβλήθηκε μία πρόταση που ζητούσε να διωχτεί ο Μπακούιν και δύο απ' τους Ελβετούς συνεργάτες του στη Συμμαχία. Τελικά, ο Μπακούιν κι ένας απ' τους συνεργάτες του διώχτηκαν. Οι Γάλλοι, οι Ιταλοί, οι Ισπανοί και οι Ελβετοί αναρχικοί πήγαν στη Ζυρίχη και μετά στο Σαιντ-Ιμιέ, στη Γιούρα. Εκεί συγκάλεσαν ένα συνέδριο, που αποκέρυξε τις αποφάσεις του Συνέδριου της Χάγης, και ίδρυσαν μία ελεύθερη ένωση Ομοσπονδιών της Διεθνούς. Ο Μπακούιν δεν είχε άμεση επαφή με την Αναρχική Διεθνή και από το 1872 και ύστερα οι δραστηριότητές του περιορίστηκαν από την κλονισμένη υγεία του. Τελικά, γύρισε στην Ελβετία όπου και πέθανε το 1875.

Ο δεύτερος μεγάλος Ρώσος αναρχικός ήταν ο Κροπότκιν, που άρχισε την καριέρα του σαν γεωγράφος και δημόσιος πάλληλος στη Σιβηρία. Στη διάρκεια της εκεί παραμονής του έκανε μία έρευνα για το ποινικό σύστημα.

Από κει πήγε στην Ελβετία περνώντας πρώτα απ' τη Ζυρίχη, όπου έγινε φίλος και οπαδός του λαϊκιστή Λαβρόφ, κι έπειτα απ' τη Γενεύη, όπου ήρθε σ' επαφή με την ομάδα των Μαρξιστών, και τέλος απ' τη Γιούρα. Κατόπιν γύρισε στη Ρωσία, όπου προσχώρησε στον κύκλο Τσαϊκόφσκι, μία σημαντική ομάδα ναρόντικων. Σ' ένα δοκίμιό του "Τά Ιδανικά μίας Μελλοντικής Κοινωνίας", έδειξε ότι είχε ήδη επεξεργαστεί αναρχικές θεωρίες. Μεταξύ των ιδεών που πρότεινε ήταν εκείνες του ελέγχου της γης και των εργοστασίων από εργατικές ενώσεις.

Το 1874, συνελήφθη και φυλακίστηκε στο Πετροπαβλόφσκ. Ύστερα από δυό χρόνια φυλακή, η υγεία του κατάρρευσε και μεταφέρθηκε στο τμήμα φυλακών του στρατιωτικού νοσοκομείου της Αγίας Πετρούπολης. Από κει δραπέτευσε το 1876. Αρχικά πήγε στην Αγγλία, και ύστερα, τόν άλλο χρόνο, στην Ελβετία. Εκεί άρχισε να γράφει για διάφορες αναρχικές εφημερίδες, μεταξύ των οποίων και στο Δελτίο που έβγαζε η Ομοσπονδία της Γιούρα. Τόν ίδιο χρόνο, πήρε μέρος σ' αυτήν που ήταν πιθανότατα η τελευταία συγκέντρωση της Συμμαχίας, όταν εκλέχτηκε γραμματέας του Γραφείου Διεθνούς Αλληλογραφίας. Το 1877, η Ομοσπονδία της Γιούρα είχε παρακμάσει και το Δελτίο είχε πάψει να κυκλοφορεί. Έτσι λοιπόν, συνεργάστηκε μ' ένα Γάλλο εξόριστο στην έκδοση της εφημερίδας "Η Εμπροσθοφυλακή", που περνούσε λαθροία απ' τα σύνορα για να προπαγανδίσει τόν αναρχισμό στη Γαλλία. Το 1878, η εφημερίδα του απαγορεύτηκε απ' τις Ελβετικές αρχές και ο συνεκδότης κλείστηκε στη φυλακή. Ο Κροπότκιν αντικατέστησε την εφημερίδα με μία άλλη που λεγόταν "Η Εξέγερση" και έκανε μία περιοδεία με σκοπό να αναβιώσει τη Διεθνή.

Τό 1881, πήρε μέρος στό Αναρχικό Συνέδριο, που έγινε στό Λονδίνο. Μετά απ' αυτό απελάθηκε από τήν Ελβετία, οπότε εγκαταστάθηκε στή Γαλλία καί συνέχισε νά γράφει γιά τήν "Εξέγερση". Μερικά απ' αυτά τά άρθρα που αργότερα εκδόθηκαν σέ βιβλίο, δείχνουν ότι ήταν ο τελευταίος μεγάλος αναρχικός θεωρητικός.

Τό Συνέδριο τής Γιούρα, που έγινε τό 1880, ήταν η πρώτη ευκαιρία που είχε ο Κροπότκιν νά μιλήσει γιά τόν αναρχοκομμουνισμό. Στήν έκθεσή του, "Η Αναρχική Ιδέα", που δημοσιεύτηκε στήν "Εξέγερση", άρχισε μιά παρουσίαση τής αναρχοκομμουνιστικής άποψης. Η επανάσταση θά στηριζόταν σέ τοπικές κομμούνες, που θά εφάρμοζαν τήν απαλλοτρίωση καί τήν κollectιβοποίηση τών μέσων παραγωγής.

Τό 1882, μετά από μιά σειρά ταραχών καί εκρήξεων στό *Massif Central*, μερικοί αναρχικοί, μεταξύ τών οποίων καί ο Κροπότκιν, συνελήφθησαν.

Τόν άλλο χρόνο, αυτός μαζί μέ 53 άλλους δικάστηκαν στή Λυών. Σύμφωνα μ' ένα νόμο που υπήρχε απ' τήν εποχή τής Κομμόνας, βρέθηκαν ένοχοι επειδή ήταν μέλη τής Διεθνούς. Αυτός καί τρεις άλλοι καταδικάστηκαν σέ πέντε χρόνια φυλακή. Ο Κροπότκιν στάλθηκε στή φυλακή τού Κλαιρβώ, όπου πέρασε μιά περίοδο αρρώστιας από σκορβούτο μέχρι ελονοσία.

Ο ξεσηκωμός τής κοιής γνώμης επέβαλε τήν απελευθέρωση τού Κροπότκιν καί τών άλλων αναρχικών. Τό 1886 πήγε στήν Αγγλία, όπου πέρασε τά επόμενα τριάντα χρόνια, συμμετέχοντας στό αναρχικό κίνημα καί βοηθώντας στήν ίδρυση τής "Freedom" καί τού *Freedom Group*, που κατάφερε νά επιζήσει ως τις μέρες μας. Έκανε επίσης περιοδείες καί έδωσε διαλέξεις στήν Αγγλία καί τις Ενωμένες Πολιτείες, καί πήρε μέρος στή δημιουργία μερικών εκδόσεων τών Ρώσων εξόριστων. Έγραψε επίσης άρθρα στους *Τάιμς* που τά μεταχειρίστηκαν μέ σεβασμό. Όλο καί περισσότερο έδινε έμφαση στήν εξελικτική άποψη τής κοινωνικής αλλαγής, συσχετίζοντάς την μάλλον μέ ειρηνικές εξελίξεις μέσα στήν κοινωνία παρά μέ επαναστατικό ξεσηκωμό. Επηρέασε τόν Αναρχιστή Μόρρις, τούς Φαβιανούς καί μερικούς από τούς ιδρυτές τού Ανεξάρτητου Εργατικού Κόμματος, μεταξύ τών οποίων καί τόν Κέϊρ Χάρντυ.

Ο Κροπότκιν έγινε ο μεγάλος προφήτης τού πνευματικού κινήματος καί τό σύμβολο τής Ρώσικης αντίστασης κατά τού δεσποτισμού. Η αυτοβιογραφία του, "Τά Απομνημονεύματα ενός Επαναστάτη" καί η έκθεσή του περί συνεργασίας, "Αλληλοβοήθεια", είναι ανάμεσα στό καλύτερα έργα τού αντίστοιχου τομέα τους.

Τό 1917, μέ τήν επανάσταση τού Φλεβάρη, ο Κροπότκιν γύρισε στή Ρωσία, όπου τόν υποδέχτηκε ο Κερένσκυ. Υποστήριξε τή συνέχιση τού πολέμου. Ωστόσο, μέ τήν Οκτωβριανή Επανάσταση, ενώθηκε ξανά μέ τούς Ρώσους αναρχικούς, αφού ο κυριότερος λόγος διαφοράς, τό ζήτημα τού πολέμου, είχε παραμεριστεί.

Τό κίνημα αναγκάστηκε νά αντιταχθεί στό Μπολσεβικισμό εξαιτίας τής δικτατορικής του φύσης, μέ αποτέλεσμα οι αναρχικοί νά είναι απ' τούς πρώτους αντίπαλους που κυνήγησε η Τσεκά. Ο Κροπότκιν διαμαρτυρήθηκε γι' αυτή τήν πολιτική. Τήν ίδια εποχή έγραψε τό Γράμμα του πρós τούς Εργάτες τού Κόσμου (βλ. Π. Κροπότκιν, "Πρός τούς Νέους", εκδ. "Ελεύθερος Τύπος" -Σ.Τ.Ε.), που τό έδωσε στή Μάργκαρετ Μπόνφηνλντ στή

διάρκεια τής επίσκεψής της στη Ρωσία. Σ' αυτό τό γράμμα διαχωρίζει τή θέση του από εκείνους που θεωρούσαν ότι ο Μπολσεβικισμός μπορούσε νά καταστραφεί διά τής βίας από τό εξωτερικό, και καλούσε όλα τά προοδευτικά στοιχεία του κόσμου νά τερματίσουν τόν αποκλεισμό και τόν επεμβατικό πόλεμο. Αυτό θά ενίσχυε τή δικτατορία και θά έκανε πιά δύσκολο τό έργο εκείνων των Ρώσων που δούλευαν για γνήσια κοινωνική ανοικοδόμηση. Έκανε έκκληση στους λαούς όλων των χωρών νά διδαχτούν απ' τά λάθη τής Ρώσικης Επανάστασης. Ωστόσο, επαίνουσε και μερικές πλευρές τής Επανάστασης, ιδιαίτερα τό κίνημα για οικονομική ισότητα και τήν αρχική ιδέα των Σοβιέτ σαν θεσμών που θά οδηγούσαν στην άμεση συμμετοχή των παραγωγών στη διαχείριση των δικών τους τομέων εργασίας. Παρατηρούσε ότι άπαξ και έμπαιναν κάτω από τόν έλεγχο τής πολιτικής δικτατορίας, τά Σοβιέτ θά κατέληγαν νά παιζουν έναν παθητικό ρόλο οργάνων τής εξουσίας. Πρότεινε τό δικό του αναρχικό σχέδιο για μιá Ρωσία που θά βασιζόταν σέ μιá ομοσπονδιακή ένωση από κομμούνες, πόλεις και περιφέρειες. Ο Κροπότκιν έκανε έκκληση στους εργάτες νά ιδρύσουν μιá νέα Διεθνή, ανεξάρτητη από πολιτικά κόμματα και στη βάση ελεύθερα οργανωμένων εργατικών ενώσεων, που θά είχαν σά στόχο τήν απελευθέρωση απ' τή σκλαβιά και τόν καπιταλισμό. Όμως δέν άσκησε καμιá επίδραση στη Ρωσία ή τόν υπόλοιπο κόσμο. Για τούς αναρχικούς δέν μπορούσε νά κάνει τίποτε. Βρίσκονταν είτε φυλακή, ή εξορία ή πολεμούσαν μέ τόν επαναστατικό στρατό του Μάχνο στην Ουκρανία. Έχοντας συνείδηση τής απομόνωσης του, τής διάψευσης των ελπίδων του για τή Ρωσία, αλλά διανοητικά άγρυπνος και δουλεύοντας πάνω στο τελευταίο του βιβλίο "Ηθική", κατάρρευσε και πέθανε τό 1921. Μιá πομπή που είχε πέντε μίλια μάκρος ακολούθησε τό φέρετρό του στον τόπο ανάπαυσης του.

Οι θεωρίες ενός άλλου Ρώσου αναρχικού, του Τολστόι, βασιζονταν στα γραφτά του Προυντόν και του Κροπότκιν και σέ μιá σειρά γεγονότων. Τά χρόνια που πέρασε σαν αξιωματικός στον Καύκασο του έδωξαν τήν αξία τής ζωής κοντά στη φύση και μακριά απ' τή διαφθορά τής ζωής τής πόλης. Τά διδάγματα από τήν εμπειρία του ήταν παρόμοια μ' εκείνα του Κροπότκιν στη διάρκεια τής παραμονής του στη Σιβηρία. Η παρουσία του στην πολιορκία τής Σεβαστούπολης προετοίμασε τόν κατοπινό φιλειρηνισμό του. Όμως, η πιά αποφασιστική εμπειρία ήταν ίσως η δημόσια εκτέλεση τήν οποία παρακολούθησε στό Παρίσι τό 1857. Η γκιλλοτινα έγινε ένα σπαισιο σύμβολο του κράτους που τή χρησιμοποιούσε.

Σέ μυθιστορήματα όπως τά "Πόλεμος και Ειρήνη", "Άννα Καρένινα", "Ανάσταση" κλπ., παρουσίασε τις απόψεις του για τήν κοινωνία. Τήν ίδια εποχή, ενώ είχε μισοτελειώσει τήν "Άννα Καρένινα", πήρε μέρος σέ εκπαιδευτικά πειράματα και εγκατέλειψε προσωρινά τό μυθιστόρημα. Η διδασκαλία του ήταν ελευθεριακή, βασισμένη στη συνεργασία των δασκάλων και των μαθητών και θύμιζε τις μεθόδους που υποστήριζε ο Γκόντγουϊν.

Υπάρχουν πολλές αντιλήψεις στα μυθιστορήματά του – νατουραλισμός, λαϊκισμός, αδελφοσύνη, δυσπιστία για τό μύθο περί προόδου παρόμοια μ' εκείνη των άλλων αναρχικών και ορισμένες ελευθεριακές ιδέες.

Περνώντας από τις προτάσεις στα μυθιστορήματά του, στις διακηρύξεις στα φυλλάδιά του, βρίσκουμε ότι ο αναρχισμός του, ως προς τήν εξωτερική

του μορφή, εκφράζεται με τό Χριστιανισμό του. Στόν κόσμο τής λογικής του, ο χρόνος επιβραδύνεται. Η πρόοδος απορρίπτεται σάν ιδανικό η ελευθερία, η αδελφσύνη και η βελτίωση τής ηθικής φύσης τού ανθρώπου έχουν μεγαλύτερη σημασία και απέναντι σ' αυτές η πρόοδος θά πρέπει νά βαρύνει λιγότερο. Όμως, άν και ο Τολστόι, όπως κι ο Μόρρις, διαμαρτυρόταν ενάντια σέ μιά ερμηνεία τών θεωριών του που τόν παρουσιάζαν σάν αντίπαλο κάθε πρόόδου, στό "Η Σύγχρονη Δουλειά" διακήρυξε ότι ήταν αντίθετος μόνο στόν πρόοδο που επιτυγχάνοταν σέ βάρος τής ανθρώπινης ελευθερίας και ζωής.

Η κοινωνική του θεωρία βασιζόταν στόν απόρριψη τού κράτους και στόν άρνηση τής ιδιοκτησίας. Όπως είναι φυσικό, αυτά τά δυό τά συνέδεε. Η ιδιοκτησία σήμαινε τήν κυριαρχία μερικών ανθρώπων πάνω σέ άλλους και τό κράτος υπήρχε μέ σκοπό νά εγγυάται τή συνέχιση τής ιδιοκτητικής σχέσης. Οπότε και τά δυό θά έπρεπε νά καταργηθούν, ώστε αι άνθρωποι νά μπορούν νά ζούν ελεύθερα και χωρίς κυριαρχία, σ' ένα καθεστώς κοινότητας και ειρήνης.

Οραματίστηκε μιά κοινωνία, στόν οποία θ' απουσιάζουν τό κράτος, ο νόμος και η ιδιοκτησία και όπου τή θέση τους θά έπαιρνε η συνεργατική παραγωγή, η κατανομή τού προϊόντος τής εργασίας θά εναρμονιζόταν μέ τις κομμουνιστικές αρχές και οι άνθρωποι θά έπαιρναν όσα χρειάζονται και όχι περισσότερα.

Γιά νά επιτευχθεί μιά τέτοια κοινωνία, ήταν ανάγκη νά γίνει ηθική μάλλον παρά πολιτική επανάσταση. Ο μόνος αποτελεσματικός τρόπος γιά ν' αλλάξει η κοινωνία ήταν μέ τή λογική και ουσιαστικά μέ τήν πειθώ και τό παράδειγμα. Όποιος επιθυμούσε νά καταργηθεί τό κράτος, θά έπρεπε νά πάψει νά συνεργάζεται μ' αυτό.

Η κοινωνική διδασκαλία τού Τολστόι ήταν ένας γνήσιος αναρχισμός που καταδίκασε τή δικτατορία, πρότεινε δέ μιά νέα τάξη πραγμάτων και τρόπους μέ τούς οποίους θά μπορούσε νά επιτευχθεί αυτή. Αφού τά πιστεύω του ήταν φυσικά και ορθολογικά και επιζητούσαν ένα βασίλειο δικαιοσύνης και αγάπης, δέν παρέκκλιναν απ' τις αναρχικές θεωρίες του, αλλά μάλλον τις συμπλήρωναν.

Η επίδραση τού Τολστόι υπήρξε πλατιά και πολύπλευρη. Χιλιάδες άνθρωποι, Ρώσοι και άλλοι, έγιναν οπαδοί του και ίδρυσαν Τολστοϊκούς συλλόγους μέ βάση τήν κοινοτική οικονομία και τήν ασκητική ζωή και στή Ρωσία και στό εξωτερικό, αλλά απέτυχαν λόγω διαφωνιών και έλλειψης πείρας εκ μέρους τών μελών τους. Τό κίνημα στή Ρωσία κράτησε μέχρι τή δεκαετία τού 1920, οπότε συντρίφτηκε από τούς Μπολσεβίκους. Παρόλα αυτά, οι Τολστοϊκές ιδέες επηρέασαν ειρηνιστές αναρχικούς στόν Ολλανδία, τή Βρετανία και τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Ο πιά σημαντικός οπαδός τού Τολστόι ήταν ο Γκάντι. Όμως, ο Γκάντι επηρεάστηκε επίσης κι από άλλους μεγάλους ελευθεριακούς στοχαστές. Οι μη-βίαιες μέθοδοι του αναπτύχθηκαν κάτω από τήν επίδραση τόσο τού Θωρώ όσο και τού Τολστόι, η δέ ιδέα του γιά ένα έθνος αγροτικών κομμουνών προερχόταν απ' τόν Κροπότκιν.

Στή Ρωσία η επιρροή τού Τολστόι ξεπέρασε τούς στενούς κύκλους τών οπαδών του, που συχνά τόν έφερναν σέ δύσκολη θέση μέ τήν ακραία συμπε-

ριφορά τους. Στή διάρκεια τών τελευταίων είκοσι χρόνων τής ζωής του ο Τολστόϊ ξεχώρισε σάν η ανεπίσημη καί ανορθόδοξη συνείδηση τής Ρωσίας μάλλον παρά σάν αρχηγός ενός κινήματος. Εκμεταλλευόμενος τό κύρος που τόν περιέβαλε, ήταν ο μόνος ίσως στή Ρωσία που δέν κινδύνευε από άμεσες διώξεις, έκανε διαρκείς επιθέσεις κατά τής Τσαρικής κυβέρνησης γιά τίς παραβιάσεις εναντίον τής ορθολογικής ηθικής καί τής ελευθεριακής εκπαίδευσης. Κι εδώ πάλι έδινε ένα μάθημα αναρχισμού: ότι τό ηθικό σθένος ενός ανθρώπου που επιμένει νά είναι ελεύθερος είναι μεγαλύτερο από εκείνο ενός πλήθους σιωπηλών σκλάβων.

Στό μεταξύ, μέσω τής Πρώτης Διεθνούς, που κράτησε απ' τό 1872 μέχρι τό 1881, οι αναρχικοί προσπάθησαν νά δημιουργήσουν μία πραγματικά μεγάλη οργάνωση. Αυτή η πολιτική συνεχίστηκε μέσα από μία σειρά αποτυχημένων Συνεδρίων σ' ολόκληρη τή δεκαετία του 1880 καί στίς αρχές τής δεκαετίας του 1890. Από τό 1889 μέχρι τό 1896, προσπάθησαν νά κερδίσουν μία θέση στή Δεύτερη Σοσιαλιστική Διεθνή. Κατόπιν, από τό 1896, όποτε τελικά διωχτήκαν απ' αυτή τή Διεθνή, μέχρι τό Συνέδριο του Άμστερνταμ τό 1907, καί ουσιαστικά μέχρι τόν Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο προσπάθησαν νά ιδρύσουν μία οργάνωση αναρχικών. Τό πιο σημαντικό γεγονός ήταν η δημιουργία στο Βερολίνο τής Διεθνούς Ένωσης Εργαζόμενων (1923) η οποία έχει επιζήσει στή Στοκχόλμη, καί τό 1921-22 ακολούθησε η ίδρυση μίας αναρχικής Διεθνούς.

Στή διάρκεια τής δεκαετίας του 1920, η Διεθνής επεκτάθηκε σημαντικά. Η Ισπανική CNT (*Confederacion Nacional de Trabajadores*, Εθνική Συνομοσπονδία Εργατών) μ' ένα σχεδόν εκατομμύριο μέλη, προσχώρησε τό 1923, καθώς επίσης καί άλλες μικρότερες ομοσπονδίες από τήν Πολωνία, τή Βουλγαρία καί τήν Ιαπωνία. Αργότερα, οι Λατινοαμερικάνικες συνδικαλιστικές ενώσεις ίδρυσαν τήν Ηπειρωτική Ένωση Εργαζόμενων. Τό 1928, αυτή η οργάνωση έγινε μέλος τής ΔΕΕ σάν τό Αμερικάνικο τμήμα τής.

Στό απόγειό τής η Διεθνής είχε πάνω από τρία εκατομμύρια μέλη, όμως δέν ήταν όλοι αναρχικοί καί αυτός ο αριθμός ποίκιλλε ανάλογα μέ τίς περιστάσεις. Επιπλέον, η εξόπλωση τής δικτατορίας εξασθένησε τήν οργάνωση. Η *Unione Sindicale Italiana* (Ιταλική Συνδικαλιστική Ένωση) κατάρρευσε μέ τήν επικράτηση του Φασισμού, γιά νά τήν ακολουθήσουν τά κινήματα στήν Πορτογαλία, τήν Αργεντινή καί τή Γερμανία. Καί τό 1939, μέ τή νίκη τής Φάλαγγας στήν Ισπανία, η CNT κατάντησε μία ομάδα εξόριστων.

Από τό 1922 ως τό 1932, έδρα τής ΔΕΕ ήταν τό Βερολίνο, όπου η κύρια οργανωτική δουλειά γινόταν από Γερμανούς, Σουηδούς καί Ολλανδούς, μέ τήν καθοδήγηση του Ρούντολφ Ρόκερ. Τό 1932 μεταφέρθηκε στο Άμστερνταμ, όπου παρέμεινε μέχρι τό 1936. Ύστερα, τό 1939, μεταφέρθηκε στή Στοκχόλμη, καί από τότε παραμένει εκεί, προστατευόμενη καί υποστηριζόμενη απ' τό Σουηδικό Εργατικό Κέντρο.

Γυρίζοντας στίς Ηνωμένες Πολιτείες, βλέπουμε ότι ο ντόπιος αναρχισμός πήγαζε απ' τά γραφτά του Πάιν καί του Γκόντγουϊν, καί από τίς εμπειρίες τών σοσιαλιστικών κοινοτήτων τών αρχών του 19ου αιώνα.

Είναι αλήθεια ότι ο Έμερσον διακήρυσσε πως τό κράτος καί οι νόμοι ήταν εχθροί τής ελευθερίας καί τής αρετής. Ωστόσο, δέν ήταν απόλυτα αναρχικός.

Η κριτική τού Θωρώ για τό κράτος ήταν πιό πλήρης. Στο "Ουώλντεν" (ελ. μετάφραση εκδόσεις "Διεθνής Βιβλιοθήκη" -Σ.τ.Ε.) κατάγραψε μία προσπάθεια για μία πιό απλή και φυσική ζωή, μέ μία έλλειψη υλικών αγαθών, που πρόσφερε τόν δικό της ιδιαίτερο πλούτο. Ήταν εμπνευσμένη από τήν επιθυμία για μία πιό απλή κοινωνία και για τήν απαλλαγή απ' τίς περιττές περιπλοκές τής σύγχρονης ζωής, όπως έχει τονίσει τό αναρχικό αίτημα για τήν αποκέντρωση τής κοινωνικής ζωής και τήν εξάρθρωση τής εξουσίας.

Τό "Πάνω στά Καθήκοντα τής Πολιτικής Ανυπακοής" (εκδ. "Ελευθερος Τύπος", υπό έκδοση -Σ.τ.Ε.), που έγραψε τό 1849, υπήρξε μία από τίς κλασικές δικαιολογήσεις τής παθητικής και εκ πεποιθήσεως αντίστασης στην εξουσία' έδινε τόν πρώτο λόγο στή συνείδηση τού ατόμου, και ξεσκέπαζε τήν αναστοχαστικότητα τής κυβέρνησης.

Η ελευθερία δέν ήταν απλά και μόνο ένα πολιτικό ζήτημα. Πίστευε ότι η Αμερικάνικη Επανάσταση είχε αφήσει τούς συμπατριώτες του σέ μία κατάσταση ηθικής και οικονομικής σκλαβιάς.

Αυτός ήταν ο Αμερικάνικος αναρχισμός σάν κοινωνική θεωρία. Ήταν η αρχή τής άνθησης τού Ουτοπικού Κομμουνισμού, μιάς περιόδου όπου οι Ουσενίτες και άλλες Σοσιαλιστικές Ομάδες προσπαθούσαν νά δημιουργήσουν μοντέλα τών ιδανικών τους κόσμων. Όμως, μία αίσθηση για τήν ορθότητα τής δικής τους κρίσης μετέβαλε ανθρώπους όπως ο Όουεν σέ αυταρχικούς πατερναλιστές, τό δέ δόγμα τού αυταρχισμού και η μνησικακή εξέγερση έφερε τό τέλος πολλών κοινοτήτων. Μικρή μόνο σχέση υπήρχε μεταξύ τού αναρχισμού τών ντόπιων και τών μεταναστών. Αυτό δέν οφειλόταν σέ καμιά αποκλειστικότητα από μέρος τών αναρχικών. Εκείνο που τούς χώριζε ήταν μία αντιπάθεια για τή χρήση τής βίας.

Η άνοδος τού αναρχισμού τών μεταναστών άρχισε μέ τή διάσπαση τού Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος ανάμεσα σέ επαναστάτες και ρεφορμιστές τό 1880. Τά μέλη ήταν κυρίως Γερμανικής καταγωγής, ακόμα δέ και οι διασπαστές ήταν θεωρητικά Μαρξιστές. Έτσι λοιπόν, η ίδρυση απ' τούς τελευταίους τών Σοσιαλεπαναστατικών Λεσχών υπήρξε η αρχή τού αναρχισμού τών μεταναστών. Τό 1881, τό Διεθνές Αναρχικό Συνέδριο ίδρυσε μία νέα οργάνωση. Υπήρχαν τώρα δυό Ομοσπονδίες που ήταν μέλη τής Διεθνούς. Ένα συνέδριο τών Σοσιαλεπαναστατών στό Σικάγο ίδρυσε τήν Διεθνή Ένωση Εργαζόμενων ή Μαύρη Διεθνή, που τά περισσότερα μέλη της, τά οποία ήταν μετανάστες απ' τή Γερμανία ή τήν Αυστροουγγρική Αυτοκρατορία, τάχθηκαν ενάντια στην πολιτική δράση και υπέρ τής άμεσης δράσης.

Απ' τήν άλλη μεριά, οι ντόπιοι Αμερικάνοι στό Σάν Φραντσίσκο ίδρυσαν μία μυστική εταιρία που ήταν κι αυτή μέλος τής Διεθνούς τού Λονδίνου και ονομαζόταν Διεθνής Ένωση Εργαζόμενων ή Κόκκινη Διεθνή.

Τό Σικάγο έγινε τό κέντρο τών μεταναστών αναρχικών, που είχαν αποκτήσει αρκετή δύναμη εξαιτίας τής βιομηχανικής πάλης και τής σκληρότητας τής αστυνομίας. Οι περισσότεροι ήταν Γερμανοί ή Τσέχοι. Ανάμεσα στό 1883 και 1886 η Διεθνή έκδωσε πέντε εφημερίδες και διατηρούσε μία Κεντρική Εργατική Ένωση. Στά 1886 αυτή η τελευταία οργάνωση είχε ήδη κερδίσει τήν υποστήριξη τών περισσότερων απ' τούς οργανωμένους εργά-

τες τής πόλης.

Όταν τήν άνοιξη ξεκίνησε τό κίνημα γιά τήν καθιέρωση τού οχτάωρου, επικεφαλής ήταν, στήν ουσία, η Διεθνής. Εξηνταπέντε χιλιάδες άνθρωποι είχαν κατέβει σέ απεργία ή τούς είχαν κάνει λόκ-άουτ οι εργοδότες. Η αστυνομία εξακολουθούσε νά συμπεριφέρεται μέ ωμότητα στους απεργούς και τούς διαδηλωτές. Η Διεθνής κάλεσε σέ δράση.

Καθώς πλησιόζε η Πρωτομαγιά, κέντρο τής απεργίας είχε γίνει τό εργοστάσιο θεριστικών μηχανών Μάκ Κόρμικ, που είχε κηρύξει λόκ-άουτ ενάντια στους εργαζόμενούς του και είχε προσλάβει απεργοσπάστες, μέ σπλοφόρους γιά νά τούς προστατεύουν. Έξω από τό εργοστάσιο γινόντουσαν συγκεντρώσεις που όμως τίς διέλυε η αστυνομία. Στις 3 Μαΐου, η αστυνομία άνοιξε πύρ και σκότωσε αρκετούς. Τήν άλλη μέρα έγινε μιά συγκέντρωση διαμαρτυρίας στήν πλατεία Χαιημάρκετ. Όμως, καθώς είχε αρχίσει νά βρέχει, τό πλήθος άρχισε νά διαλύεται. Τότε έφτασαν διακόσιοι αστυνομικοί και άρχισαν νά διαλύουν τό πλήθος μέ τό συνηθισμένο βάρβαρο τρόπο τους. Εκείνη τή στιγμή, κάποιος προβοκάτορας έριξε μιά βόμβα, οπότε η αστυνομία ένοιξε πύρ και, όπως ήταν φυσικό, μερικοί απ' τούς εργάτες απάντησαν στά πυρά. Αυτό είχε σάν αποτέλεσμα τό θάνατο επτά αστυνομικών και εικοσιένα εργατών. Οχτώ αναρχικοί συνελήφθησαν και δικάστηκαν, επτά καταδικάστηκαν σέ θάνατο και, τελικά, οι τέσσερις κρεμάστηκαν. Οι υπόλοιποι αφέθηκαν ελεύθεροι λίγα χρόνια αργότερα, όταν μιά έρευνα, που είχε δώσει εντολή νά γίνει ο Κυβερνήτης Άλτγκελντ, αποφάνθηκε πως κανένας απ' όσους είχαν καταδικαστεί δέν είχε αναμιχθεί στό ριζιμο τής βόμβας.

Η μεγάλη απεργία τού Σικάγου πρόσφερε τή δικαιολογία γιά μιά εκστρατεία εναντίον κάθε μορφής αναρχισμού. Δέν υπήρχε κανείς απολύτως λόγος γι' αυτό αφού τά επόμενα χρόνια υπήρξε πολύ λίγη βία. Όμως, τά λιγοστά επεισόδια στά οποία είχαν αναμιχθεί οι αναρχικοί είχαν πάρει τόσο μεγάλη δημοσιότητα ώστε οι άνθρωποι πίστευαν πως αυτοί ήταν η πραγματική απειλή και όχι η αστική τάξη. Τό 1892, ο Μπέργκμαν έκανε μιά ανεπιτυχή απόπειρα δολοφονίας εναντίον τού τραπεζίτη Φρίκ, μέ σκοπό νά εκδικηθεί τίς δολοφονίες τών απεργών από τούς Πίνκερτον,* στή διάρκεια τής απεργίας στό Χαλυβουργείο Χόουμστηντ. Κατόπιν, τό 1901, ο νεαρός Πολωνός Τσόλγκοκ πυροβόλησε και σκότωσε τόν Πρόεδρο Μάκ Κίνλεϋ. Δέν ήταν αναρχικός, μπορεί ακόμα νά ήταν και κατάσκοπος ή ένας νευρωτικός, όμως οι αρχές προσπάθησαν νά ενοχοποιήσουν αναρχικούς όπως η Έμμα Γκόλντμαν. Αργότερα, επί Θεόδωρου Ρούσβελτ, επέβαλαν μιά απαγόρευση στήν είσοδο ανάρχικων στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Η Μαύρη Διεθνής διαλύθηκε και οι περισσότερες απ' τίς εφημερίδες της έπαψαν νά κυκλοφορούν. Οι ντόπιοι Αμερικάνοι εργάτες έγιναν πιά επιφυλακτικοί, μέ αποτέλεσμα από τό 1887 και ύστερα νά γίνει ένα κίνημα μεταναστών και παιδιών μεταναστών. Παρόλα αυτά, μερικά αποφασιστικά άτομα όπως η Γκόλντμαν και ο Μπέργκμαν διακήρυσσαν τίς ιδέες τους δημόσια.

Μετά τό 1905, οι αναρχικοί ηγέτες προσχώρησαν στήν *ΙW* (Βιομηχανικοί Εργάτες τού Κόσμου). Όμως, παρά τό ότι οι αναρχικοί αποτελούσαν μιά απ' τίς μεγαλύτερες ομάδες σ' αυτή τήν οργάνωση, δέν μπόρεσαν νά

* Ιδιωτικοί αστυνομικοί που χρησίμευαν σάν μπράβοι στους βιομήχανους. (Σ.τ.Ε.)

πάρουν ποτέ τόν έλεγχό της.

Στή διάρκεια του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου και της Ρώσικης Επανάστασης, η αντιριζοσπαστική καταστολή έφτασε στό αποκορύφωμά της. Οι Επιδρομές Πάλμερ, λογουχάρη, μείωσαν τόν αριθμό των αναρχικών. Τούς καταπίεζαν, τούς φυλάκιζαν και τούς έδιωχναν από τή χώρα. Επιπλέον, η εμφάνιση του κομμουνισμού προσέλκυσε πολλούς νεαρούς αναρχικούς και συνδικαλιστές.

Όμως ακόμα και μέσα στην παρακμή του, ο αναρχισμός γέννησε τούς μάρτυρες Σάκκο και Βαντσέττι, δυό ιδεαλιστές που δολοφονήθηκαν βάσει ελλαπών στοιχείων. Κατηγορήθηκαν τό 1920 ότι είχαν ληστέψει και σκοτώσει δυό φύλακες μισθοδοτικής αποστολής, ένα έγκλημα που είχαν κάνει άλλοι. Τελικά, έπειτα από προσφυγές και εκτεταμένες εκδηλώσεις διαμαρτυρίας, εκτελέστηκαν στην ηλεκτρική καρέκλα τό 1927.

Τά τελευταία σαράντα χρόνια, η επιρροή του αναρχισμού έχει εξασθενήσει, άν και πρόσφατα, υπάρχουν σημάδια μιάς αναβίωσης.* Είναι πιθανόν ο αναρχισμός νά ξαναγίνει όπως ήταν παλιά γνωστός. Παρόλα αυτά ο απολογισμός δέν υπήρξε αρνητικός. Ο αναρχισμός έχει αποδειχτεί επιτυχημένος όταν εφαρμόζεται σέ άμεσα και συγκεκριμένα προβλήματα. Η κατάληψη των εργοστασίων και των δημόσιων υπηρεσιών στή Βαρκελώνη, η δημιουργία αγροτικών κολλεκτιβων στην Ισπανία και τήν Ουκρανία, τά εκπαιδευτικά μέτρα στην Ισπανία στή διάρκεια του Εμφύλιου Πολέμου, οι οργανώσεις αλληλοβοήθειας στή Βρετανία και τίς ΗΠΑ, έχουν όλα τους δείξει τά πρακτικά χαρακτηριστικά τής ελευθεριακής θεωρίας.

Έχουν δείξει ότι οι εθελοντικές μέθοδοι οργάνωσης των οικονομικών και βιομηχανικών σχέσεων είναι πιό πρακτικές απ' τίς εξουσιαστικές.

---

* Εντυπωσιακή υπήρξε η επίδραση των αναρχικών ιδεών — άν κα όχι των ίδιων των αναρχικών — στό Μάη '68, όπου οι μαύρες σημαίες κυμάτιζαν ξανά στους δρόμους του Παρισιού και άλλων πόλεων. (Σ.τ.Ε.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ

(Βιβλία στα ελληνικά που είναι απαραίτητα γιά μιά παρατέρα μελέτη.)

ΓΕΝΙΚΑ

- ΝΤΑΝΙΕΛ ΓΚΕΡΕΝ "Ο Αναρχισμός: απ' τή θεωρία στην πράξη", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
ΤΖΕΙΜΣ ΤΖΟΛ "Οι Αναρχικοί", (εκδόσεις Επικούρος).

ΚΛΑΣΣΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

- Μ. ΜΠΑΚΟΥΝΙΝ "Η Παρισινή Κομμούνια κι η Ιδέα του Κράτους", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
"Φεντεραλισμός - Σοσιαλισμός - Αντιθεολογισμός", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
"Κρατισμός και Αναρχία", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
"Γιά έναν Αντιεξουσιαστικό Σοσιαλισμό", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
"Ζωϊκότητα κι Ανθρωπότητα", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
"Θεός και Κράτος", (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).
Π. ΚΡΟΠΟΤΚΙΝ "Πρός τους Νέους", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
"Τό Κράτος κι ο Ιστορικός του Ρόλος", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
"Νόμος και Εξουσία", (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).
"Τό Επαναστατικό Πνεύμα", (εκδόσεις Κατσάνος).
"Η Αναρχία", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
"Η Αναρχική Οργάνωση τής Κοινωνίας", (εκδόσεις Κατσάνος).
ΠΙΕΡ ΖΟΖΕΦ ΠΡΟΥΝΤΟΝ "Ιδιοκτησία κι Επανάσταση", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
"Τί είναι η Ιδιοκτησία", (εκδόσεις Αναγνωστικής).
"Η Φιλοσοφία τής Αθλιότητας", (εκδόσεις Αναγνωστικής).
ΜΑΣ ΣΤΙΡΝΕΡ "Ο Μοναδικός και τό Δικό του", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
ΚΑΡΛΟ ΚΛΦΙΕΡΟ "Σύνοψη του "Κεφάλαιου" του Μάρξ", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
ΕΡΡΙΚΟ ΜΑΛΑΤΕΣΤΑ "Χωρίς Εξουσία", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
"Στό Δρόμο γιά την Αναρχία", (εκδόσεις Κατσάνος).
"Η Κατάργηση κι η Εξολόθρευση του Κράτους", (εκδόσεις Κατσάνος).
ΟΣΚΑΡ ΟΥΑΙΛΔ "Η Ψυχή του Ανθρώπου στό Σοσιαλισμό", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
ΡΟΥΝΤΟΛΦ ΡΟΚΕΡ "Αναρχισμός και Αναρχοσυνδικαλισμός", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
Α. ΜΠΕΡΓΚΜΑΝ "Τό Αλφαβητάρι του Αναρχισμού", (εκδόσεις Κατσάνος).

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΚΕΨΗ

- ΜΑΡΡΑΙΗ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ** "Αυθορμητισμός και Οργάνωση", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
" " "Οικολογία κι Επινωσαστική Σκέψη", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
"Τά Όρια τής Πόλης", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
"Ιεραρχία και Κυριαρχία", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
"Η Ριζοσπαστικοποίηση τής Φύσης", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
"Άκου Μαξιστή", (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).
"Οικολογία τής Ελευθερίας", (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).
"Γιά μιά Απελευθερωτική Τεχνολογία", (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).
- ΠΩΛ ΓΚΟΥΝΤΜΑΝ** "Η Υποχρεωτική Δυσεκπαίδευση", (εκδόσεις Καστανιώτης).
"Τό σχολείο τού δρόμου", (Αυτόνομες Εκδόσεις).
- ΝΤΑΝΙΕΛ ΚΟΝ ΜΠΕΝΤΙΤ** "Αριστοκρατικός: Φάρμακο στή Γεροντική Αρρώστια τού Κομμουνισμού", (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).
"Τό Μεγάλο Παζάρι", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
- Α. ΜΠΟΝΑΝΟ** "Τά Εθνικοκελευθωρωτικά Κινήματα, ο Πόλεμος και τό Κράτος", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
- ΒΟΛΟΝΤΕ ΑΝΑΡΧΙΣΤΕ** "Οι Αναρχικοί κι οι Εκλογές", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
- Ε. ΓΚΟΛΝΤΜΑΝ** "Η Κόκκινη Έμμα Μιλάει", (εκδόσεις Μπαρμπουνάκης).
"Ο Μύθος τής Μητρότητας", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
- ΕΡΑΙΧ ΦΑΡΡΟΥΥ** "Αναρχισμός και Φεμινισμός", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
- ΠΩΛ ΦΕΓΕΡΑΜΠΑΝΤ** "Ενάπη στή Μέθοδο: γιά μιά αναρχική θεωρία τής γνώσης", (εκδόσεις Σύγχρονα Θέματα).

ΙΣΤΟΡΙΑ – ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ

- Α. ΜΕΛΤΣΕΡ** "Τό Αναρχικό Κίνημα στήν Κίνα", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
" " "Αντίσταση δίχως Σύνορα: Τό Επαναστατικό Κίνημα στήν Ευρώπη 1946-1975", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
- ΝΕΤΣΑΓΙΕΦ** "Η Κυτήρηση τού Φανασάτη", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
- ΟΛΙΒΙΕ - ΛΑΝΤΑΟΥ** "Η GPU στήν Ισπανία: Η Σταλινική Αντεπανάσταση στόν Ισπανικό Εμφύλιο", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
- Α. ΤΕΛΕΖ** "Σαμπάτέ ο ένοπλος αγώνας στήν Ισπανία 45-60", (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).
- ΒΟΛΙΝ** "Η Άγνωστη Επανάσταση", Τόμοι Α', Β', (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).
- ΣΑΚΚΟ ΚΑΙ ΒΑΝΖΕΤΙ** "Γράμματα", (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).
- Σ. ΝΤΟΛΓΚΟΦ** "Οι Αναρχικές Κολλεκτίβες", (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).
- Α. ΣΟΥΧΥ** "Κολλεκταρισμός και Αυτοδιαχείριση στήν Ισπανία", (εκδόσεις Επίκουρος).
- ΜΑΤΙΑΝΤ ΝΙΕΑ** "Τό Φοιτητικό Κίνημα ή η Επανάσταση Συνεχίζεται", (εκδόσεις Μπουκουμάνης).
- ΟΙ ΙΖΒΕΣΤΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΟΝΣΤΑΝΔΗΣ**, (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
- Ι. ΜΕΤ** "Η Κομμούνια τής Κρονστανδής", (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).
- ΝΤΑΝΙΕΛ ΓΚΕΡΕΝ** "Ούτε Θεός ούτε αφέντης", (εκδόσεις Σηπλιώτης).

- Α. ΠΑΖ** "Ντουρρούα: η Κοινωνική Επανάσταση στην Ισπανία", τόμοι Α', Β', (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
- ΠΕΤΡΟΥ ΑΡΣΙΝΩΦ** "Η Ιστορία του Μαχνοβίτσικου Κινήματος", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
- ΑΝΩΝΥΜΟΥ** "Διαμαρτυρία ενάντιον των Ελευθεριακών του Παρόντος και του Μέλλοντος γὰ τούς συμβιβασμούς του 1937", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
- Π. ΝΙΟΥΕΛ** "Η Εξέγερση τῆς Βορκοῦτα", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
- Χ.Μ. ΕΝΤΣΕΝΣΜΠΕΡΓΚΕΡ** "Τό Σύντομο Καλοκαίρι τῆς Αναρχίας", (εκδόσεις Οδυσσέας).
- Η ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΜΑΜΑ ΤΖΟΥΝΣ**, (εκδόσεις Οδυσσέας).

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

- ΤΖ. ΟΡΓΟΥΕΛ** "Φόρος Τιμῆς στην Καταλωνία", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
- ΘΟΡΩ** "Ουώλντεν", (εκδόσεις Διεθνῆς Βιβλιοθήκη).
- ΠΑ ΤΣΙΝ** "Η Οικογένεια", (εκδόσεις Νεφέλη).

ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ — Η Φιλοσοφία μιάς νέας κοινωνικής τάξης πραγμάτων, η οποία βασίζεται σέ μιά ελευθερία που δέν περιορίζεται από ανθρώπινους νόμους· η θεωρία ότι όλες οι μαρφές κυβέρνησης στηρίζονται στή βία καί ό τι, γι' αυτό τό λόγο, είναι λαθεμένες καί επιζήμιες, καθώς επίσης καί περιττές.

ΑΝΑΡΧΙΑ — Η απουσία κυβέρνησης· η δυσπιστία καί η περιφρόνηση πρός τήν εξουσία που στηρίζεται στόν εξαναγκασμό καί τή βία· μιά κοινωνική κατάσταση που ρυθμίζεται μέ εθελοντική συμφωνία αντί τής κυβέρνησης.

ΑΝΑΡΧΙΚΟΣ — Αυτός που πιστεύει στόν Αναρχισμό· που αντιτίθεται σ' όλες τίς μορφές εξαναγκαστικής κυβέρνησης καί σφετεριστικής εξουσίας· ο προπαγανδιστής τής Αναρχίας ή τής απουσίας κυβέρνησης, σάν ιδανικού πολιτικής ελευθερίας καί κοινωνικής αρμονίας.